

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Mateo ña ka'án xa'a' Jesús

*Ña yo'o' nduu' kivi' ne ichi' yata' Jesucristo
(Lc. 3:23-38)*

¹ Ña yo'o' nduu' kivi' ne ichi' yata' Jesucristo, ña nduu' siani' xika' David, te nduu' tu a siani' xika' Abraham.

² Abraham jaan' ni nduu yuva' Isaac, te Isaac jaan' ni nduu yuva' Jacob, te Jacob jaan' ni nduu yuva' Judá, te sakan' tu ñani ra. ³ Te Judá jaan' ni nduu yuva' Fares xiin' Zara, te Tamar ni nduu si'i' ra. Te Fares jaan' ni nduu yuva' Esrom, te Esrom jaan' ni nduu yuva' Aram. ⁴ Te Aram jaan' ni nduu yuva' Aminadab, te Aminadab jaan' ni nduu yuva' Naasón, te Naasón jaan' ni nduu yuva' Salmón. ⁵ Te Salmón jaan' ni nduu yuva' Booz. Te si'i' Booz ni nduu Rahab, te Booz jaan' ni nduu yuva' Obed. Te si'i' Obed jaan' ni nduu Rut, te Obed jaan' ni nduu yuva' Isaí. ⁶ Te Isaí jaan' ni nduu yuva' rey David, te rey David jaan' ni nduu yuva' Salomón. Te si'i' Salomón jaan' ni nduu ña' si'i' Urías.

⁷ Te Salomón jaan' ni nduu yuva' Roboam, te Roboam jaan' ni nduu yuva' Abías, te Abías jaan' ni nduu yuva' Asa. ⁸ Te Asa jaan' ni nduu yuva' Josafat, te Josafat jaan' ni nduu yuva' Joram, te Joram jaan' ni nduu yuva' Usías. ⁹ Te Usías jaan'

n̄i nduu yuva' Jotám, te Jotám jaan' n̄i nduu yuva' Acáz, te Acáz jaan' n̄i nduu yuva' Ezequías. ¹⁰ Te Ezequías jaan' n̄i nduu yuva' Manasés, te Manasés jaan' n̄i nduu yuva' Amón, te Amón jaan' n̄i nduu yuva' Josías. ¹¹ Te Josías jaan' n̄i nduu yuva' Jeconías, xiin' sakuu' ñañi ra, kij' n̄i t̄ijn te x̄iin' Babilonia ne ta'an' e', ne Israel, te kuan ndiaka ña'a' ra ñuu jaan'.

¹² Te kij' ndi'i n̄i xan ndiaka ña'a' ra ñuu Babilonia jaan' ndii, Jeconías jaan' n̄i nduu yuva' Salatiel, te Salatiel jaan' n̄i nduu yuva' Zorobabel. ¹³ Te Zorobabel jaan' n̄i nduu yuva' Abiud, te Abiud jaan' n̄i nduu yuva' Eliaquím, te Eliaquím jaan' n̄i nduu yuva' Azor. ¹⁴ Te Azor jaan' n̄i nduu yuva' Sadoc, te Sadoc jaan' n̄i nduu yuva' Aquim, te Aquim jaan' n̄i nduu yuva' Eliud. ¹⁵ Te Eliud jaan' n̄i nduu yuva' Eleazar, te Eleazar jaan' n̄i nduu yuva' Matán, te Matán jaan' n̄i nduu yuva' Jacob. ¹⁶ Te Jacob jaan' n̄i nduu yuva' José, te n̄i nduu i'i' María. Te María jaan' n̄i nduu si'i' Jesús, ña nduu' Cristo, ña n̄i t̄janu' Ndiosí s̄akakú ne yivi'.

¹⁷ Sakan' na kuu', ndee kij' n̄i tuvi Abraham te ndee kij' n̄i tuvi David ndii, ux̄i k̄umi' kuu' te i'chi' yata' Jesús. Te ndee kij' n̄i tuvi David te ndee n̄i xan ndiaka te x̄iin' Babilonia ne ta'an' e' jaan' ndii, ux̄i k̄umi' kuu' te i'chi' yata' a. Te ndee kij' n̄i xan ndiaka ra ne jaan' te ndee n̄i tuvi Cristo ndii, ux̄i k̄umi' kuu' te i'chi' yata' a.

*S̄o' o n̄i x̄aa a kij' n̄i kaku Jesús
(Lc. 2:1-7)*

18 So'o n̄i xaā ā kij' n̄i kakū Jesucristo. María, si'i' ā ndii, xā n̄i taxi' a' kuento a' tē tunda'a' a' xiin' José. Tē kij' kuní kā kundieē inga' n̄iā ndii, xā n̄i nakuisō a' sakan' ñā Espiritu Santo n̄i xikui'nū ña'a'. 19 Tē xa'a' ā ñā tē xachuun' ndaku nduu' José jaan' ndii, n̄i xaninī rā ñā nata'vi' ta'an' si'ē n̄iā xa'a' ā ñā n̄i kunj̄ rā sakuuchani ña'a' rā nuu' nē yivi'. 20 Tē kij' xaninī rā xa'a' ñā jaan' ndii, n̄i xanī rā ñā n̄i tuvī iin̄ ángele, ñā xika' nuu' nuu' xto'ō e' Ndiosí, nuu' rā. Tē n̄i ka'an̄ ā xiin' rā ndii:

—José, si'ani' xika' David, kuán yi'vī un' nat̄iin un' María kunduū ña' si'i' un', sakan' ñā Espiritu Santo n̄i xikui'nū ña'a' sakan' nā n̄i nakuisō a'. 21 Ña' jaan' ndii, s̄akaku' a' iin̄ tē kuañu'ū si'ē a'. Tē ch̄indu'u' un' kivi' ā Jesús. Kuach̄i ndii ñā jaan' s̄akakú nē ta'an' ā nuu' kuach̄i n̄iā —n̄i kach̄i ā.

22 Tē s̄akuu' ā jaan' n̄i yoō, tē xinū ñā n̄i ka'an̄ xto'ō e' Ndiosí xiin' iin̄ tē n̄i ka'an̄ tiakú tu'un̄ ā kij' n̄i ka'an̄ rā ndii:

23 Iin̄ ña' ndu'u' siē ndii nakuisō a',

tē s̄akaku' a' iin̄ tiaā si'ē a'.

Tē ch̄indu'u' n̄iā kivi' ā Emanuel.

Sakan' n̄i kach̄i ā. Tē kivi' ā jaan' kuni kach̄i ā ndii: Ndiosí yoō xiin' e'.

24 Tē kij' n̄i ndotō José ndii, n̄i saxinú rā ñā n̄i ka'an̄ chuun' ángele jaan' xiin' rā, sakan' nā n̄i nakā rā María, tē n̄i tunda'a' rā xiin' a'. 25 Tē n̄i yoō i' rā xiin' a' ndeē kij' n̄i s̄akaku' a' tē kuañu'ū jaan'. Tē n̄i ch̄indu'u' rā kivi' ā, Jesús.

2

So'ŋ nĭ xaꝞ a kĭi' nĭ xan koꝞo tē xini tuní Jesús

¹ Kĭi' nĭ xka'ndĭa ña nĭ kaꝞu Jesús ñuu Belén, ña kandu'u' ñu'u' Judea, mii' nĭ xa'ndĭa chuun' rey Herodes ndii, nĭ xaꝞ ĭin tĭ'vi tē xini tuní xa'a' tiuun' ñuu Jerusalén, tē nĭ kĭeē ndeē mii' keta' ñu'u'. ² Tē nĭ ndatu'un' ra ne ñuu jaan' ndii:

—¿Mii' ndu'u' ña nduu' rey nuu' ndo'ó, ne judío, ña nĭ kaꝞu? Kuachĭ ndii nĭ xini ndu tiuun', tĭ' nia'á ña xa nĭ kaꝞu a, nĭ keta ri' mii' keta' ñu'u'. Tē kuaxĭ koꝞo ka'nu' ña'a' ndu —nĭ kachĭ ra.

³ Kĭi' nĭ xini so'ŋ rey Herodes ña nĭ ka'an tē jaan' ndii, nĭ ndi'ni va nimá ra, tē nĭ ndi'ni tu nimá sakuu' ne ndiee' ñuu Jerusalén. ⁴ Sakan' na nĭ nakaná ra sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí, tē nĭ ndatu'un' ña'a' ra mii' kitu' Cristo, ña tĭanu' Ndiosí sakakú ne yivi'. ⁵ Tē nĭ nakujin tē jaan' ndii:

—Ñuu Belén, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea yo'o', kitu' a. Kuachĭ ndii sakan' yoso' a mii' nĭ ke'ĭ ĭin tē nĭ ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' ndii:

⁶ Yo'ó, ñuu Belén, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea ndii, süu' ĭin ñuu nda'vi so'ŋ nduu' un' nuu' inga ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea jaan', sakan' ña nuu' yo'ó kitu' ĭin tē ka'ndĭa chuun', tē kĭ'in ĭchi' nuu' ne nduu' kuenta ĭ, ne Israel. Sakan' yoso' a —nĭ kachĭ ra.

⁷ Sakan' tē nĭ kaná siin' Herodes sakuu' tē xini tuní jaan', tē nĭ ndatu'un' ndi'ĭ ña'a' ra amaꝞ kuĭti' nĭ tuvĭ tiuun' jaan'. ⁸ Sakan' tē nĭ tĭ'vi' ña'a' ra ñuu Belén ka'an ra xiin' tē jaan' ndii:

—Kua'an ndo' ikan', te ndatu'un' ndi'i ndo' xa'a' te lulu jaan'. Te kij' kuni ña'a' ndo' ndii, ka'an ndo' xiin' i kij' nandiko' ndo', te ku'un koto ka'nu' tu ña'a' yu'u —ni kachi ra.

⁹ Kij' ndi'i ni xini so'o ra ña ni ka'an rey jaan' ndii, ni kiej ra kua'an ra. Te tiuun', ti' ni xini ra mii' keta' ñu'u ndee mii' ni kiej ra ndii, ni'i' ichi' ri' nuu' ra kua'an ri'. Te kij' ni xaa ri' xini' vi'e mii' kandu'u' te lulu jaan' ndii, ni xikuijn ri' ikan'. ¹⁰ Te kij' ni xini ra mii' ni xikuijn ri' ndii, va'a va ni kuni ra. ¹¹ Te kij' ni ko'ni ra vi'e jaan', te ni xini ra te kuañu'u xiin' María, si'i' te kuañu'u jaan' ndii, ni xikuita xiti' ra, te ni xaka'nu' ra te kuañu'u jaan'. Ikan' te ni nunia' ra xatun', tun' ni'i' ra ni xaa ra, te ni xamanj' ña'a' ra ña nduu' oro, xiin' suxa chú'ma ya'vi va, xiin' suxa xavixín', ña nani' mirra. ¹² Ndisu ni sakuni' ña'a' Ndiosí xiin' xani ña nandiko' ra nuu' Herodes, sakan' na ni nandiko' ra ñuu ra ichi' ña kua'an tuku xaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xa'ni' Herodes kua'a' te kuali'

¹³ Te kij' ni kiej te xini tuni jaan' kua'an ra ndii, ni xani José ña ni tui jin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, nuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te kunu ndo' ku'un ndo' ndee ñu'u' Egipto. Kundu'u' un' xiin' nja ikan' ndee kij' ka'an tuku i xiin' un'. Kuachi ndii nanduku' Herodes te lulu ñaa' te ka'ni' ña'a' ra —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ndokoo ra, te ni na'in ra te lulu, te ni naka tu ra si'i' te jaan'. Te xa ñuu sakan' ni

kíee nǎ kua'an nǎ ndee ñu'u' Egipto. ¹⁵ Te íkan' nǎ ndiee nǎ ndee nǎ xi'í Herodes jaan', sakan' te nǎ xinu ña nǎ ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' te nǎ ka'an tiakú tu'un a mii' ka'an a ndii: "Ndee ñu'u' Egipto nǎ kaa'í tíaa si'e í", kachi a.

¹⁶ Te kii' nǎ xini Herodes jaan' ña nǎ xini xa'an' ña'a' te xini tuní xa'a' tiuun' jaan' ndii, nǎ nasaa' va ra, sakan' na nǎ ka'an chuun' ra xiin' te xiin' ra, te ku'un ka'ni' ra sakuu' tíaa kualí, te ndiee' ñuu Belén xiin' yatín ñuu jaan', ndee te sakan' nǎ tuvi te ndee te kumi' uvi kuiya, sakan' ña nǎ natava' ra kuenta kivi' ña nǎ ka'an te xini tuní jaan' xiin' ra xa'a' tiuun'. ¹⁷ Sakan' te nǎ xinu ña nǎ ka'an tiakú Jeremías, te nǎ ka'an tiakú tu'un Ndiosí, kii' nǎ ka'an ra ndii:

¹⁸ Tiakú kuaa' ne yivi' ñuu Ramá.

Xaku' suchi' inǎ nǎ, te xaku' ndii u'vi nǎ.

Raquel nduu' ña' xaku' xa'a' si'e a'.

Ndee iin ne yivi' küvi saki'ví ña'a', sakan' ña ki'in' si'e a' nǎ xi'í.

Sakan' kachi a.

S'o' nǎ xaa a kii' nǎ xa'an ne vi'e José ñuu Nazaret

¹⁹ Te kii' nǎ xi'í Herodes ndii, tukú nǎ nǎ xani José ña nǎ tuvi iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, nuu' ra kii' ndu'u' ka ra ñu'u' Egipto jaan'. ²⁰ Te nǎ ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te nandiko' ndo' nuu' ñu'u' Israel. Kuachi ndii xa nǎ xi'í te nǎ xika ka'ni' te lulu ñaa' —nǎ kachi a.

²¹ Te nǎ ndokoo José, te nǎ na'in ra te lulu, te nǎ naka tu ra si'i' te jaan', te nǎ kiee nǎ kua'an

nu'u n̄a nuu' ñu'u' Israel. ²² Ndisu kii' n̄i x̄inj̄ José kuento ña Arquelao nduu' t̄e xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Judea ndii, n̄i ȳi'vi r̄a n̄and̄iko' r̄a ñu'u' jaan', sakan' ña Arquelao jaan' ndii, si'e Herodes nduu' r̄a. T̄e t̄uku n̄i n̄i sakuni' Ndiosí José xiin' x̄anj̄, t̄e n̄i k̄iee n̄ia kua'an n̄ia ñu'u' Galilea. ²³ T̄e n̄i xa'an n̄ia n̄i ndiee n̄ia iin' ñuu' ña nani' Nazaret. N̄i x̄aa n̄ia sakan', t̄e n̄i xin̄u' ña n̄i ka'an Ndiosí xiin' iin' uvi' t̄e n̄i ka'an tiakú tu'un a mii' yoso' ña ka'an ndii: "K̄unduū a iin' t̄e n̄i k̄iee ñuu' Nazaret", kachi a.

3

S̄o'o n̄i x̄aa a kii' n̄i sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí it̄ia Jordán

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

¹ T̄e kii' sakan' ndii, n̄i ndet̄a Juan, t̄e sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, mii' tax̄in' kaa' nuu' ñu'u' Judea, t̄e ka'an ndoso' r̄a nuu' ne yivi' ndii:

² —N̄ama ndo' nimá ndo' xa'a' kuach̄i ña xaa' ndo', sakan' ña x̄a kuyatin' kuii ka'nd̄ia chuun' Ndiosí nimá ndo' —n̄i kach̄i r̄a.

³ T̄e xa'a' Juan jaan' n̄i saka'an Ndiosí Isaías, t̄e n̄i ka'an tiakú tu'un a kii' n̄i ka'an r̄a xt̄a'an' ndii:

Tiakú ka'an ti'e iin' tach̄i' yu'u' mii' tax̄in' kaa' ndii:

"N̄dasava'a ndo' ichi' mii' k̄ix̄in' xt̄o'o e', t̄e ndasand̄aku tu' ndo' a."

N̄i kachi a.

⁴ Toto Juan ndii, xiin' ixi' camello n̄i ku'a'a a, t̄e ki'i' iin' toko' r̄a, t̄e t̄ika xiin' ñuñu' itun' n̄i xaxi' r̄a. ⁵ T̄e ne yivi', ne ndiee' ñuu' Jerusalén xiin' nda'a' a, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne

ndiee' yoso' yatın itia Jordán jaan' ndii, ni xa'an nia mii' iin' Juan jaan' ka'an ndoso' ra te kunj so'o ña'a' nia. ⁶ Te na'má nia kuachi nia, te ni sakuchi' ña'a' ra kuenta Ndiosí itia jaan'.

⁷ Te kij' ni xini Juan jaan' ña kua'a' te fariseo xiin' te saduceo ni ndekuje ikan' te kuchj ra kuenta Ndiosí ndii, ni ka'an Juan jaan' xiin' ra ndii:

—jNdo'ó ndii, ndee naa si'e koo' nduu' ndo'! ¿Yoo ni ka'an xiin' ndo' ña kuvj kaku ndo' nuu' ña sando'o' Ndiosí ndo'ó nuu' ku'un e' sakan' kuiti'? ⁸ Nia'a ndo' xiin' ña va'a ña xaa' ndo' ña xa ni nama xna'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi, ña ni xaa ndo'. ⁹ Te ka'an ñuñu' ndo' ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', te xiin' ña jaan' kuvj kaku ndo'. Sakan' ña ka'an kaxi' j xiin' ndo' ña kuvj sananduu' Ndiosí yuu', ña ndiee' kaa', sjani' xika' Abraham jaan'. ¹⁰ Ndiosí ndii, xa yoo tu'va a te sando'o' a ne xaa' kuachi ndee naa yoo tu'va jin te yivi' xiin' yacha te ka'ndia ra itun', tun' koo' nduu' kuun' nda'a', sakan' ña sakuu' tun' koo' nduu' va'a kuun' nda'a' ndii, ka'ndia ra ndee tjo'o sakuu' tun' jaan', te ka'mi ra nu'. Sakan' tu saá Ndiosí. ¹¹ Yu'u ndii, sakuchi' j ndo'ó xiin' tikui, te xiin' ña jaan' nia'a ndo' ña ni nama xna'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña ni xaa ndo'. Ndisu ña kuaxi xata' j ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, ni ndee va'a j kunduu te koni'j ndixan' a. Ña jaan' ndii, sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndiee' Espíritu Santo, te sakuchi' tu a ndo'ó xiin' ñu'u. ¹² Ña jaan' ndii, xa yoo tu'va a te nata'vi' a ne yivi' naa xaa' te yivi' kij' nativi ra trigo, te tava' ra mi'in' a xiin' ña tiin' ra te kisi' ra a. Trigo

va'a ndii, taxá'a rá yaka, te mī'in' a ndii, ka'mi rá nuu' ñu'u ña kōo' kivi' nda'vá —ni kachi Juan xiin' te yivi' jaan'.

*So'o ni xaa a kii' ni chichi tu Jesús itia Jordán
(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)*

¹³ Te kii' sakan' ndii, ni ketá Jesús ñu'u' Galilea, te ni xaa a itia Jordán te sakuchi' ña'a' Juan kuenta Ndiosí. ¹⁴ Ndisu ña nuu' ndii, ni kuni Juan sakuchi' ña'a' rá, sakan' na ni ka'an rá xiin' a ndii:

—Yu'u kuni a kuchi kuenta Ndiosí saa yo'ó, tákui'e. Sakan' na kuii', ¿ndichun na kuaxi yo'ó nuu' yu'u te kuchi un' saa i? —ni kachi rá.

¹⁵ Te ni ka'an a xiin' rá ndii:

—Taxi un' ña saxinú e' ña yo'ó' vitin, sakan' ña kuni a saxinu e' sakuu' ña ka'an chuun' Ndiosí —ni kachi a.

Te ni nakuiin yu'u' rá. ¹⁶ Te ndi'i so'o ni chichi Jesús ikan', te ni ketá a tikui. Ikan' te ni nunia' ndivi', te ni xini a nuu' Espiritu Ndiosí, naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' a. ¹⁷ Sakan' te ni ka'an iin tachi' yu'u' ndee ndivi' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e maní' i, te va'a va kuni i xini ña'a' i —ni kachi Ndiosí.

4

*So'o ni xaa a kii' ni kuni ña ndiva'a sanama' a
Jesús nuu' kuachi*
(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

¹ Ndi'i jaan', te ni naka Espiritu jaan' Jesús te kua'an a mii' taxin' kaa' te koto kua'a ña'a' ña ndiva'a. ² Te ni xika nditia Jesús uvi xiko kivi'

xiin' uvi xiko ñuu ikan'. Te sakan' vi' ni xi'i a soko. ³ Te ni kuyatın ña ndiva'a, ña xito' kua'a jaan', mii' iin' Jesús. Te ni ka'an a ndii:

—Naa' ndixa xna'a si'e Ndiosí nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' xiin' yuu' ñaa' te nanduu a xita' va'a, te kuxi un' —ni kachi a.

⁴ Te ni nakuijn Jesús nuu' ña jaan' ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Süu' xita' va'a kujti' kuní nuu' ne yivi' te kutiaku nia, süu' jaan' ndii kuní tu a sakuu' tu'un ña kiee' yu'u' Ndiosí te kutiaku xna'a nia”, kachi a —ni kachi Jesús.

⁵ Sakan' te ni naka ña ndiva'a jaan' Jesús, te kua'an a xiin' a ñuu su'un Jerusalén. Te ni saka'a a Jesús xini' yukun' ka'nu' mii' sukun ka. ⁶ Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Naa' ndixa xna'a si'e Ndiosí nduu' un' ndii, sanama' xiin' mii' un' ndee ndienu. Kuachi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ka'an chuun' Ndiosí xiin' ángele,
ña xika' nuu' nuu' a, te koto a yo'ó.

Te tijn ña jaan' nda'a' un' te nama un' ndee ñu'u',
te tüxu'ví xa'a' un' saa yuu'.

Sakan' kachi a —ni kachi ña ndiva'a jaan' xiin' Jesús.

⁷ Te ni nakuijn Jesús nuu' a ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Koto kua'a ndo' xto'o ndo' Ndiosí”, kachi a —ni kachi a.

⁸ Te so'o' ndi'i', te ni naka tukuu ña'a' ña ndiva'a, te kua'an a xiin' a iin' iku' sukun va. Te ikan' ni sania'á ña'a' ña ndiva'a jaan' sakuu' ñuu

kanii' iin yivi', xiin' sakuu' ña vika' ñuu jaan'.
 9 Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Sakuu' ña kaa' taxi i nda'a' yo'ó naa' kuiin xiti' un' nuu' i te koto ka'nu' un' yu'u —ni kachi a.

10 Te ni ka'an Jesús ndii:

—Kua'an, ña ndiva'a, sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Xto'ó ndo' Ndiosí kuiti' saka'nu' ndo', te nuu' ña jaan' kuiti' kaka nuu' ndo'”, kachi a —ni kachi a.

11 Sakan' te ni keta ña ndiva'a jaan' kua'an a, te ni ndekuie ángele ikan', te ni xika nuu' a nuu' Jesús.

*Sq'o ni xaa a kii' ni xa'a' Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea
 (Mr. 1:14-20; Lc. 4:14-15; 5:1-11; 6:17-19)*

12 Te kii' ni xini Jesús kuento ña naá Juan vi'e kaa ndii, ni nandiko' a ñu'u' Galilea. 13 Te ni keta a ñuu a Nazaret, te kua'an a kundu'u' a ñuu Capernaum, ña kandu'u' yu'u' mini ka'nu' yatın ñu'u' Zabulón xiin' ñu'u' Neftalí. 14 Ni xaa a sakan', te ni xinu ña ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', kii' ni ka'an ra ndii:

15 Ñu'u' Zabulón xiin' ñu'u' Neftalí,
 ña ñu'u' yatın yu'u' mini ka'nu' tuku ta'vi' itia Jordán,

ñu'u' ñuu jaan' nuu' ñu'u' Galilea, mii' ndiee' ne tuku'.

16 Ne xika' iin yavi nuu' Ndiosí nduu' ne ndiee' ikan',
 ndisu vitin ndii, xa ni xini nia iin ñu'u' ndatun' va.

Te'e' ndee ni xika iin yavi nia, te ne xa yoo kuvi
 ni nduu nia ndii,
 ni yi'e ñu'u ndatun' va jaan' nuu' nia.
 Sakan' ni ke'i ra. ¹⁷ Te ndee kij' sakan' ni xa'a'
 Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne yivi' ndii:

—Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña xaa'
 ndo', sakan' ña xa kuyatin' kuii ka'ndia chuun'
 Ndiosí nimá ndo' —kachi a.

*S'o'o ni xaa a kij' ni kana Jesús kumi' ta'an te
 yivi' te kunduu ra nda'a' xa'a' a
 (Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)*

¹⁸ Te kij' xika' Jesús yu'u' mini Galilea ndii, ni
 xini a uvi ta'an te tava' tiaka'. Iin ra nani' Simón,
 te nani' tu ra Pedro, te inga ra nani' Andrés. Te
 jaan' ndii, ñani ra kuni ta'an' ra. Te skó'ni' ra
 ñunu' ra tixin tikui mini jaan'. ¹⁹ Te ni ka'an a
 xiin' ra ndii:

—Nia'a ndo', te kundikun ndo' ichi' i, te sania'á
 i ndo'ó tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachi nia te
 kundikun nia yu'u' —ni kachi a.

²⁰ Xaka'an e' te ni nakoo ra ñunu' ra, te ni
 xikundikun ra Jesús. ²¹ Te kij' ni ya'a a ndoso'
 ka ndii, ni xini a uvi ta'an ka te yivi'. Te jaan'
 ndii, ñani ra kuni ta'an' ra. Iin ra nani' Jacobo,
 te inga ra nani' Juan. Te uvi saa' te jaan' nduu'
 si'e Zebedeo. Te jaan' ndii, ndiee' ra xiin' yuva'
 ra jaan' tixin tundoo' ra na'ma' ra ñunu' ra. Te
 ni kana ña'a' a, ²² te xaka'an e' te ni nakoo ra
 yuva' ra xiin' tundoo', te ni xikundikun ña'a' ra.

*S'o'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'
 (Lc. 6:17-19)*

23 Te n̄i x̄inu'n̄i Jesús kan̄ii' nuu' ñu'u' Galilea sania'á a ichi' Ndiosí t̄ix̄in v̄i'e mi' nakayá ne ñuu jaan', te ka'án ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kuní Ndiosí ka'ndiã chuun' a nimá e', te sanda'a tu a sakuu' nuu' kui'e xiin' ña xini u'v̄i ne yiv̄i', ne ndiee' jaan'. 24 Xa'a' a jaan' na n̄i kiku kuento xa'a' a kan̄ii' nuu' ñu'u' Siria. Te n̄i kix̄in ndiaka ne yiv̄i' sakuu' nuu' ne kuni kuv̄i, ne ndo'o' ndee ka nuu' kui'e, mi' iin' Jesús, naa kuu' ne kumi' kui'e ña u'v̄i va, xiin' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, xiin' ne kumi' kui'e ña xa'ni' i'i', xiin' ne k̄uv̄i kaqa, te n̄i sanda'a ña'a' a. 25 Te kua'a' koo' chukuu' ne yiv̄i' ndikún xata' a, naa kuu' ne Galilea, xiin' ne ndiee' ñu'u' Decápolis, xiin' ne ndiee' ñuu' Jerusalén, xiin' nda'a' a ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne n̄i kiee tuku ta'vi' itia Jordán.

5

Ña yo'o' sania'á Jesús xini' iin tindu' (Lc. 6:20-23)

1 Te kij' n̄i x̄inj̄i Jesús ne yiv̄i' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, n̄i kaqa a iin tindu', te n̄i x̄ikundu'u' a ikan'. Te n̄i kuyat̄in te nda'a' xa'a' a nuu' a. 2 Te n̄i xa'a' sania'á ña'a' a ka'án a ndii:

3 —Sañu'u' va Ndiosí ne nda'vi kuu' nimá nuu' a, sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá ña.

4 'Sañu'u' va Ndiosí ne suchi' inj̄i, sakan' ña saki'ví ña'a' a.

5 'Sañu'u' va Ndiosí ne maso, sakan' ña nat̄iin ña ñu'u' iin yiv̄i' yo'o' kundu'u' ña'a' ña.

6 'Sañu'u' va Ndiosí ne kuní va ña koq ña ndaku iin yiv̄i' ndee naa xaa' a kij' xi'í va e' soko

te ichí va tu iní e', sakan' ña sanda'ni ña'a' a xiin' ña ndaku.

⁷ 'Sañu'u' va Ndiosí ne kuvita iní xa'a' ne yivi', sakan' ña kuvita tu iní ña jaan' xa'a' ña.

⁸ 'Sañu'u' va Ndiosí ne yaa nimá nuu' a, sakan' ña kuní nuu' ña'a' ña.

⁹ 'Sañu'u' va Ndiosí ne chindiee' ne yivi' te kundiee maní' ña, sakan' ña kunani' ña si'e a.

¹⁰ 'Sañu'u' va Ndiosí ne mji' kuu' ne yivi' xiin' xa'a' a ña xachuun' ndaku ña, sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá ña.

¹¹ 'Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó kij' ka'án kiní ne yivi' xiin' ndo', te mji' kuu' ña xiin' ndo', te ka'án ña sakuu' nuu' ña ña'a xiin' tun vixi xa'a' ndo' xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u. ¹² Va'a na va'a kuni ndo', sakan' ña jin ña va'a koo' chukuu' natjin ndo' nda'a' Ndiosí ndivi'. Kuachi ndii jin kachi ni sando'o' ne yivi' te ni ka'an tiakú tu'un a xtá'an'.

Yo'o' ka'án Jesús ña ne ndikún ichi' a ndii, nduu' ña ndee naa jin' xiin' ñu'u

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

¹³ 'Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa jin' jin yivi' yo'o', ndisu naa' tivi' jin' jaan' ndii, küvi ka ndasava'a e'. Sakan' na kuii' va'a xachi' ka a kaxi' e', süu' jaan' ndii ndee katia kuiti' e' e, te kuain ndoso' ne yivi' a.

¹⁴ 'Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa ñu'u nuu' ne yivi' jin yivi'. Sakan' ña nduu' ndo' ndee naa jin ñuu ña kandu'u' xini' jin iku', ña küvi kandu'u' si'e. ¹⁵ Ndee jin ne yivi' nakun' kaa tuún, te kaní ña a tixin jin xatun', süu' jaan' ndii nakun' ña a, te xani' ña a mii' sukun te tuvi'

nuu' ne ndiee' tixin vi'e. ¹⁶ Nii' sakan' tu kuní a kotuun ña va'a ña xaa' ndo'ó nuu' ne yivi' te kuni ña a, te saka'nu' ña Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi'.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' saq ka'án tu'un ndei' Ndiosí

¹⁷ 'Kāñini ndo' naa' kuaxi i te sanundia'á i tu'un ndei' Ndiosí, ni ndee ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un a. Kuaxi i te sanundia'á i ña jaan', süu' jaan' ndii kuaxi i te saxinu i sakuu' ña ka'án a. ¹⁸ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña, ña kandu'u' ka ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ndii, ndee iin yu'u' te ndee iin letra lulu tu'un ndei' jaan' ndõñu'u' ndee skachi' xinu sakuu' a. ¹⁹ Sakan' na kuii' yoo ka xka'ndía ña ka'án tu'un ndei' jaan' ndii, tee' ndee ña sie kuiti' nduu' a, te nii' sakan' sania'á ña ne yivi' ndii, sie kuiti' kondia ya'vi' ña tein ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. Ndisu yoo ka xaa' ña ka'án chuun' tu'un ndei' jaan', te nii' sakan' sania'á ña ne yivi' ndii, ne ka'nu' nduu' ña tein ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. ²⁰ Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, koo' kivi' kunduyu ndo' kuenta ne ka'ndia chuun' Ndiosí nimá naa' xachuun' ndaku ka ndo' nuu' a te sakan' te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña vä'a nasaq' e' kuni e' ñañi ta'an' e'

(Lc. 12:57-59)

²¹ 'Xa ni xini so'o ndo' ña ni ka'an Ndiosí xiin' ne xij' yata' e' xta'an' ndii: "Kā'ni' ta'an' ndo', te yoo ka xa'ni' ne yivi' ndii, kuní a nacha'vi' ña xa'a' ña jaan'", kachi a. ²² Ndisu yu'u ka'án xiin'

ndo' ñā yoō kā nduu' nē xi'é xini ñañi ta'an' n̄iā ndii, kuní ā n̄acha'vī n̄iā xa'a' ñā jaan'. Tē yoō kā ka'án: “Nē küu' kaxi' nduu' un'”, xiin' ñañi ta'an' n̄iā ndii, kuní ā n̄acha'vī n̄iā xa'a' ñā jaan' nuu' tē xa'ndiā chuun' nuu' ñuū. Tē yoō kā ka'án: “Nē kuāsa' kuní x̄achi' nduu' un'”, xiin' ñañi ta'an' n̄iā ndii, kōō n̄iā t̄undo'o' vi'ē ndiaya' mii' xixí ñu'u.

²³ 'Sakan' nā kuii' yoō kā nduu' ndo'ó, naa' kua'an̄ nasoko' ndo' iin̄ ña'ā nuu' Ndiosí, tē savā n̄ī ikan' n̄aka'an' ndo' ñā yoō ndo' ñā maní' xiin' ta'an' ndo' ndii, ²⁴ n̄akōō ndo' ñā jaan' ikan', tē ku'un̄ n̄akōō ndo' ñā maní' xiin' ta'an' ndo' jaan', tē sakan' vi' n̄andiko' ndo' tē nasoko' ndo' ñā jaan' nuu' Ndiosí.

²⁵ 'Numi' ndo' tē n̄akōō ndo' ñā maní' xiin' iin̄ nē chindu'u' kuach̄i xa'a' ndo' kii' kua'an̄ ndo' ichi' xiin' n̄iā, saa' iin̄ kii' ku'un̄ ndiakā n̄iā ndo'ó nuu' tē xa'nú kuach̄i, tē sanakua'a tē jaan' ndo'ó nda'a' tē xito' vi'ē kāa, tē ko'nī tē jaan' ndo'ó vi'ē kāa jaan'. ²⁶ Ñā ndaku ka'án ī xiin' ndo' ndii, kōo' kivi' ket̄ā ndo' ikan' ndeē n̄acha'vī ndo' sakuu' ñā kuní ā cha'vī ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ñā v̄a'ā kōō musa e'

²⁷ 'Xā n̄ī xinī so'ō t̄ū ndo' ñā n̄ī ka'an̄ chuun' Ndiosí ndii: “Kümi' ndo' musa ndo'”, kachī ā. ²⁸ Ndisū ka'án t̄ū yu'ū xiin' ndo' ñā yoō kā xito' ndi'e' iin̄ ña'a', tē ka'án ndīee' nimá r̄ā kandu'u' r̄ā xiin' a' ndii, x̄ā n̄ī x̄ā r̄ā kuach̄i xiin' a' nuu' Ndiosí xiin' nimá r̄ā.

²⁹ 'Sakan' nā kuii', naa' xiin' nduchi' nuu' kua'ā ndo' xaa' ndo' kuach̄i ndii, x̄ta'ni' ndo' a, tē skana' ndo' a. Kuach̄i ndii ndeē chaa' kā

naa' ndoñu'u' iin nduchi' nuu' ndo' te sakan' ña sko'ni' iin kanii' ndo' vi'e ndiaya'. ³⁰ Te naa' xiin' nda'a' kua'a ndo' xaa' ndo' kuachi ndii, ka'ndia ndo' a, te skana' ndo' a. Kuachi ndii ndee chaa' ka naa' ndoñu'u' iin nda'a' ndo', te sakan' ña sko'ni' iin kanii' ndo' vi'e ndiaya'.

Yo'o' sania'á Jesús ña vā'a nata'vi' ta'an' te yivi' xiin' ña' si'i' ra

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ 'Te ni ka'an chuun' tu Ndiosí ndii: "Yoo ka kuni nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i' ra ndii, kuni a ña taxi ra iin tutu nda'a' a', ña ka'an ña xa ni nakoo ña'a' ra", kachi a. ³² Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña yoo ka nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i' ra naa' süu' xa'a' a ña ni kandu'u' a' xiin' inga te yivi' nduu' a ndii, ii' a' jaan' xaa' sakan' te xaa' a' kuachi jaan' xiin' inga te yivi'. Te yoo ka tunda'á xiin' ña' jaan' ndii, xaa' tu ra kuachi xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosí.

Yo'o' sania'á Jesús ña vā'a tjin ndiaa e' Ndiosí kij' taxi e' kuento e'

³³ 'Xa ni xini so'o tu ndo' ña ni ka'an Ndiosí xiin' te xii' yata' e' ndii: "Taxi saka ndo' kuento ndo' nuu' xto'o e' Ndiosí, süu' jaan' ndii saxinú ndo' sakuu' ña ni ka'an ndo' jaan'", kachi a. ³⁴ Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña tjin ndiaa ndo' Ndiosí kij' taxi' ndo' kuento ndo'. Ni ndee tjin ndiaa tu ndo' ndivi', sakan' ña ikan' xa'ndia chuun' Ndiosí. ³⁵ Te sakan' tu tjin ndiaa ndo' ñu'u' iin yivi', sakan' ña mii' ita' xa'a' Ndiosí nduu' a, te tjin ndiaa tu ndo' ñuu' Jerusalén, sakan' ña ñuu' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, ña nduu' Rey kuu' nuu', nduu' a. ³⁶ Te ni ndee tjin

ndīaā tū ndo' xini' ndo', sakan' ñā küvī ndasayaā
 ndo' ndeē iin̄ ix̄i' xini' ndo', nī ndeē küvī tū
 ndasandiaa' ndo' a. ³⁷ Tē kij' taxi' ndo' kuento
 ndo' ñā saā ndo' iin̄ ña'ā ndii, ka'an̄ kūiti' ndo'
 ndii: “Uun, saā ī ñā jaan'”, uun “Ü'ün', s̄aā ī ñā
 jaan'.” Tē naa' ka'an̄ kā ndo' ingā ña'ā ndii, ñā
 ndīva'ā saka'an̄ ndo'ó.

*Yo'o' sania'á Jesús ñā s̄an̄andiko' e' ñā nīa'ā ñā
 xaa' nē yivi' xiin' e'*

(Lc. 6:27-36)

³⁸ 'Xā nī x̄inī so'ō tū ndo' ñā nī ka'an̄ chuun'
 Ndiosí ndii: “Naa' nī xt̄a'ni' yoō kā iin̄ nd̄uchi'
 nuu' ndo' ndii, xt̄a'ni' tū ndo'ó iin̄ nd̄uchi' nuu'
 ñiā, tē naa' nī xt̄a'ni' yoō kā iin̄ nu'ū ndo' ndii,
 xt̄a'ni' tū ndo'ó iin̄ nu'ū ñiā”, kachī a. ³⁹ Ndisū
 ka'an̄ yu'ū xiin' ndo' ñā s̄an̄andiko' ndo' ñā ñia'ā
 ñā xaa' nē yivi' xiin' ndo', süu' jaan' ndii, naa'
 yoō kā sa'ndia' nuu' kua'ā ndo' ndii, taxī tū ndo'
 tūkū ta'vi' nuu' ndo' sa'ndia' ñiā. ⁴⁰ Tē naa'
 chindu'u' iin̄ nē yivi' kūachī xa'a' iin̄ ndo'ó nuu'
 kuesí, ñā kunī tu'ün̄ ñiā nd̄inī ndo' ndii, taxī tū
 ndo' nā ñin̄ ñiā totō tití ndo'. ⁴¹ Tē naa' yoō kā
 tiin' u'vī ndo'ó, tē kūisō ndo' ña'ā ñiā ku'ün̄ ndo'
 xiin' ñiā iin̄ mií metro ndii, ku'ün̄ ndo' uvī mií
 metro xiin' a. ⁴² Yoō kā nduu' nē xikán ña'ā nuu'
 ndo' ndii, taxī ndo' ā nda'a' ñiā. Tē yoō kā nduu'
 nē kunī tat̄ū ña'ā nuu' ndo' ndii, n̄and̄iko' ni'i'
 ndo' xata' ndo' nuu' ñiā, süu' jaan' ndii satatū
 ña'a' ndo'.

*Yo'o' sania'á Jesús ñā kunī ā k̄undan̄i e' nē
 ndasi' yoo'*

(Lc. 6:27-28,32-36)

⁴³ 'Xa ni xini so'o tu ndo' ña ka'an ra ndii: "Kundanĭ ndo' ne yivi' xiin' ndo', te kundasi' ndo' ne ndasi' ta'an' xiin' ndo'", kachi ra.

⁴⁴ Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña kundani' ndo' ne ndasi' ndo'ó, te ka'an va'a ndo' xiin' ne sanacha'an' ndo'ó, te sa'a ndo' ña va'a xa'a' ne xi'é xini ndo'ó, te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne mji' kuu' xiin' ndo' xiin' xa'a' ne sando'o' ndo'ó.

⁴⁵ Sakan' sa'a ndo', te nia'a ndo' ña nduu' ndo' si'e Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi', ña xaa' sakan' te nandij' nuu' ne nja'a xiin' nuu' ne va'a. Te sakuun' tu a savi' nuu' ne xaa' ña ndaku xiin' nuu' ne xaa' a. ⁴⁶ Kuachi' ndii, naa' kundani' ndo' ne yivi' ne kundani' ndo'ó kuĭti' ndii, kōo' ña va'a natĭin ndo' xa'a' ña jaan', sakan' ña ndee te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma kundani' ne kundani' ña'a' kuĭti'. ⁴⁷ Te naa' nakuatu' ndo' ñani ta'an' kuĭti' ndo' ndii, kōo' ña va'a ka xaa' ndo' te sakan' tuku ne yivi', sakan' ña ndee ne xini yoo Ndiosí xaa' sakan'. ⁴⁸ Sakan' na kuii' kuni a kaka ndaku ndo' xiin' sakuu' ña xaa' ndo' ndee naa xaa' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'.

6

Yo'o' sania'á Jesús sa'a kuni a chindiee' e' ne nda'vi kuu'

¹ 'Saa ndo' ña va'a nuu' ne yivi' te ka'an va'a nja xa'a' ndo', sakan' ña naa' sa'a ndo' sakan' ndii, kōo' ndee ĭin ña va'a natĭin ndo' nda'a' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'. ² Te kij' taxĭ ndo' ĭimuxtān ndii, tāxĭ ndo' tivĭ te yivi' ndachuun' tun' nichĭ' nuu' ndo' ndee naa xaa' te xasuvi' xiin' mii' vĭ'e mii' nakayá e', xiin' ya'ya te koto ka'nu' ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'an ĭ

xiin' ndo' ña xa ni nañin te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. ³ Ndisu kij' taxí ndo'ó limuxtán ndii, na küní nda'a' itin ndo' ña xaa' nda'a' kua'a' ndo'. ⁴ Sakan' te ña taxi' ndo' jaan' ndii, koq s'i'e a, te Ndiosí, ña xini ña xaa' s'i'e e', nacha'vi tuvi' ndo'ó.

*Yo'o' sania'á Jesús saq ka'an e' xiin' Ndiosí
(Lc. 11:2-4)*

⁵ 'Kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, säa ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mji', sakan' ña te jaan' ndii, xtani ra kuñta ndichí ra, te ka'an ra xiin' Ndiosí vi'e mii' nakayá e' xiin' xiki' ya'ya te küní ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña xa ni nañin te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. ⁶ Ndisu ndo'ó, kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, ndi'vi ndo' vi'e ndo', te ndasi ndo' yi'e', te ka'an ndo' xiin' yuva' e', ña xini ña yoo s'i'e. Te Ndiosí, ña xini ña xaa' s'i'e e', nacha'vi tuvi' ndo'ó.

⁷ 'Te kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, süu' xa jin ndaa' kuñti' yu'u' ka'an te ka'an ndo' ndee naa xaa' ne xini yoo Ndiosí. Sakan' ña xanini ne jaan' ña küní so'o a ña ka'an nja jaan' xa'a' a ña kua'a' kuento ka'an nja xiin' a. ⁸ Sakan' na kuii' säa ndo' naa xaa' ne yivi' jaan'. Kuachí ndii, ña küní ka ka'an ndo' xiin' yuva' e' ndii, xa xini a ndee ña küní nuu' ndo'. ⁹ Ndo'ó ndii, so'o ka'an ndo' xiin' Ndiosí:

Yuva' ndu, ña ndu'u' ndivi',
na jin ka'nu' sakuu' ne yivi' kivi' un'.

¹⁰ Te na kixin un' te ka'ndia chuun' un' nimá ndu.
Te na saq un' ña ka'an nimá un' jin yivi' yo'o' saq
nii' xaa' un' ña jaan' ndivi'.

11 Te ǰin kivi' kua'an taxǰ un' ña xaxǰ', ña kuní nuu' ndu.

12 Te na koǰ ka'nu' inǰ un' xa'a' kuachǰ ndu ndee naa xaa' ndu'u yoo ka'nu' inǰ ndu xa'a' ne xaa' ña vǎ'a xiin' ndu.

13 Te tǎxi un' koto kua'a tundo'o' ndu te koyo ndu nuu' kuachǰ, süu' jaan' ndii sakakú un' ndu nuu' ña ndiva'a.

Sakan' ña yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu',

te yo'ó tu nduu' ña kumi' sakuu' ña ndiee',

te yo'ó tu xata'an tǰin ka'nu' ne yivi' ndee ndi'i nǰ kivi'.

Sakan' na kunduu a.

14 'Sakan' ña naa' yoo ka'nu' inǰ ndo' xa'a' ne xaa' ña vǎ'a xiin' ndo' ndii, koǰ ka'nu' tu inǰ Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi', xa'a' ndo'.

15 Ndisu naa' yoo ka'nu' inǰ ndo' xa'a' ne yivi', ne xaa' ña vǎ'a xiin' ndo' ndii, koo' ka'nu' tu inǰ Ndiosí, yuva' e' jaan', xa'a' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús saq kuní a koǰ nditǰa e'

16 'Kij' yoo nditǰa ndo' ndii, koto tama ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mǰi'. Te jaan' ndii, nda'vi va xto'ni' ra kij' yoo nditǰa ra te nia'a ra ña xaa' ra ña jaan'. Ña ndaku ka'an ǰ xiin' ndo' ña xa nǰ natǰin te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. 17 Ndisu ndo'ó, kij' koǰ nditǰa ndo' ndii, kakǰn ndo' xa'an xini' ndo', te natǰa ndo' nuu' ndo', 18 te küni ne yivi' ña yoo nditǰa ndo', süu' jaan' ndii Ndiosí, yuva' e', ña küvi küni e', ña xini ña xaa' si'e e', nacha'vi tuvi' ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka taxa'a e' ña vika' e' ndivi'

(Lc. 12:33-34)

¹⁹ 'Täxa'a ndo' ña vika' ndo' iin yivi' yo'o' mii' sandoñu'u' ña'a' ndiki'ndi' xiin' kuxi, mii' kuvj tu ki'vj te kui'na' te sakui'na' ra ña jaan'. ²⁰ Va'a ka taxa'a ndo' ña vika' ndo' jaan' ndivi' mii' sandoñu'u' ña'a' ndiki'ndi' xiin' kuxi, mii' kuvj tu ki'vj te kui'na' te sakui'na' ra a. ²¹ Kuachj ndii, mii' ndiee' ña ndioo' ini ndo' xa'a' ndii, ikan' tu koq nimá ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña nduu' nduchi' nuu' e' ndee naa ñu'u'

(Lc. 11:33-36)

²² 'Nduchi' nuu' e' ndii, ndee naa kaq tuún xa'a' ñu'u' nde'i e' nduu' a. Sakan' na kuii' naa' yoo va'a nduchi' nuu' e' ndii, chitu' ñu'u' nde'i e' xiin' ñu'u, ña taxi' Ndiosí. ²³ Ndisu naa' yoo va'a a ndii, kanii' ñu'u' nde'i e' yoo iin' yavi. Sakan' na kuii' naa' kuäsa' xachi' yi'é ñu'u' jaan' ñu'u' nde'i e' ndii, ya'a iin yavi a.

Yo'o' sania'á Jesús ña vä'a ndioo' ini e' xa'a' ña vika'

(Lc. 16:13)

²⁴ 'Ndee iin ne yivi' kuvj kaka nuu nuu' uvi ta'an xt'o. Kuachj ndii kundasi' nja iin ra, te kundani nja inga ra, uun kotoni nja yu'u' iin ra, te saa nja kuenta kuu' inga ra. Xa'a' a jaan' na kuvj kaka nuu ndo' nuu' Ndiosí te kaka nuu tu ndo' nuu' ña vika' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña vä'a kundini e' xa'a' ña kuní nuu' e' te kutiaku e'

(Lc. 12:22-31)

25 'Sakan' na ka'án i xiin' ndo' ña kündi'ni ndo' xa'a' ña kaxi' ndo' uun ña ko'o ndo' te kuṭiaku ndo', ni ndee xa'a' toto ña kuní kui'nu ndo'. Kuachi ndii yoo ña ka'nu' ka xa'a' kivi' ñuu e' te sakan' ña xaxi' e', te yoo ña ka'nu' ka xa'a' ñu'u' nde'i e' te sakan' toto ña ni'nu' e'. 26 Chuun xa'a' va ndo' saa xaa' saa ti' ta'nu' ndivi'. Ti' jaan' ndii, chi'i' ri', te nakaya ri' ña savi', te taxa'a' tu ri' a yaka. Ndisu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', xamaní' ña'a'. Te ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó te sakan' ti' jaan'. 27 Ndo'ó, ne ndi'ni xava'a ndii, küvi ndasasukun xiin' mii' ka ndo' ni ndee jin kondo nda'a'. 28 ¿Ndichun na ndi'ni ndo' xa'a' toto ndo'? Chuun xa'a' ndo' saa xa'nu' ita lirio. Ita jaan' ndii, xachuun' a, te künu' a toto. 29 Ndisu ka'án i xiin' ndo' ña ni ndee rey Salomón ni ni'nu' toto ndatun' va ndee naa ndatun' ita jaan', tee' ndee te vika' xava'a ni nduu ra. 30 Naa' sakan' xandatun' Ndiosí ita ña yoo xa'a' ku'u, ña ita' vitin, te tiaan xixi' a nuu' ñu'u' ndii, saa ka vi' tu ndo'ó, taxi a ña va'a ka nda'a' ndo', tee' ndee sie va ini ndo' xini ña'a' ndo'. 31 Xa'a' a jaan' na kündi'ni ndo' ka'án xiin' ta'an' ndo' ndii: "¿Yoo nduu' a kaxi' e', uun yoo nduu' a ko'o e', uun ndee toto kui'nu e'?" 32 Kuachi ndii sakuu' ña jaan' xika' nduku' ne xini yoo Ndiosí. Ndisu ndo'ó ndii, xa xini yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', ña kuní sakuu' ña jaan' nuu' ndo'. 33 Sakan' na kuii' ndee chaa' ka xi'na nduku' ndo' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ndo' xiin' ña sachuun' ndaku ndo' nuu' a, te taxi tu a sakuu' ña jaan' nda'a' ndo'. 34 Xa'a' a jaan' na kündi'ni ndo' xa'a' ña xka'ndia tiaan. Kuachi ndii xa yoo ña kündi'ni ndo' xa'a' tiaan. Sakan'

ñā i'in kivi' ndii, xā yoo, xā yoo ñā ndi'ni e' xa'a' xiin' a.

7

Yo'o' sania'á Jesús ñā vā'a ñatava' e' kuenta kuu' ne yivi'

(Lc. 6:37-38,41-42)

¹ 'Nātava' ndo' kuenta kuu' ne yivi', te nātava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó xa'a' ñā jaan'.
² Kuachi' ndii, saa nii' ñatava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' ndii, nii' sakan' tu ñatava' Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó, te xiin' ku'va, ñā ñatava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' jaan', ñatava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó. ³ ¿Ndichun na xito' un' xi'e itun' ñā naá nduchi' nuu' ñani un', te xito' un' tikundu, tun' naá nduchi' nuu' mii' un'? ⁴ ¿Saa kuvj ka'an un' xiin' ñani un' ndii: "Taxi un' na xta'ni' i xi'e itun' nduchi' nuu' un'", kij' naá jin tikundu chie ka nduchi' nuu' mii' un'? ⁵ Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii', xi'na ka tikundu chie, tun' naá nduchi' nuu' mii' ndo' xta'ni' ndo', sakan' te kuvj koto kaxi' ndo', te xta'ni' ndo' xi'e itun' ñā naá nduchi' nuu' ñani ndo' jaan'.

⁶ 'Kō'ni ndo' ñā nduu' nditja Ndiosí nuu' naya', koto ka ndiko kuiin ri' te tjin ri' ndo'ó, ni ndee kō'ni tu ndo' yuu' ñā ndiaa ya'vi' va ñā nani' perla nuu' kini, koto ka kue'ni ri' a.

Yo'o' ka'an Jesús ñā xini so'o Ndiosí ñā ka'an e' xiin' a

(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷ 'Kakan ndo' ñā'a nuu' Ndiosí, te taxi ñā'a' a nda'a' ndo'. Nduku' ndo' ñā jaan' nuu' a, te ñatiin ndo' a. Sakaxan' ndo' yi'e' a, te nunia'

ñã'a' a nuu' ndo'. ⁸ Kuächì ndii, sàkuu' ne xikán ñã'a nuu' Ndiosí ndii, taxì a ñã jaan' nda'a' nja, te sàkuu' ne nduku' ñã jaan' nuu' a ndii, natiiin nja a, te sàkuu' ne sakaxan' yi'e' ndii, nunia' ñã'a' a nuu' nja.

⁹ Kuächì ndii kōo' ndee iin ndo'ó taxì iin yuu' nda'a' tiaa si'e ndo' kii' xikán ra iin xita' va'a kuxi ra. ¹⁰ Nj ndee taxì tu ndo' iin koo' nda'a' si'e ndo' jaan' kii' xikán ra iin tiaka' nuu' ndo' kuxi ra. ¹¹ Naa' xiní ndo'ó, ne yoo kuächì, taxì ndo' ñã va'a nda'a' si'e ndo' ndii, saa ka vi' tu' yuva' e' Ndiosí, ñã ndu'u' ndivi' ndii, taxì a ñã va'a nda'a' ne xikán ñã'a nuu' a.

¹² Sakan' na kuui' sàkuu' ñã kuní ndo' saa ne yivi' xiin' ndo' ndii, nii' sakan' tu saa ndo'ó xiin' nja. Kuächì ndii ñã jaan' ka'an tu'un ndei' Ndiosí, te ñã jaan' tu nj ka'an te nj ka'an tiakú tu'un a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' uvi nuu' ichi' ñã yoo iin yivi'

(Lc. 13:24)

¹³ 'Yi'e' tein' kōnj ndo', sakan' ñã ndiká va yi'e', te ndiká va tu ichi' mii' ko'ni' ne kua'an mii' nduxin xachi' nja. Te kua'a' va ne yivi' ko'ni' ichi' jaan'. ¹⁴ Te yi'e' tein' jaan' nduu' mii' nda'ni' ichi' tein', ñã kua'an mii' yoo kivi' ñuu, ñã kōo' kivi' ndi'i', te kōo' kua'a' ne yivi' ko'ni' ikan'.

Yo'o' sania'á Jesús ñã xiin' ñã xaa' ne yivi' kuvì nakunì e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja

(Lc. 6:43-44)

¹⁵ 'Koto xiin' mii' ndo' nuu' te ka'an tiakú tun vixi, te jaan' ndii, kuaxi ra nuu' ndo' nduu' ra ndee naa mbee, ndisu nimá ra ndii, nduu' a ndee

naa lobo n̄īa'a. ¹⁶ Te xiin' n̄a xaa' ra kuv̄i nakun̄i ndo' ndee nuu' te yiv̄i' nduu' ra. Sakan' n̄a kuv̄i ka'ndia e' uva nda'a' tun' iñu', te n̄i ndee kuv̄i tu ka'ndia e' higo nda'a' tun' tika'a'. ¹⁷ Sakan' tu tun' va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu', te tun' va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu'. ¹⁸ Sakan' n̄a tun' va'a ndii, kuv̄i kuun' nduu' n̄īa'a nda'a' nu', n̄i ndee kuv̄i tu kuun' nduu' va'a nda'a' tun' n̄īa'a. ¹⁹ Sakuu' tun' kuun' nduu' va'a nda'a' ndii, tia'ndia nu', te xixi nu' nuu' ñu'u. ²⁰ Sakan' na kuii' xiin' n̄a xaa' tu ne yiv̄i' nakun̄i ndo' ndee nuu' ne yiv̄i' nduu' n̄īa.

Yo'o' sania'á Jesús n̄a süu' sakuu' ne yiv̄i' ndi'vi mii' xa'ndia chuun' Ndiosí
(Lc. 13:25-27)

²¹ 'Süu' sakuu' ne ka'an xiin' i ndii: "Yo'ó nduu' xto'o i, yo'ó nduu' xto'o i" ndi'vi mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndivi'. Süu' jaan' ndii ne xaa' n̄a kuní yuva' e', n̄a ndu'u' ndivi' kuiti' ndi'vi ikan'. ²² Kua'a' va ne yiv̄i' ka'an xiin' i kii' xaa kivi' n̄a sana'má Ndiosí ne yiv̄i' xa'a' kuach̄i n̄a ndii: "Xto'o i, Xto'o i, n̄i ka'an tiakú ndu xiin' n̄a ndiee' un' nuu' ne yiv̄i', te xiin' n̄a ndiee' un' jaan' n̄i tava' ndu n̄a ndiva'a nimá ne yiv̄i', te xiin' n̄a ndiee' un' jaan' n̄i xaa tu ndu kua'a' chuun' ka'nu'", kach̄i n̄a. ²³ Sakan' te ka'an i xiin' ne jaan' ndii: "Kõo' kivi' n̄i xini i nuu' ndo'ó, ne xaa' n̄a n̄īa'a. Kuxioo ndo' nuu' i", kach̄i i xiin' n̄īa.

Yo'o' ka'an ndiaa Jesús xa'a' uvi ta'an nuu' te xa'a' vi'e
(Lc. 6:47-49)

24 'Xa'a' a jaan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, yoó ka xini so'ó ña ka'án i yo'o', te saxinú nja a ndii, nakata ña'a' i xiin' ndee naa jin te kuu' kaxi', te ni xa'a vi'e xata' yuu'. 25 Te ni kun va savi', te ni nakaya va te ñu'u' itia, te ni xika va tu tachi', te ndiee' va ni kani a vi'e jaan', ndisu ni nduva vi'e jaan', sakan' ña xata' yuu' ni kua'a a. 26 Ndisu ne xini so'ó ña ka'án i yo'o', te saxinú nja a ndii, nakata ña'a' i xiin' ndee naa jin te kuu' kaxi', te ni xa'a vi'e nuu' ñuti'. 27 Ni kun va savi', te ni nakaya va te ñu'u' itia, te ni xika va tu tachi', te ndiee' va ni kani a vi'e jaan', te ni nduva a, te ni nduxin xachi' a —ni kachi' a.

28 Te kij' ndi'i ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, ni nandaní va ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' ña ni ka'an a. 29 Sakan' ña ni ka'an a ña jaan' xiin' ña ndiee' ka te sakan' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí.

8

So'ó ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús jin te kumi' kui'e te'i

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

1 Kij' ni naka'a Jesús xiki' jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ni ndikun ña'a'. 2 Ikan' te ni kuyatín jin te kumi' kui'e te'i mii' iin' Jesús, te ni nakandu'u' ndiee' ra nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, naa' kuní un' ndii, kuví sanda'a un' yu'u —ni kachi' ra.

3 Sakan' te ni chikanu' a nda'a' a xini' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a i yo'ó. Nda'a kij' un' —ni kachi' a.

Te xa numi' sakan', te ni kīee ña'a' kui'e jaan'.
 4 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Chuun xa'a' un' ña ka'an i xiin' un', ka'an un' xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' ña kaa'. Süu' jaan' ndii kua'an te nia'a xiin' miji' un' nuu' sutu ña xa ni nda'a un', te nasoko' un' ña'a nuu' Ndiosí naa ni ka'an chuun' Moisés, te kuni' ne yivi' ña xa ni nda'a xna'a un' —ni kachi a.

Sō'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús te xika' nuu' nuu' iin te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xīn'
(Lc. 7:1-10)

5 Te kii' nda'ni' Jesús ñuu Capernaum kua'an a ndii, ni kuyatın iin te xīn', te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xīn', te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

6 —Tákuie, te xika' nuu' nuu' i ndii, kuni kuyi ra kandu'u' ra vi'e i, ni kuu itun' ra, te u'vi xava'a xini ra —ni kachi ra xiin' a.

7 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Yu'u ku'un te sanda'a ña'a' i —ni kachi a.

8 Te ni ka'an te xīn' jaan' xiin' a ndii:

—Tákuie, yu'u ndii, iin te nda'vi sō'o kuiti' nduu' i, sakan' na kuui' vā'a yoo a ña ndi'vi un' vi'e i. Kuyi ka'an chuun' kuiti' un' te nda'a te xika' nuu' nuu' i jaan'. 9 Kuachi ndii yoo tu te xa'ndia chuun' nuu' yu'u, te yoo tu te xa'ndia chuun' yu'u nuu'. Te kii' ka'an i xiin' iin ra: “Kua'an” ndii, kua'an ra. Te kii' ka'an i xiin' inga ra: “Ñia'a” ndii, kuaxi ra. Te kii' ka'an i xiin' te xika' nuu' nuu' i: “Saa un' ña yō'o” ndii, xaa' ra ña jaan' —ni kachi ra xiin' a.

10 Te n̄i n̄andan̄i va Jesús kii' n̄i xini so'o a ña n̄i ka'an te jaan', te n̄i ka'an a xiin' ne ndikún ña'a' jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, tia'an kuni i ndee iin ne ta'an' e', ne Israel, ne ini xini yu'u ndee naa ini te kaa'. 11 Ka'án i xiin' ndo' ña kua'a' ne kīēē sakuu' xaan' iin yivi', mii' keta' ñu'u xiin' mii' ketá a ndii, kixin n̄ia, te kundīēē n̄ia xiin' Abraham, xiin' Isaac, xiin' Jacob, te kuxi n̄ia mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndivi'. 12 Ndisu ne n̄i kuni a kundīēē mii' xa'ndia chuun' a jaan' ndii, tava' ña'a' a ki'e, te ku'un n̄ia mii' iin yavi va, te kuaku u'vi va n̄ia ikan' ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u n̄ia —n̄i kachi a.

13 Sakan' te n̄i ka'an ka Jesús xiin' te xīin' jaan' ndii:

—Kua'an vi'e un', te na xinu ña kuni un' jaan' saa nii' ini un' xini un' yu'u —n̄i kachi a.

Te sava n̄i hora jaan' n̄i nda'a te xika' nuu' nuu' te xīin' jaan'.

*So'o n̄i xaa a kii' n̄i sanda'a Jesús ña' tiso Pedro
(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-41)*

14 Te kii' n̄i ki'vi Jesús vi'e Pedro ndii, n̄i xini a kandu'u' ña' tiso ra nuu' yivi' tiin' ña'a' ka'ni'.

15 Sakan' te n̄i t̄iin Jesús nda'a' a', te n̄i kīēē ña'a' ka'ni', te n̄i ndokoo a', te n̄i xa'a' nduku' a' ña kuxi a.

*So'o n̄i xaa a kii' n̄i sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'
(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)*

16 Te kii' n̄i kuaa' ndii, n̄i kixin ndiaka ne yivi' kua'a', ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, nuu' Jesús. Te xiin' iin ndaa' yu'u' kuiti' n̄i tava' a ña ndiva'a

jaan' nimá ne yivi' jaan'. Te ni sanda'a tu a sakuu' ne kuni kuví ndiee' jaan'. ¹⁷ Ni xaa a sakan' te xinu ña ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, kij' ni ka'an ra ndii: "Mii' ra ni nakuiso kui'e ña ndo'o' yoo', te ni na'in tu ra ña u'vi xini e'", ni kachi Isaías.

Sq'o ni ka'an Jesús xiin' te ni kuni kundikun ña'a'
(Lc. 9:57-62)

¹⁸ Kij' ni xini Jesús ña kua'a' ya'a ne yivi' yoo saa xinunduú mii' iin' a ndii, ni ka'an chuun' a xiin' te nda'a' xa'a' a ña xka'ndia ra xiin' a tukú ta'vi' yu'u' miní. ¹⁹ Ikan' te ni kuyatin iin te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, ku'un i xiin' un' mii' ka kua'an un' —ni kachi ra.

²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Inguí ndii, yavi ri' yoo, te saa, ti' ta'nu' ndivi' ndii, cho'q ri' yoo, ndisu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kōo' ndee iin xaan' mii' kuví kandu'u' i —ni kachi a.

²¹ Ikan' te ni ka'an tu iin te ndikún ichi' a xiin' a ndii:

—Tákui'e, xi'na taxi un' na ku'un nataan' i yuva' i, sakan' te kixin i te kundikun i yo'ó —ni kachi ra.

²² Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Nakoó un' na nataan' ne xa ni xi'i nuu' Ndiosí ne yivi' xiin' ña. Ndisu yo'ó ndii, kundikun kij' yu'u —ni kachi a.

Sọ'ọ nì xaa a kii' nì ka'an chuun' Jesús, tẹ nì xikuiin tachi' ndiee'

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³ Sakan' tẹ nì sko'nu' Jesús tixin jin tundo'o, tẹ nì ketà a kua'an a, tẹ kua'an tu tẹ nda'a' xa'a' a xiin' a. ²⁴ Sakan' tẹ ndiee' va nì xa'a' xika' tachi' nuu' minì jaan', sakan' na kuii' nì nuta tikui ndee ndasi ra' tundo'o jaan'. Ndisu Jesús ndii, kixin a.

²⁵ Ikan' tẹ nì xa'an sandoto' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—Tákui'e, sakakú un' ndu, xa kuni ndoñu'u' e'! —nì kachi ra.

²⁶ Tẹ nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndichun na yi'vi ndo'? Sie va ini ndo' xini ndo' yu'u —nì kachi a.

Te nì ndondichi a, tẹ nì ka'an chuun' a xiin' tachi' jaan' xiin' tikui minì jaan'. Tẹ nì xikuiin ndoo tachi' jaan', tẹ nì nakuna taxin' tu tikui minì jaan'. ²⁷ Tẹ nì nandanì va ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Yo'o nduu' tu tẹ yivi' kaa', na kuii' ndee tachi' xiin' tikui minì ka'an chuun' ra xiin', tẹ kandixa' ña'a' a? —nì kachi ra.

Sọ'ọ nì xaa a kii' nì tava' Jesús ña ndiva'a nimá uvì ta'an tẹ ñu'u' Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Sakan' tẹ kii' nì xaa Jesús tuku ta'vi' yu'u' minì jaan' nuu' ñu'u' ne ndiee' ñuu Gadara ndii, nì nata'an' uvì ta'an tẹ yivi' xiin' a. Tẹ jaan' ndii, ñu'u' ña ndiva'a nimá ra. Tẹ nì kiee ra yavi ndii mii' ndiee' ra, tẹ iyọ va kuu' ra, sakan' na ndee jin ne yivi' nì kuvì xka'ndia ichi' jaan'. ²⁹ Tẹ nì kuaa' ra ka'an ra ndii:

—¿Ndichun kuaxi un' sataña'a' un' ndu'u, Jesús, si'e Ndiosí? ¿Ñáá kuaxi un' te sando'o' u'vi un' ndu'u ña kuní ka xaá kivi' so'o' ndi'i'? —ñi kachi ra.

³⁰ Sie ndoso' mii' iin' Jesús xiin' uvi saa' te jaan' ndii, ñu'u' iin' ti'vi chie kiní xaxi' ri' ku'u. ³¹ Te ñi ka'an nda'vi ña ndiva'a jaan' xiin' a ndii:

—Naa' tava' un' ndu'u nimá te yo'o' ndii, taxí un' ña ku'un ko'ni ndu tixin kiní kaa' —ñi kachi a.

³² Sakan' te ñi ka'an Jesús xiin' a ndii:

—Kua'an ndo' —ñi kachi a.

Sakan' na kuui' ñi kiee a nimá te yivi' jaan', te ñi ko'ni a tixin kiní jaan'. Ikan' te ñi taxta'an' ri' kua'an ri', te ñi naka'a' ri' mii' nako' itun, te ñi koyo ri' tixin tikui miní jaan', te ñi ndoñu'u' ri'.

³³ Te yivi', te ndiee' xito' kiní jaan' ndii, ñi xinu ra kuan nu'u ra. Te ñi ka'an ra xiin' ne ndiee' ñuu ra sakuu' ña ñi xka'ndia ikan', ña ñi ndo'o te ñi ñu'u ña ndiva'a nimá jaan'. ³⁴ Te sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' ndii, ñi kiee ña xan koto ña Jesús. Te kii' ñi xini ña'a' ña ndii, ñi ka'an nda'vi ña xiin' a ña keta a nuu' ñu'u' ña jaan'.

9

S'o'o ñi xaá a kii' ñi sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

¹ Te ñi sko'nu' Jesús tixin tundoo', te ñi xka'ndia a tuku ta'vi' miní, te ñi xaá a ñuu mii' ndu'u' a. ² Te ñi xaá ndia'vi' te yivi' xiin' iin te kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu' tun' xto. Te kii' ñi

xini Jesús ña ini te yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvi jaan' ndii:

—Kaka nimá un', pia'un, xa ni ndoyo kuachí un' —ni kachí a.

³ Sakan' te ni ka'an sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ita' ikan' xiin' nimá ra ndii: “Kaniá'a te kaa' xa'a' Ndiosí”, ni kachí ra. ⁴ Ndisu Jesús ndii, ni xini a ña ka'an te jaan' xiin' nimá ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vá'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' i. ⁵ Sakan' ña, ¿ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an i xiin' te kaa', tuu ndo'ó? ¿Ñáá ña xa ni ndoyo kuachí ra, uun ñáá ña ndokoó ra te ku'un ra? ⁶ Sakan' na kuii' nia'a yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' i ndiee' iin yivi' te sandoyo' i kuachí ne yivi' —ni kachí Jesús.

Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an i. Ndookoó un', te nan'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachí a.

⁷ Sakan' te ni ndondichi ra te kuan nu'u ra vi'e ra. ⁸ Te kii' ni xini ne yivi' kua'a' jaan' ña ni yoo ikan' ndii, ni nandaní va nia, te ni xaka'nu' nia Ndiosí xa'a' ña ni taxi a ndiee' jaan' nda'a' te yivi'.

*So'o ni xaa a kii' ni kana Jesús Levi Mateo
(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)*

⁹ Te kii' xka'ndiá Jesús kua'an a ndii, ni xini a ndu'u' iin te nani' Mateo mii' kendiaa' ya'vi' ra xa'a' ñuu Roma. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nia'a, te kundikun un' yu'u —ni kachí a.

Sakan' te ni ndondichi ra, te ni xikundikun ña'a' ra.

10 Te kij' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e te jaan' ndii, ni xaa tu kua'a' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma xiin' kua'a' tu ne ká'án va'a ne yivi' xa'a', te ni xikundiee inga' nja nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' te nda'a' xa'a' a xixi' ra. 11 Te kij' ni xini te fariseo ña jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Vä'a xachi' xaa' te sania'á ndo'ó kaa' ña xixi' ra xiin' te kendiaa' ya'vi kaa', xiin' inga te xaa' tu kuach'i kaa' —ni kach'i ra.

12 Te ni ka'an Jesús xiin' ra kij' ni xini so'o a ña ni ka'an ra jaan' ndii:

—Ne va'a kuni ndii, küní te tatan' nuu' nja, süu' jaan' ndii ne kuni kuv'i kuji' kuni ra nuu'. 13 Ndisu kua'an ndo', te sakuaan ndo' ndee ña kuni kach'i tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: “Küní i ña nasoko' ndo' ña'a kuji' nuu' i, süu' jaan' ndii kuni tu i ña kuv'ita ini ndo' xa'a' ne yivi'”, kachi a. Sakan' ña kuaxi i te kana i ne tuu ña xachuun' ndaku nja, süu' jaan' ndii kuaxi i te kana i ne xini ña yoo kuach'i nja te nama nja nimá nja —ni kach'i a xiin' ra.

Yo'o' ka'án Jesús ña nduu' a ndee naa iin te tunda'á'

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

14 Sakan' te ni kuyatın te nda'a' xa'a' Juan nuu' Jesús, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, ndu'u' xiin' te fariseo ndii, yoo nditia chito va ndu. Te, ¿ndichun na yoo nditia te nda'a' xa'a' yo'ó? —ni kach'i ra xiin' a.

15 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáa kuv'i kusuchi' ini ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'á', kij' ndu'u' ka te tunda'á' xiin'

n̄iā? Kuāsa' tuu yu'u, ndisu xaā iin kivi' kii' tu'un ne yivi' te tunda'á' jaan', te kii' sakan' ndii, kuni ā koō nditiā ne jaan' —ni kachi a.

16 Te ni ka'an ka ā xiin' n̄iā ndii:

—Ndee iin ne yivi' nā'ma' iin toto yata' xiin' iin tu'un' toto xaa'. Kuachi ndii, kii' ndoo toto jaan' ndii, nandii toto xaa' jaan', te kuachi ndi'i ka toto yata' jaan'.

17 'Te ndee iin tu ne yivi' ndii, taan' n̄iā vino xaa' tixin iin' yata'. Sakan' ña naa' saa n̄iā sakan' ndii, tia'ndiā iin' jaan' kii' kuiya' ra'. Te kuitiā ndoo ra', te ndoñu'u' saka tu iin' jaan'. Sakan' na kui' kuni ā ña taan' e' vino xaa' tixin iin' xaa', sakan' te ndoñu'u' saka ndee iin ña jaan' —ni kachi a.

Sō'o ni xaa ā kii' ni sanatiaku Jesús ña' si'e Jairo, te ni sanda'a tu ā iin ña' ndo'o' kui'e n̄i'
(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

18 Te kii' ka'an ka Jesús ña jaan' xiin' te yivi' jaan' iin' ā ndii, ni kuyatin iin te xa'ndia chuun', te ni xikuiin xiti' ra nuu' ā ka'an ra ndii:

—Ñā'a' si'e i ndii, sakan' ni xi'i kuiti' a'. Ndisu naa' ku'un un' te chikanu' un' nda'a' un' xata' ñu'u' nde'i a' ndii, natiaku a' —ni kachi ra xiin' a.

19 Sakan' te ni ndondichi a, te ni xikundikun ñā'a' ā xiin' te nda'a' xa'a' a. 20 Sakan' te ni kuyatin iin ñā'a' xata' Jesús, ña' jaan' ndii, xa kua'an ux̄i uv̄i kuiya ña ndo'o' a' kui'e n̄i', te ni tondia nda'a' a' yu'u' toto a. 21 Sakan' ña ni ka'an a' xiin' nimá a' ndii: “Naa' kuv̄i tondia i tee' toto kuiti' ā ndii, nda'a' i”, ni kachi a'. 22 Ikan' te ni

nandjiko' kuiín Jesús, te n̄i x̄ini a ña'a' jaan', te n̄i ka'an a xiin' a' ndii:

—Kündi'n̄i ka un', pia'un, xa n̄i nda'a un' xa'a' ña in̄i un' xini un' yu'u —n̄i kachi a.

Te ndee kij' sakan' ndii n̄i nda'a a'.

²³ Te kij' n̄i xaa Jesús, te n̄i ki'vi a vi'e te xa'ndia chuun' jaan' ndii, n̄i x̄ini a ndiee' te tivi yaa ndii xiin' tun' yoo'. Te n̄i x̄ini tu a ndiee' ne kuaa' xaku' ti'e'. ²⁴ Sakan' te n̄i ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Kua'an k̄iee sakuu' ndo'. Kuachi ndii kuasa' n̄i xi'i ña' sie ka'a', süu' jaan' ndii kixín kuiti' a' —n̄i kachi a.

Te n̄i xaku ndiaa ichi ña'a' ne yivi' jaan'. ²⁵ Ndisu kij' ndi'i n̄i tava' Jesús ne yivi' jaan' ndii, n̄i ki'vi a mii' kandu'u' ña' n̄i xi'i jaan', te n̄i t̄iin a nda'a' a', te n̄i nat̄iak̄u a', te n̄i ndokoo a'. ²⁶ Te n̄i tiaku kuento xa'a' ña n̄i yoo ikan' sakuu' ñuu ña ñu'u' jaan'.

S̄o'o n̄i xaa a kij' n̄i sanda'a Jesús uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu'

²⁷ Te kij' n̄i ket̄a Jesús ikan' kua'an a ndii, ndikún uvi ta'an te kui'e nuu' xata' a kua'an ra kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Yo'ó, ña nduu' s̄iani' xika' David, kuv̄ita in̄i un' xa'a' ndu —n̄i kachi ra.

²⁸ Te kij' n̄i nda'n̄i a t̄ix̄in vi'e a ndii, n̄i kuyat̄in te kui'e nuu' jaan' nuu' a. Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá in̄i ndo' ña kuv̄i sanda'a i ndo'ó? —n̄i kachi a.

Sakan' te n̄i nakuj̄in ra nuu' a ndii:

—Uun ndo', tákui'e —n̄i kachi ra.

²⁹ Sakan' te ni tondia nda'a' a nduchi' nuu' uvi saa' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Saa nii' inji ndo' xini ndo' yu'u ndii, nda'a ndo' —ni kachi a.

³⁰ Sakan' te ni natuvi nduchi' nuu' ra. Te ni ka'an ndiee' a xiin' ra ndii:

—Koto va ndo' te kunj ndee iin ne yivi' na ni yoo yo'o' —ni kachi a.

³¹ Sakan' te ni kiee ra kua'an ra, te ni sakiku ndoo ra kuento kanii' nuu' nu'u' jaan' xa'a' na ni xaa a xiin' ra.

Soro ni xaa a kii' ni xta'ni' Jesus na ndiva'a nimá iin te yivi'

³² Te kii' ni kiee te jaan' kua'an ra ndii, ni kixin ndiaká ne yivi' nuu' a iin te i'in'. Te jaan' ndii, na ndiva'a, na xaa' i'in' ne yivi', naá nimá ra. ³³ Te kii' ni xta'ni' Jesus na jaan' nimá te jaan' ndii, numi' te ni naka'an ra. Te ni nandanj va ne yivi' kua'a' ya'a jaan', te ni ka'an nja ndii:

—Ndee iin kivi' tia'an kuni e' na kaa' tejn ne ta'an' e', ne Israel —ni kachi nja.

³⁴ Ndisu ni ka'an te fariseo ndii:

—Xiin' na ndiee' na ndiva'a kuu' nuu' tava' te kaa' nda'a' xa'a' na ndiva'a nimá ne yivi' —ni kachi ra.

Yo'o' sania'a Jesus na kakan e' nuu' Ndiosí te ti'vi' ka a ne sachuun' xa'a' tu'un a

³⁵ Te ni xa'an xinuni tu Jesus saa nuu xiin' nda'a' nuu jaan' sania'a a ne yivi' vi'e mii' nakaya nja, te ka'an ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kuni Ndiosí ka'ndia chuun' a nimá e', te sanda'a tu a sakuu' nuu' kui'e xiin' sakuu' na xini u'vi ne yivi', ne ndiee' nuu jaan'. ³⁶ Kii' ni xini a ne

yivi' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, ni kuvita ini a xa'a' nia. Sakan' ña xavi va nimá nia, te koo' yoo ka chindiee' ña'a' ndee naa ndo'o' mbee kii' koo' te paxto xito' ña'a'. ³⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, yoo kua'a' ña savi', ndisu koo' kua'a' te tatu xachuun' xa'a' a. ³⁸ Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi ndo' xiin' te xiin' ña'a' ña savi' na ti'vi' kua'a' ka ra te tatu xa'a' ña savi' ra —ni kachi a.

10

Sq'o ni xaa a kii' ni naqaxin Jesús uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

¹ Sakan' te ni kana Jesús uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a. Te ni taxí a ndiee' ra te tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. Te ni taxí tu a ndiee' ra, te sanda'a ra sakuu' nuu' kui'e ña ndo'o' ne yivi', xiin' sakuu' ña u'vi xini nia.

² Ña yo'o' nduu' kivi' i'in te uxí uvi ta'an jaan': iin te jaan' nani' Simón, te ni chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro, xiin' ñani ra, te nani' Andrés, te inga ra nani' Jacobo, xiin' ñani ra, te nani' Juan. Te si'e Zebedeo nduu' uvi saa' te jaan'.

³ Te inga tukú ra nani' Felipe, te inga tukú ra nani' Bartolomé, te inga tukú ra nani' Tomás, te inga tukú ra nani' Mateo, te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma nduu' te jaan'. Te inga tukú ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra, te inga tukú ra nani' Lebeo, te nani' tu ra Tadeo, ⁴ te inga tukú ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi' te nani' cananista nduu' ra. Te inga tukú ra nani'

Judas Iscariote, te jaan' nduu' te ni sanakua'a Jesús so'o' ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'.

So'o ni xaa a kij' ni tianu' Jesús te nda'a' xa'a' a te ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a
(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Ni tianu' a te uxi uvi ta'an te nda'a' xa'a' a jaan', ka'an a xiin' ra ndii:

—Kü'un ndo' ñuu mii' ndiee' ne tuku', ni ndee kü'un tu ndo' ñuu mii' ndiee' ne Samaria. ⁶ Süu' jaan' ndii va'a ka ku'un ndo' ñuu mii' ndiee' ne ta'an e', ne Israel, sakan' ña ne jaan' nduu' ndee naa mbee, ti' ni xitia i'nu. ⁷ Te kij' kua'an ndo' ndii, ka'an ndoso' ndo' ña xa kuyatin' kuu ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña. ⁸ Sanda'a ndo' ne kuni kuví, sanatiaku ndo' ne ni xi'i, sanda'a ndo' ne kumi' kui'e te'i, te tava' ndo' ña ndiva'a, ña ñu'u' nimá ne yivi'. Kí'in ndo' xu'un' xa'a' ña jaan' na ni xamaní' mji' Ndiosí ña ndiee' jaan' nda'a' ndo'.

⁹ 'Köni'i ndo' xu'un' oro, ni ndee xu'un' yuu' yaa, ni ndee xu'un' yuu' ya'a, ¹⁰ ni ndee köni'i tu ndo' tinda'a' ndo', ni ndee inga ndini ndo', ni ndee inga na'a' ndixan' ndo', ni ndee itun' katuvi' ndo'. Sakan' ña te xachuun' ndii, kuni a ña taxi e' ña kuxi ra.

¹¹ 'Te ndee ka ñuu na'nu' uun ñuu kualí' xaa' ndo' ndii, ndatu'un' ndo' ndee te yivi' nduu' te ka'an va'a ne yivi' xa'a' ikan'. Te kundiee ndo' vi'e te jaan' ndee kiee ndo' ñuu jaan'. ¹² Te kij' ndekuje ndo' vi'e te jaan' ndii, ka'an ndo' ña Ndiosí na taxi ña maní' kojo xiin' ña. ¹³ Naa' xata'an ndoo ña maní' jaan' xiin' ña ndii, ndoo a xiin' ña, ndisu naa' xata'an ña ndoo a xiin'

ne jaan' ndii, nandiko' a xiin' ndo'ó. ¹⁴ Te naa' yoo ka nátiin' ndo'ó, uun táxi so'ó nia ña ka'an ndoso' ndo' ndii, kiese' ndo' vi'e ne jaan' uun ñuu jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ndo'. ¹⁵ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundo'o' ne ñuu jaan' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne ni ndiee ñuu Sodoma xiin' ne ni ndiee ñuu Gomorra.

Yo'o' ka'an Jesús ña sando'o' ne yivi', ne ndikún ichi' a

¹⁶ 'Koto ndo', tianu' i ndo'ó te ku'un ndo' ndee naa mbee, ti' kua'an mii' ñu'u' kua'a' lobo. Sakan' na kiii' kuní a ña kama' koo ndo' ndee naa koo', ndisu ndasun koo iní ndo' ndee naa paloma. ¹⁷ Te koto xiin' mii' ndo' nuu' te yivi', kuachi ndii sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu, te kutun' tu ra ndo'ó tixin vi'e mii' nakayá ra. ¹⁸ Te sanakua'a tu ra ndo'ó ndee nda'a' te xa'ndia chuun' ka'nu', xiin' nda'a' rey xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u. Sakan' te kuvi ndiee' yu'u' ndo' xa'a' i nuu' te jaan' xiin' nuu' ne tuku'. ¹⁹ Te kij' sanakua'a ra ndo'ó ndii, kundi'ni ndo' ndee ña ka'an ndo', uun saa ka'an ndo', sakan' ña mii' Ndiosí taxi ña ka'an ndo' kivi' jaan'. ²⁰ Kuachi ndii, süu' ndo'ó nduu' te ka'an kij' sakan', süu' jaan' ndii Espiritu yuva' e' nduu' ña taxi ña ka'an ndo'.

²¹ 'Te kij' sakan' ndii, xa ta'an' mii' ne yivi' kundu' ne sanakua'a ña'a' te ka'ni' ña'a' te yivi', te yuva' kundu' te sanakua'a si'e ra te ka'ni' ña'a' te yivi', te si'e ndii, ndoni' i nda'a' nia nuu' yuva' si'i' nia te ka'ni' ña'a' nia. ²² Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' a ña ndikún ndo' ichi'

yu'u, ndisu ne kundieni nuu' ña jaan' ndee so'o' ndi'i' nduu' ne kaku saa Ndiosí. ²³ Te kii' sando'o' ne yivi' ndo'ó jin ñuu ndii, kunu ndo' ñuu jaan', te ku'un ndo' tuku ñuu. Sakan' ña, ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ndi'i' ñuu ne ta'an' e', ne Israel, ka'an ndoso' ndo' xa'a' i, te xaa' kivi' ña nandiko' tuku yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

²⁴ 'Sakan' ña süu' te ka'nu' ka nduu' te nda'a' xa'a' te sakan' te sania'á ña'a', te ni ndee süu' te ka'nu' ka tu nduu' te xika' nuu' te sakan' xto'o' ra. ²⁵ Xa va'a ndiva'a naa' nani'i' te nda'a' xa'a' jaan' te ni sania'á ña'a', te te xika' nuu' jaan' nani'i' xto'o' ra. Naa' ka'an ne yivi' ña Beelzebú nduu' yu'u, ña nduu' xto'o' ndo' ndii, ¿saa ka vi' tu ka'an ña xa'a' ndo'ó, ne nduu' kuenta i?

Küvi'vi e' ne yivi' xiin' e', Ndiosí kuiti' kuní a kuyi'vi e'

(Lc. 12:2-9)

²⁶ 'Sakan' na kuu' kuän yi'vi ña'a' ndo', sakan' ña köo' ndee jin ña iin' sa'ví ña nätuvi, te köo' tu ndee jin ña ñu'u' si'e ña nätuvi saa Ndiosí. ²⁷ Ña ka'an si'e i xiin' ndo' ndii, ka'an ndo' ña jaan' mii' kivi' kuni so'o' sakuu' ne yivi' a. Te sakan' tu ña ka'an yaa' i xiin' ndo' ndii, ka'an ndoso' ti'e' ndo' a ndee xini' vi'e. ²⁸ Te kuän yi'vi ndo' ne xa'ni' ne yivi', sakan' ña küvi sandoñu'u' ña nimá ne yivi'. Va'a ka kuyi'vi ndo' Ndiosí, ña küvi sandoñu'u' ñu'u' nde'i ne yivi' xiin' nimá ña vi'e ndiaya'.

²⁹ 'Ña ndaku nduu' a ndii, xiin' xu'un' kuachi' kuiti' sata' ne yivi' uvi ta'an saa, ndee saa ka ni ndii, ndee jin ndaa' ti' jaan' nāma kuein' ñu'u' naa' täxi' yuva' e'. ³⁰ Te ndo'ó ndii, ndee ixi' xini'

ndo' xiní Ndiosí sāa ta'an kuu'. ³¹ Sākan' na kuii' kuān yi'vi ndo'ó, sākan' ñā ndiaa ya'vi' kā ndo' nuu' Ndiosí te sākan' kua'a' sāa.

³² 'Yoō kā ndiee' yu'u' xa'a' i nuu' ne yivi' ndii, ndiee yu'u' tu yu'u' xa'a' ñā nuu' yuva' e' Ndiosí, ñā ndu'u' ndivi'. ³³ Ndisu yoō kā ka'an nuu' ne yivi' ñā xiní ñā yu'u' ndii, ka'an tu yu'u' nuu' yuva' e', ñā ndu'u' ndivi', ñā xiní i ne jaan'.

Nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús
(Lc. 12:49-53; 14:26-27)

³⁴ 'Kānini ndo' ñā ni xaā i te nātandiee man'i i ne yivi' iin yivi'. Süu' ni xaā i te nātandiee man'i i ne yivi', süu' jaan' ndii ni xaā i te sākunta'an' ña'a' i. ³⁵ Kuach'i ndii ni xaā i te sākunta'an' i iin tiaā si'e xiin' yuva' ra, uun iin ña' si'e xiin' si'i' a', uun iin ña' xanu xiin' ña' tiso a'. ³⁶ Sākan' na kuii' ne ndasi' ta'an' xiin' i'in ne jaan' ndii, xā suvi kunduu ne xā ndiee' vi'e mii' ñā.

³⁷ 'Yoō kā kundani ya'ā kā yuva' ñā uun si'i' ñā te sākan' ñā kundani ñā yu'u' ndii, xāta'an kunduu ñā ne ndikún ichi' i. Te yoō kā kundani ya'ā kā tiaā si'e ñā uun ña'a' si'e ñā te sākan' ñā kundani ñā yu'u' ndii, xāta'an tu kunduu ne jaan' ne ndikún ichi' i. ³⁸ Te na yoō kā yoō tu'va, te kundo'o ñā ndee naa kundo'o i nuu' krusín, te kundikun ñā yu'u' ndii, xāta'an kunduu ñā kuenta i. ³⁹ Kuach'i ndii, yoō kā kuni sākakú xiin' mii' mii' ndii, kuv'i ñā. Ndisu yoō kā taxi' kivi' ñuu ñā xa'a' ichi' yu'u' ndii, nātiin ñā kivi' ñuu ñā koo' kivi' ndi'i'.

Yo'o' ka'án Jesús xa'a' ña va'a, ña natiin ne ndikún ichi' a

(Mr. 9:41)

⁴⁰ 'Yoo ka natiin' va'a ndo'ó ndii, ndee naa yu'u natiin' va'a ña, te yoo ka natiin' va'a yu'u ndii, natiin' va'a tu ña ña ni tianu' yu'u. ⁴¹ Te yoo ka natiin' va'a iin te ka'án tiakú tu'un Ndiosí xa'a' a ña nduu' ra te ka'án tiakú tu'un a ndii, ña va'a, ña taxi Ndiosí nda'a' te jaan', natiin tu ne jaan' saa a. Te yoo ka natiin' va'a iin te xachuun' ndaku xa'a' ña nduu' ra te xachuun' ndaku ndii, ña va'a, ña taxi Ndiosí nda'a' te jaan', natiin tu ne jaan' saa a. ⁴² Te yoo ka taxi' tee' tikui vixin tjo' ko'o iin te kualí kuso'o yo'o' xa'a' ña nduu' ra te ndikún ichi' i ndii, ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña natiin ña ña va'a saa Ndiosí —ni kachi Jesús.

11

Ka'án Jesús xiin' ne yivi' xa'a' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' cuenta Ndiosí

(Lc. 7:18-35)

¹ Te kij' ndi'i ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te uxí uvi ta'an, ndee ña kuní a saa ra ndii, ni ketá a kua'an a te sania'á a, te ka'an ndoso' tu a nuu' ne ndiee' ñuu ña ñu'u' ikan'.

² Kij' naá Juan vi'e kaa, te ni xini ra kuento xa'a' ña xaa' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí ndii, ni ti'vi' ra uvi ta'an te nda'a' xa'a' ra nuu' a, ³ te ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' ña ni ka'an Ndiosí ti'vi' a sakakú ndu'u, uun ñáá kuní a ndiatu' ndu xaa inga ra? —ni kachi ra.

4 Sakan' te n̄i ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an te ka'an ndo' xiin' Juan ña xini so'o ndo' xiin' ña xini nduchi' nuu' ndo', ⁵ ña ne kui'e nuu' ndii, nuniá' nduchi' nuu' n̄ia, ne kui'e xa'a' ndii, nakaka' n̄ia, ne kumi' kui'e te'i ndii, nda'a n̄ia, ne so'o' ndii, nuniá' so'o' n̄ia, ne n̄i xi'i ndii, natiaku n̄ia, te ne nda'vi kuu' ndii, ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' n̄ia. ⁶ Te sañu'u' va' Ndiosí ne n̄ako ña in̄i n̄ia xini n̄ia yu'u —n̄i kachi' a.

⁷ Te kii' kiee' te jaan' kua'an ra' ndii, n̄i xa'a' Jesús ndatu'un' a ne yivi' xa'a' Juan ndii:

—¿Yoo n̄i xa'an koto' ndo' kii' n̄i xa'an ndo' mii' taxin' kaa'? ¿Ñáá n̄i xa'an koto' ndo' iin' te yivi', te xiko' ndee' naa xiko' tun' yoo' xaa' tachi'?

⁸ Süu' sakan' nduu' a. ¿Yoo n̄i xan koto' ndo' na sakan'? ¿Ñáá iin' te yivi', te ni'nu' toto' ndatun' va'? Süu' sakan' nduu' a, sakan' ña te yivi', te ni'nu' toto' ndatun' jaan' ndii, vi'e rey ndiee' te jaan'. ⁹ Sakan' na kuii', ¿yoo' nduu' ra' n̄i xan koto' ndo'? ¿Ñáá iin' te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí? Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, suvi' xna'a' ra, ndisu ya'a ka' te sakan' te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí kuiti' nduu' te jaan'. ¹⁰ Sakan' ña xa'a' Juan jaan' yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Koto' un', ti'vi' i xi'na' iin' te xika' nuu' nuu' i, te te jaan' sakoo' tu'va' ne yivi' xa'a' un'. Sakan' yoso' a.

¹¹ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña tia'an tuvi' iin' te ka'nu' ka' iin' yivi' te sakan' Juan jaan', ndisu tein' ne xa' xandia chuun' Ndiosí nimá' ndii, ne yivi', ne nda'vi so'o' kuiti', nduu' ne ka'nu' ka' te sakan' Juan jaan'. ¹² Ndee' kivi' ña n̄i xa'a' ka'an ndoso' Juan te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, te

ndee viṭin ndii, ndiee' va xika' ne yivi' kuni ko'ni nia nda'a' Ndiosí te ka'ndia chuun' a nimá nia, te ne xandieni xiin' mii' kuṭi' nduu' ne ko'ni' ikan'.
 13 Kuachí ndii, ndee ña kuní ka tuvi Juan, te ni ka'an sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xiin' ña ka'án tu'un ndei' a xa'a' ña xka'ndia viṭin.
 14 Te naa' kuni kandixa' ndo' ña ka'án i xiin' ndo' ndii, Juan jaan' nduu' Elías, te ni ka'an Ndiosí ti'vi' a. 15 Naa' yoo so'o ndo' ndii, chuun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i xiin' ndo'.

16 '¿Ndee ña nakata i xiin' ne ndiee' iin yivi' viṭin? Nakuitá nia xiin' ndee naa ne kuachí', ne xasiki' xiin' ta'an' ma'in' ya'vi. 17 Te ka'án xiin' ta'an' nia ndii: "Ni tivi ndu tun' yoo', te ni taxa'a' ndo'. Ni xita ndu yaa nda'vi kua'an, te ni xaku ndo'", kachi xiin' ta'an' nia. 18 Sakan' kuu' nia, kuachí ndii ni kixin Juan, te ni xixi va'a ra, te ni ndee ni xi'i tu ra vino, te ni ka'an ndo' ña ña ndiva'a naá nimá ra. 19 Ikan' te ni xaa yu'u, ña nduu' tu te yivi', te xixi' va'a i, te xi'i' i, te ka'án ndo' ña iin te xixi' ndasi' nuu' nduu' i, te nduu' tu i iin te xini, te ka'án tu ndo' ña nduu' i te ndiaka' ta'an' xiin' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma, xiin' tuku te xaa' kuachí, kachi ndo'. Ndisu ne kumi' ña ndichi ndii, nia'á nia a xiin' ña xaa' nia —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'án Jesús ña nda'vi va kundo'o ne ndiee' ñuu mii' ni xiin nia ini nia kuni ña'a' nia (Lc. 10:13-16)

20 Sakan' te ni xa'a' ka'án kuachí Jesús xa'a' ne ndiee' ñuu mii' ni xaa a kua'a' ka chuun ka'nu' koo' chukuu', xa'a' a ña ni nama nia nimá nia te saa nia ña kuní Ndiosí, ka'án a ndii:

21 —Nda'vi va kuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Corazín, xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Betsaida. Naa' ni xaa' i chuun ka'nu', ña ni xaa' i ñuu ndo'ó jaan' ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón ndii, xta'an' vi' ni nama ne jaan' nimá nia ni'nu' nia toto ndei' te ndiee' nia nuu' yaa' nu'u. 22 Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundoo' ndo'ó kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ndiee' ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón jaan'. 23 Te ndo'ó, ne ndiee' ñuu Capernaum ndii, tuu ndo' ña ka ndo' ndee ndivi', ndisu ndee yavi ndii ko'ni Ndiosí ndo'ó. Sakan' ña naa' ni xaa' i chuun ka'nu' ña ni xaa' i ñuu ndo'ó jaan' ñuu Sodoma ndii, xa ni nama ne jaan' nimá nia, te kandu'u' ñuu nia ndee vitin. 24 Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundoo' ndo'ó kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ni ndiee' ñuu Sodoma jaan' —ni kachi Jesús.

*Nakuatia' nimá Jesús xaa' Espíritu Santo
(Lc. 10:21-22)*

25 Xa kivi' jaan' ni nakuatia' ya'a nimá Jesús ni xaa' Espíritu Santo, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tataa, xaka'nu' yu'u yo'ó. Yo'ó nduu' xto'o' nuu' ndivi' xiin' nuu' ñu'u' iin yivi'. Ni tisi'e un' ña ndiee' un' nuu' ne xini tuni xiin' nuu' ne ndichi, ndisu ni nia'a un' ña jaan' nuu' ne nda'vi kuu' nimá. 26 Uun ndo', tataa, ni xaa un' sakan' xa'a' a ña ña jaan' ni xtaní mii' un' —ni kachi a xiin' Ndiosí.

27 Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi', ne ita' ikan' ndii:

—Ni sanakua'a yuva' i sakuu' ña yoo nda'a' i. Te ndee iin koo' xini yoo nduu' yu'u, ña nduu' si'e

Ndiosí. Süü' jaan' ndii, yuva' i jaan' kuṭṭi' xini' yoo nduu' i. Te ndee iin kōo' xini' yoo nduu' yuva' i jaan'. Süü' jaan' ndii yu'u, ña nduu' si'e a kuṭṭi', xini' ña'a' xiin' ne kuní yu'u nia'a ña'a' i nuu'.
 28 Yoo ka nduu' ndo'ó, ne xa ni xavi va xachuun', te ni xavi va tu ndo' xiin' ña ndiso' ndo' ndii, nja'a ndo' nuu' i te taxi i nandiee' ndo'. 29 Natiiin ndo' chuun ña taxi' yu'u saa ndo' te kunduu a ndee naa yoko', tun' kanu' siki' toro nuu' ndo', te kuní ndo' kuu ndo' ndee naa yu'u, ña iin te va'a nimá nduu' i, te maso tu i, te taxi i nandiee' nimá ndo'. 30 Nja'a ndo', sakan' ña chuun nuu' yu'u ndii, süü' chuun vie nduu' a, te vita tu ña ndiso' i —ni kachi Jesús.

12

Jesús nduu' ña kumi' ndiee' nuu' ndee kivi' sábadó, ña xinandiee' e'

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ Kii' sakan' ndii, xka'ndiá Jesús kua'an a iin xaan' mii' yoo trigo kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi', te ni xa'a' xi'í te nda'a' xa'a' a soko, sakan' na tu'un' ra yoko' trigo jaan', te xaxi' ra a kua'an ra. ² Kii' ni xini' te fariseo ña xaa' ra ña jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Koto un', ¿ndichun na xaa' te nda'a' xa'a' un' ña xata'an saa e' kivi' sábadó, ña xinandiee' e'?
 —ni kachi ra.

³ Te ni ka'an Jesús xiin' te fariseo jaan' ndii:

—¿Ñáa' tia'an ka'vi ndo' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ña ni xaa David xta'an' kii' ni xi'i ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ⁴ Sakan' ña ni xka'ndia ra tixin vi'e Ndiosí, te ni xixi ra xita'

va'a su'un, tee' ndee xäta'an kuxi ra ña jaan', ni ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan', sakan' ña sutu kuiti' xata'an kuxi ña jaan'. ⁵ Uun, ¿ñáá tia'an ka'vi ndo' tu'un ndei' Ndiosí ña xa'nú tu sutu kivi' sábado, ña xinandiee' e', xa'a' chüün ña xaa' ra tixin yukun' ka'nu'? Te süu' kuachi nduu' a nuu' ra. ⁶ Ndisu ka'an i xiin' ndo' ña yu'u, te iin' nuu' ndo' yo'o', nduu' te ka'nu' ka te sakan' yukun' jaan'. ⁷ Kündani ndo' ña ka'an tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Küni i ña nasoko' ndo' ña'a kuiti' nuu' i, süu' jaan' ndii kuni tu i ña kuvita ini ndo' xa'a' ne yivi'." Naa' ni kundani ndo' ña jaan' ndii, katun' ndo' ne köo' kuachi kumi'. ⁸ Sakan' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' i ndiee' xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachi a xiin' ra.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Kua'an Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni ra vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan'. ¹⁰ Te ka'ni iin te kui'e nda'a' ikan'. Te xa'a' a ña ni kuni te fariseo jaan' tiiin kuachi ra Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—Ka'an un' xiin' ndu, ¿ñáá taxi' tu'un ndei' Ndiosí ña sanda'a e' ne kuni kivi' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachi ra.

¹¹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' iin ndo'ó kumi' iin mbee, te nama ri' yavi iin kivi' sábado, ña xinandiee' e' ndii, ¿ñáá tiiin ndo' ri', te xta'ni' ndo' ri' ikan'? ¹² Kachi ka e' ne yivi' ndii, ndiaa ya'vi' ka ne jaan' te sakan' iin mbee. Sakan' na kuii' taxi' tu'un ndei' Ndiosí

ñā saā e' ñā va'a xa'a' ne yivi' kivi' sábadō, ñā xinandiee' e' —ñi kachi a.

¹³ Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a a ndee naa kaa' inga a. ¹⁴ Ni kiee so'o te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuni ra saā kuvi ka'ni' ra Jesús.

So'o ka'an ñā ni ke'i Isaías xa'a' Jesús

¹⁵ Te kij' ni xini Jesús ñā jaan' ndii, ni keta a ikan', te kua'a' va ne yivi' ni ndikun xata' a kua'an nia, te ni sanda'a a sakuu' ne kuni kuvi.

¹⁶ Te ni ka'an ndiee' a xiin' ne jaan' ñā ka'an nia xiin' ndee iin ne yivi' yoo nduu' a. ¹⁷ Ni ka'an a sakan' te xinu tu'un' Ndiosí ñā ni ka'an tiakú Isaías xta'an' kij' ka'an ra ndii:

¹⁸ Koto ndo', yo'o' iin' te nda'a' xa'a' i, te ni nakaxin i.

Te yo'o' nduu' te kundani i, te va'a va kuni i xini i ñā'a' i.

Skoni' i Espiritu i nimá ra,

te ka'an ndoso' ra nuu' ne tuku' ñā koq ñā ndaku saā i.

¹⁹ Kani ta'an' kuento ra xiin' ne yivi', te nde'i loco ti'e' tu ra,

te ni ndee kuni so'o tu ndee iin ne yivi' tachi' yu'u' ra ya'ya.

²⁰ Te sando'o' ra ne kuni kuvi nimá, ne nduu' ndee naa tun yoo' tun' xa kua'an ta'nú, ni ndee taxí tu ra ñā nda'va ndi'i ndee sie ñā ndiatu' ini ne yivi',

süü' jaan' ndii taxī rā ndīee' ne kōo' ndīee' ndee
 keta va'a ña ndaku saa rā,
 21 te inī sakuu' ne tuku' kunī ña'a' nīa.
 Sakan' kachi a.

Kani'a te fariseo xa'a' Jesús
 (Mr. 3:20-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

22 Sakan' te nī kixin ndiaka ne yivi' iin te naá
 ña ndiva'a nimá nuu' Jesús. Te jaan' ndii, te
 i'in' nduu' rā, te kui'e tu nduchi' nuu' rā. Te
 nī sanda'a ña'a' a, te nī naka'an tukuu' rā, te nī
 natuvi' tu nduchi' nuu' rā. 23 Te sakuu' ne yivi'
 kua'a' ya'a, ne yoo ikan' ndii, nī nandanī va nīa
 ka'an xiin' ta'an' nīa ndii:

—Tee' te kaa' tu nduu' ña tianu' Ndiosí sakakú
 yoo', ña nduu' siani' xika' David nī —nī kachi
 nīa.

24 Kij' nī xini so'o te fariseo ña ka'an ne yivi'
 jaan' ndii, nī ka'an rā ndii:

—Xiin' ndīee' Beelzebú tava' te kaa' ña ndiva'a
 nimá ne yivi' —nī kachi rā.

25 Ndisu Jesús ndii, nī xini a saa xanini te jaan',
 te nī ka'an a ndii:

—Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndīee' iin ñuu ka'nu'
 kuu' nuu', te kunta'an' nīa ndii, ndoñu'u' ñuu
 jaan'. Te naa' nata'vi' ne ndīee' iin ñuu uun
 ne ndīee' tixin iin vi'e, te kunta'an' nīa ndii,
 nduxin tu ña jaan'. 26 Te nii' sakan' nduu' tu a
 naa' kunta'an' ña ndiva'a kuu' nuu' xiin' nda'a'
 xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoñu'u' xiin'
 mii' mii' a. 27 Naa' ndixa xna'a ña xiin' ndīee'
 Beelzebú tava' i ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'
 ndii, ¿yoo taxi' ndīee' te nduu' kuenta ndo'ó te
 tava' rā ña ndiva'a jaan' nimá ne yivi'? Sakan'

na kuii' te jaan' nia'á ña süu' ña ndaku nduu' ña ka'án ndo' xa'a' i.

²⁸ 'Ndisu naa' tava' i ña ndiva'a jaan' xiin' ña ndiee' Espíritu Ndiosí ndii, xiin' ña jaan' nia'á i ña xa ni xa'a' xna'a Ndiosí xa'ndia chuun' a tein ndo'. ²⁹ Sakan' ña, ¿saa kuví ki'vi iin ne yivi' te sakui'na' nia vi'e iin te ndiee' va naa' sātíin ña'a' nia ña nuu'? Te sakan' vi' kuví ki'vi nia vi'e ra te sakui'na' nia ña'a' ra jaan'. ³⁰ Yoo ka xachuun' inga' xiin' yu'u ndii, ne ndasi' ta'an' xiin' i nduu' nia, te yoo ka chindiee' ta'an' xiin' i ndii, ne xikuita'nú nuu' i nduu' nia.

³¹ 'Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachí ña xaa' ndee ka ne yivi' xiin' sakuu' nuu' ña kani'a'a nia ndii, koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' nia. Ndisu yoo ka kani'a'a xa'a' Espíritu Santo ndii, koo' kivi' koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' ne jaan'. ³² Te yoo ka kani'a'a xa'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuví koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' nia. Ndisu yoo ka kani'a'a xa'a' Espíritu Santo ndii, koo' kivi' koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' ne jaan', ni ndee iin yivi' yo'o', te ni ndee inga iin yivi' nuu' ku'un e'.

Yo'o' sania'á Jesús ña xiin' ña ka'án ne yivi' nakuni e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nia

(Lc. 6:43-45)

³³ 'Iin tun' tata va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu', te iin tun' tata va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu'. Kuachí ndii, xiin' nduu' ña kuun' nda'a' nu' xini e' ndee nuu' tun' tata nduu' nu'. ³⁴ Ndo'ó ndii, ndee naa si'e koo' nduu' ndo'. ¿Saa kuví kiee ña va'a yu'u' ndo' kii' ne nia'a nduu' ndo'? Kuachí ndii ña ñu'u' chitu' nimá ne

yivi' nduu' ña ka'án ña. ³⁵ Ne yivi' va'a ndii, ña va'a, ña taxa'a ña nimá ña, ka'án ña, te ne ña'a ndii, ña ña'a, ña taxa'a ña nimá ña, ka'án ña. ³⁶ Ndisu ka'án i xiin' ndo' ña kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' ndii, sakuu' ña nataxi kuenta nuu' a xa'a' i'in yu'u' ña kuasa' kuni ña ni ka'an ña. ³⁷ Sakan' ña xa'a' tu'un yu'u' mii' ndo' sandaku Ndiosí nimá ndo' nuu' a, te xa'a' tu'un yu'u' mii' tu ndo' katun' a ndo'ó —ni kachi Jesús.

Ña yo'o' ka'án Jesús xa'a' te xikán ña saq a iin chuun ka'nu' nuu' ña

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Sakan' te ni ndekuie sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' sava te fariseo, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, kuni kuni ndu iin chuun ka'nu' ña xaa' yo'ó —ni kachi ra.

³⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, ne ña'a, ne xa'ní ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, kuni kuni ndo' iin chuun ka'nu' ña xaa' Ndiosí. Ndisu taxí ka Ndiosí kuni ndo' inga chuun ka'nu', süu' jaan' ndii, ña ni xaa a xiin' Jonás, te ni ka'an tiakú tu'un a, kuiti' nia'a i nuu' ndo'. ⁴⁰ Kuachi ndii, naa ni naa Jonás tixin iin tiaka' chie va uní ta'an kivi' xiin' uní ta'an ñuu ndii, sakan' kunaan tu ñu'u' nde'i yu'u, ña nduu' tu te yivi', tixin ñu'u' uní ta'an kivi' xiin' uní ta'an ñuu. ⁴¹ Ne ni ndiee xta'an' ñuu Nínive jaan' ndii, tjin kuachi ña ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin, kii' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ni nama ne jaan' nimá ña kii' ni xini so'o ña tu'un va'a ña ni ka'an

ndoṣo' Jonás. Ndisu ña iin' ka'án xiin' ndo' viṭin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te saḵan' Jonás jaan'.
 42 Te saḵan' tu ña' ni nduu' reina nuu' ñuu Sabá xta'an' ndii, tjin kuachi a' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' viṭin, kij' sana'má Ndiosí saḵuu' ne yivi', saḵan' ña ndee mii' xan ndi'i iin yivi' ni kiee a', te ni kixin a', te ni xini so'o a' ña xini tuni te ni nduu' rey Salomón. Ndisu ña iin' ka'án xiin' ndo' viṭin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te saḵan' Salomón jaan'.

Ka'án Jesús ña ndo'o' ka iin ne yivi' kij' nandiko' ña ndiva'a nimá nia mii' xa ni naa a
(Lc. 11:24-26)

43 'Kij' keta' iin ña ndiva'a nimá iin ne yivi' ndii, kua'an a te xika' a mii' kaa' ichi nanduku' a mii' nandiee' a. Te kij' kuasa' ni'i ña'a' a, 44 saḵan' te ka'án a xiin' mii' mii' a ndii: "Nandiko' tuku' i nimá te yivi' vi'e e' mii' ni keta i", kachi a. Te kij' nandiko' a ikan' ndii, ndatun' nimá te jaan' ndee naa kaa' iin vi'e ña xa ni nati'vi' te ni ndasandoo ne yivi' tixin a, te ni ndasandatun' tu nia a. 45 Saḵan' te kua'an nakaya a inga uxa ta'an ña ndiva'a, ña kini ka kuu' te saḵan' mii' a, te ko'ni saḵuu' a nimá te jaan', te kundiee a ikan'. Saḵan' na kuii' te yivi' jaan' ndii, kini ka ku' ra so'o' ndi'i' te saḵan' ña nuu'. Te saḵan' tu kundo'o' ndo'ó, ne nia'a, ne ndiee' iin yivi' viṭin —ni kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñani a nanduku' ña'a' nia
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Te kij' iin' ka Jesús ka'án a xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii, ni xaa si'i' a xiin' ñani a, te ita'

n̄iḗ k̄i'e kuni ka'an n̄iḗ xiin' a. ⁴⁷ Te n̄i ka'an iin ne yivi' xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, si'i' un' xiin' ñani un' ndii, k̄i'e ita' n̄iḗ te kuni ka'an n̄iḗ xiin' un' —n̄i kachi n̄iḗ.

⁴⁸ Sakan' te n̄i ka'an a xiin' ne n̄i ka'an xiin' a jaan' ndii:

—¿Ñáá xini ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' i uun ñani i? —n̄i kachi a.

⁴⁹ Sakan' te n̄i nia'a nda'a' a mii' ita' ne ndikún ichi' a, te n̄i ka'an a ndii:

—Koto ndo', ne yo'o' nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i. ⁵⁰ Kuachi ndii, yoo ka xaa' ña kuni yuva' i Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, ne jaan' nduu' si'i' i xiin' ku'va i xiin' ñani i —n̄i kachi a.

13

S'o'o kua'an ña n̄i sania'á Jesús xa'a' iin ñu'u' mii' kiku' iin te yivi' ndikin'

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Te xa kivi' jaan' n̄i keta Jesús vi'e mii' ndu'u' a, te n̄i xaa a yu'u' mini, te n̄i xikundu'u' a ikan'.

² Te n̄i nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a ikan'. Sakan' te n̄i skonu' a tixin iin tundo', te n̄i xikundu'u' a ikan'. Te sakuu' ne yivi' ndii, ita' n̄iḗ yu'u' mini te kuni so'o n̄iḗ ña ka'an a. ³ Te n̄i xa'a' a sania'á ña'a' a kua'a' ña'a' xiin' ña ka'an ndiaa ka'an a ndii:

—Unta' ndii, n̄i keta iin te yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mii' xika' ra. ⁴ Te kii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a n̄i koyo nuu' ichi'. Te n̄i ndekuie saa, te n̄i xaxi' ri' a. ⁵ Te sava tuku ndikin' n̄i koyo mii' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Te yachi va n̄i ndutia a sakan' ña koo' kua'a' ñu'u' ndoso'

xata' yuu' jaan'. ⁶ Ndisu kii' ni keta ñu'u ndii, ni saxii ña'a' a, te xa'a' ña kuali' ti'o'o a ndii, ni ichi a. ⁷ Te sava tuku a ni koyo tein ku'u iñu'. Te kii' ni ndutiã iñu' jaan' ndii, ni tavi a itia trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a. ⁸ Te sava ka tuku a ni koyo nuu' ñu'u' ña'ma. Te ni kuun ya'a ndikin' i'in a. Sava itia trigo jaan' ni taxi ciento ndikin', te sava a ni taxi uni xiko ndikin', te sava tuku a ni taxi oko uxi ndikin'. ⁹ Ndo'ó, ne xini so'o ndii, chuun xa'a' ndo' ña ni ka'an i —ni kachi a.

*Yo'o' sanakuachi' Jesús ña ka'án ndiaa
(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)*

¹⁰ Te ni kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tákuie, ¿ndichun na xiin' ña ka'án ndiaa ka'án un' nuu' ne yivi' ka'? —ni kachi ra.

¹¹ Te ni nakuiin a ka'án a xiin' ra ndii:

—Sakan' ña ndo'ó ndii, taxi Ndiosí ña kundani ndo' ña xini mii' kuiti' a xa'a' saã xa'ndia chuun' a nimã ne yivi'. Ndisu ne jaan' ndii, süu' sakan' nduu' a. ¹² Sakan' ña ne taxi' Ndiosí ña kundani ña ña xini mii' kuiti' a xa'a' saã xa'ndia chuun' a ndii, taxi a te kundani kua'a' ka ña ña jaan'. Ndisu ne sie kuiti' kundani xa'a' saã xa'ndia chuun' a ndii, ndee ña sie ña kundani ña sanandosó' ndi'i' ña'a' a. ¹³ Sakan' na ka'án i nuu' ne jaan' xiin' ña ka'án ndiaa kuiti'. Sakan' te tee' ndee xito' ña ndii, koo' xachi' a kuvi kuni ña. Te tee' ndee xini so'o, te xini so'o ña ndii, kundani ña. ¹⁴ Sakan' te xinu ña ni ka'an tiakú Isaias xa'a' ne jaan' xtã'an' ndii:

Te'e' ndee xini so'o te xini so'o ña ndii, kundani ña.

Tee' ndee xito' nja ndii, koo' xachi' a kuvi kuni nja.

¹⁵ Sakan' ña ni kuxji va nimá nja,

te ni ndasi kutu' so'o nja,

te ni ndasi tu nduchi' nuu' nja.

Sakan' te kuni xachi' nja xiin' nduchi' nuu' nja jaan',

te ni ndee kuni so'o tu nja xiin' so'o nja,

te ni ndee kundani tu nja xiin' nimá nja,

te nandiko' nja nuu' i, te sanda'a ña'a' i.

Sakan' ni kachi ra.

¹⁶ 'Ndisu ni sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, sakan' ña xini nduchi' nuu' ndo' yu'u, te xini so'o tu ndo' tu'un i. ¹⁷ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kua'a' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' xiin' kua'a' te ni xachuun' ndaku ndii, ni kuni ra kuni nduchi' nuu' ra ña xini nduchi' nuu' ndo'ó vitin, ndisu ni xini ra a. Te ni kuni tu ra kuni so'o ra ña xini so'o ndo'ó vitin, ndisu ni xini so'o ra a.

Ka'an Jesús ndee ña kuni kachi ña ka'an xa'a' te kiku' ndikin' jaan'

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸ 'Kuni so'o ndo' ndee ña kuni kachi ña ka'an ndiaa xa'a' te kiku' ndikin' jaan'. ¹⁹ Kii' xini so'o yoo ka tu'un ña ka'an xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kundani nja ña ka'an a ndii, kuaxi ña ndiva'a, te tu'un a ña jaan' nimá nja. Te ne jaan' nduu' ndee naa ndikin' ña ni koyo nuu' ichi'. ²⁰ Te sakan' tu, ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndikin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava tuku ne yivi', ne xini so'o tu'un Ndiosí, te va'a kuni nja natiin' nja a iin xa'a'. ²¹ Ndisu koo' tio'o a nimá nja, xa'a' a jaan' na iin kani' tio' kandixa' nja a.

Te kij' ndo'o' nimá nja uun kij' sando'o' ña'a' ne yivi' xa'a' ña kandixa' nja tu'un jaan' ndii, nakoo' nja a. ²² Te ñu'u' mii' yoo ku'u' iñu', mii' ni koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'o' tu'un Ndiosí. Ndisu ndi'ni va nimá nja xa'a' ña yoo iin yivi', te xini xa'an' ña'a' ña vika'. Te tavi sakuu' ña jaan' tu'un jaan', te nanduu' nja ndee naa ña koo' ndikin' kuun' nda'a'. ²³ Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyo ndikin', ña ni kiku' te jaan', nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'o' tu'un Ndiosí te kundani nja a. Te kua'a' va xachuun' nja nuu' Ndiosí. Sakan' ña sava ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxi ciento ndikin', te sava nja nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxi un' xiko ndikin', te sava tuku nja nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxi oko uxí ndikin' —ni kachi Jesús.

Yo'o' sania'á Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' itia nja'a

²⁴ Te ni ka'an Jesús inga ña ka'an ndiaa nuu' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te yivi', te ni chi'i iin nuu' ndikin' va'a nuu' ñu'u' ra. ²⁵ Ndisu kij' kixin' sakuu' ne yivi' ñuu' ndii, ni kixin' te ndasi' ta'an' xiin' ra, te ni kiku' ra ndikin' itia nja'a mii' xa ni chi'i te xiin' ña'a ndikin' trigo jaan', te kua'an ra. ²⁶ Te kij' ni nakun trigo, te ni xa'nu a, te ni xa'a' a kieve' yoko' a ndii, ni xini te tatú ña ni kive' yoko' tu itia nja'a xiin' a. ²⁷ Sakan' te ni ndekuie, te xika' nuu' nuu' xto'o' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii: “Tákui'e, naa' ndikin' va'a ni kiku' un' mii' xika' un' ndii, ¿ndichun na kuii' ni nakun tu

it̃iã ñã'a xiin' a na sakan'?" ñi kach̃i ra. ²⁸ T̃e ñi nakuijñ t̃e xiin' ñã'a a ndii: "Ijñ t̃e ndasi' ta'an' xiin' e' ñi xaa ñã jaan'", ñi kach̃i ra. Sakan' t̃e ñi ndatu'un' ka t̃e xika' nuu' jaan' ka'án ra ndii: "¿Ñáá kuní un' ku'un ndu, t̃e tu'un ndu it̃iã ñã'a jaan'?", ñi kach̃i ra. ²⁹ T̃e ñi nakuijñ t̃e xiin' ñã'a jaan' ndii: "Ü'un', koto ka naa' saa ndo' sakan' ndii, kuain' tu'un tu' ndo' sava it̃iã trigo xiin' it̃iã ñã'a jaan'. ³⁰ Tax̃i ndo' na kuã'nu inga' uvi saa' nuu' a ndee nakuixa ñã savi'. Sakan' vi' t̃e ka'añ i xiin' t̃e nakaya ñã savi' i ndii: Xi'nã ka it̃iã ñã'a ka'ndia ndo', t̃e satiín nu'ni ndo' a, t̃e ka'mi ndo' a. Sakan' t̃e ka'ndia ndo' trigo, t̃e taxa'a ndo' a t̃ixin yaka i, kach̃i i xiin' ra", kach̃i t̃e xiin' ñã'a jaan' —ñi kach̃i Jesús.

*Yo'o' ka'án Jesús ijñ ñã ka'án ndiaa xa'a' ndikin' ma'á ñã nani' mostaza
(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)*

³¹ T̃e ñi ka'añ tu' Jesús inga ñã ka'án ndiaa nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza, ñã ñi ki'iñ ijñ t̃e yivi', t̃e ñi chi'i ra a mii' xika' ra. ³² Ndiñi jaan' ndii, ñã lulu ma'á ka nduu' a t̃e sakan' sakuu' nuu' ndikin' ñã chi'i e', ndisu ki' xa'nu' a ndii, sukun ka itun' a t̃e sakan' sakuu' nuu' ku'u xit̃in', t̃e nanduu' a ijñ itun' ko'ó xava'a nda'a', t̃e ndee saa, ti' ta'nu' ndivi', kuṽi xa'a' cho'o ri' nda'a' nu' —ñi kach̃i Jesús.

*Yo'o' ka'án Jesús ijñ ñã ka'án ndiaa xa'a' yuchi' levadura, ñã saki'vi pachi xita' va'a
(Lc. 13:20-21)*

³³ Te n̄i ka'an ka Jesús inga ña ka'án ndiaa nuu' ne jaan' ndii:

—Saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa yuchi' levadura kij' ki'in' iin ña'a a, te nasaka' a xiin' un̄i ta'an yaxin' yuchi' harina, te saki'ví pach̄i a sakuu' ixan' —n̄i kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús xiin' ne yivi' xa m̄ii' ndi'i ña ka'án ndiaa

(Mr. 4:33-34)

³⁴ Te n̄i ka'an Jesús sakuu' ña jaan' xiin' ña ka'án ndiaa nuu' ne yivi' jaan'. Te xa xiin' ña jaan' kūit̄i' n̄i ka'an a xiin' n̄ia. ³⁵ Sakan' n̄i xa a te xin̄u' ña n̄i ka'an te n̄i ka'an tiakú tu'ún Ndiosí xta'an' kij' n̄i ka'an ra ndii:

Xiin' ña ka'án ndiaa tio' ka'an i, te satuví i ña yoo si'e nda'a' Ndiosí ndee kij' n̄i xa'a a iin yivi'.

Sakan' n̄i kachi ra.

Yo'o' ka'án Jesús ndee ña kuni kachi ña ka'án ndiaa xa'a' ndikin' itia n̄ia'a

³⁶ Sakan' te n̄i ndei' Jesús ne yivi' kua'a' jaan', te kua'an nu'u a vi'e a. Te n̄i kuyat̄in te nda'a' xa'a' a nuu' a, te n̄i ka'an ra xiin' a ndii:

—Saa un' ña va'a te sanakuachi' un' ña ka'án ndiaa xa'a' itia n̄ia'a jaan' nuu' ndu —n̄i kachi ra.

³⁷ Sakan' te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te kiku' ndikin' va'a jaan' ndii, ndee naa yu'u, ña nduu' tu te yivi', nduu' ra. ³⁸ Te ñu'u' mii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, ndee naa iin yivi' nduu' a. Te ndikin' va'a ndii, ndee naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá nduu' a.

Te ndikin' itia nja'a ndii, ndee naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' ña ndiva'a nimá nduu' a. ³⁹ Te te ndasi' ta'an' xiin' e', te ni kiku' ndikin' nja'a jaan' ndii, ndee naa ña ndiva'a nduu' a. Te kivi' ña nachii' nja ña savi' ndii, ndee naa kivi' ña kun ndiko' iin yivi' nduu' a. Te te nakaya ña savi' jaan' ndii, ndee naa ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, nduu' a. ⁴⁰ Iin kachi naa ni xaa te jaan' ni tu'un ra itia nja'a jaan', te ni xa'mi ra a nuu' ñu'u ndii, sakan' tu xka'ndia a kii' kun ndiko' iin yivi'. ⁴¹ Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ti'vi' i ki'in' ángele, ña xika' nuu' nuu' i, te tava' ndoo' a ne xaa' kuachi xiin' ne sakoyó ne yivi' nuu' kuachi tein ne nduu' kuenta i. ⁴² Te ko'ni ña'a' a yavi mii' xixi' ñu'u, te ikan' kuaku nja ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u nja. ⁴³ Sakan' te ne ndaku nimá nuu' Ndiosí ndii, yi'e ndatun' nja mii' xa'ndia chuun' yuva' e' Ndiosí ndee naa yi'é ñu'u. Ndo'ó, ne xini so'o ndii, chuun xa'a' ndo' ña ni ka'an i.

Yo'ó sania'á Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' ña ndiaa ya'vi'

⁴⁴ Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin ña ndiaa ya'vi', ña naá si'e nuu' ñu'u' mii' xika' iin te yivi'. Te kii' ni xini inga te yivi' naá a ndii, ni tisi'e tukuu ra a, te va'a va kuni ra xa'a' a, sakan' na kiii' kua'an ra te ni xiko' ra sakuu' ña ni kumi' ra, te ni sata' ra ñu'u' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' te ni na'in iin yuu' ndatun'

⁴⁵ 'Sakan' tu nakuitá ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' xiin' ña ni xaa iin te yivi', te sata'

ñā'a tē naxikō' rā ā. Tē jaan' ndii, xika' nduku' rā yuu' ndatun' koo' chukuu'. ⁴⁶ Tē kij' nī xinj rā iin ndaa' yuu', ñā iin ndiaa ya'vi' koo' chukuu' jaan' ndii, kua'an rā tē nī xikō' rā sakuu' ñā kumi' rā, tē nī sata' rā ā.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' iin ñā ka'an ndiaa xa'a' iin ñunu'

⁴⁷ 'Tē sakan' tū nakuitá ñā xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' xiin' iin ñunu' ñā tava' tē yivi' tiaka' kij' skó'ni' rā ā tixin mīni, tē tava' ā sakuu' nuu' tiaka'. ⁴⁸ Tē kij' chitu' ā ndii, xtá'ni' rā ā ndee yu'u' mīni, tē xikundieé rā nakaxin rā ti' va'a, tē taan' rā ri' tixin íka', tē xatia rā ti' vā'a. ⁴⁹ Sakan' tū xka'ndia ā kij' kun ndiko' iin yivi' ndii, kixin ángele tē saxioo ā ne nia'a tein ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, ⁵⁰ tē kō'ni' ā ne nia'a jaan' yavi' mii' xixí ñu'u, tē ikan' kuaku nia' ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u nia —nī kachi ā.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' ñā xaa' xiin' ñā yata'

⁵¹ Tē nī ndatu'un' Jesús tē nda'a' xa'a' ā ndii:

—¿Ñáá kundani ndo' sakuu' ñā nī ka'an i ka'a'?

—nī kachi ā.

Tē nī nakujin rā ndii:

—Uun ndo', tákui'e —nī kachi rā.

⁵² Sakan' tē nī ka'an kā ā xiin' rā ndii:

—I'in tē sania'á tū'un ndei' Ndiosí, kij' nanduu' rā iin tē xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ndii, nduu' rā ndee naa iin tē xiin' vi'e. Tē xiin' vi'e jaan' ndii, mii' taxa'a rā ñā ndiaa ya'vi' ñā kumi' rā, tava' rā ñā xaa' xiin' ñā yata' —nī kachi ā.

So'ŋ n̄i xaā ā kii' n̄i nandiko' Jesús ñuū ā Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Kij' ndi'i n̄i ka'an Jesús sakuu' ñā ka'an ndiaā jaan', te n̄i ketā ā kua'an ā, ⁵⁴ te n̄i na'xaā ā ñuū mii' n̄i xa'nū ā. Te n̄i xa'a' ā sania'á ā ne yivi' tixin̄ vi'e mii' nakayá ne ñuū jaan', te n̄i nandanī vā n̄iā ka'an̄ n̄iā ndii:

—¿Mii' kā vi' tu' kuaxī ñā xini tuní te ka'a'? Te, ¿mii' kā vi' tu' kuaxī chuun̄ ka'nu' koo' chukuu' ñā xaa' rā? ⁵⁵ Si'e te tuxi' itun' vit'i' nduu' rā. Te xinī e' ñā María nani' si'i' rā. Te ñanī rā nduu' Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin' Simón. ⁵⁶ Te ñuū yo'o' ndiee' tū sakuu' ña'a' ta'an' rā. Na sakan' ndii, ¿mii' kā vi' tu' n̄i sakuaan̄ te ka'a' ñā jaan'? —n̄i kachī n̄iā.

⁵⁷ Xa'a' ā jaan' na n̄i na'saa' n̄iā, te n̄i kandixa' ña'a' n̄iā. Sakan' te n̄i ka'an̄ Jesús xiin' n̄iā ndii:

—Te ka'an̄ tiakú tu'un̄ Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ña'a' sakuu' ne yivi'. Ndisū ne ndiee' ñuū mji' rā xiin' ne ndiee' vi'e rā ndii, xito' ka'nu' ña'a' n̄iā —n̄i kachī ā.

⁵⁸ Te n̄i xaā ā kua'a' chuun̄ ka'nu' koo' chukuu' ñuū jaan', sakan' ñā n̄i in̄i n̄iā xini ña'a' n̄iā.

14

So'ŋ n̄i xaā ā kii' n̄i xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

¹ Kij' sakan' ndii, n̄i xinī so'ŋ Herodes, te n̄i xa'ndiā chuun' kuu' nuu', kuento ñā ka'an̄ ne yivi' xa'a' Jesús. ² Te n̄i ka'an̄ rā xiin' te xika' nuu' nuu' rā ndii:

—Te jaan' nduu' Juan, te n̄i sakuchi' ne yivi', te n̄i nat̄iak̄u ra. Sakan' na kuii' kumi' ra ndiee' ña taxi' xaa' ra kua'a' chuun ka'nu' —n̄i kachi' ra.

³ N̄i ka'an Herodes jaan' sakan', kuachi' ndii suvi' ra n̄i ka'an chuun', te n̄i t̄iin te x̄iin' ra Juan jaan'. Te n̄i satiin' ña'a' ra xiin' karena, te n̄i chinaa' ña'a' ra vi'e kaa xa'a' a ña n̄i kuni' ra ndoo va'a ra xiin' ña' Herodias. Kuachi' ndii n̄i tunda'a' Herodes xiin' a' tee' ndee ña' si'i' Felipe, ñan̄i ra, nduu' a'. ⁴ Sakan' na kuii' n̄i ka'an Juan jaan' xiin' Herodes ndii: "Va'a yoo a ña n̄i tunda'a' un' xiin' ña' si'i' ñan̄i un'", n̄i kachi' ra.

⁵ Xa'a' a jaan' na n̄i kuni' Herodes ka'ni' ra Juan, ndisu n̄i yi'vi' ra ne yivi' kua'a', sakan' ña kandixa' ne jaan' ña te ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi' nduu' Juan jaan'. ⁶ Te kii' n̄i nakuiin' kivi' ña n̄i kaku' Herodes ndii, n̄i xa'a' ra iin' viko'. Te ña' si'e ña' Herodias jaan' ndii, n̄i taxa'a' si'i' a' nuu' ra xiin' nuu' ne n̄i t̄atu' ra. Te n̄i xtan̄i va' ra ña n̄i xaa' a'. ⁷ Xa'a' jaan' na n̄i chikandia' ra kuento ra ña taxi' ra nda'a' a' ndee ka' ña kakan' a' nuu' ra. ⁸ Te kii' ndi'i' n̄i t̄ianu' ña'a' si'i' a' ndii, ikan' te n̄i ka'an' a' xiin' Herodes ndii:

—Xini' Juan, te sakuchi' ne yivi', taxi' un' nda'a' i' t̄ixin' iin' ko'o' —n̄i kachi' a'.

⁹ Te n̄i kusuchi' va' ini' te jaan', ndisu xa'a' ña xa' n̄i chikandia' ra kuento ra, te n̄i xini' so'o' tu' sakuu' te ndiee' xixi' xiin' ra jaan' ndii, n̄i ka'an chuun' ra ña taxi' te x̄iin' ña jaan' nda'a' a'. ¹⁰ Te n̄i ka'an chuun' ra, te n̄i kendoso' te x̄iin' jaan' sukun' Juan t̄ixin' vi'e kaa. ¹¹ Te n̄i sko'ni' ra a' t̄ixin' iin' ko'o', sakan' te n̄i xan' ndiaka' ra a' nda'a' ña' sava' jaan'. Te n̄i taxi' ña' jaan' a' nda'a' si'i' a'. ¹² Te n̄i ndekuie' te nda'a' xa'a' Juan, te n̄i

ndan̄i' i ra ñu'u' nde' i te jaan', te ni nataan' ra a. Sakan' te ni kīeē ra kua'an ka'an ra xiin' Jesús ña ni xka'ndja ikan'.

So'o ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús u'un mi' te yivi'

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Kii' ni xini Jesús ña ni yoo ikan' ndii, ni keta a ikan' xiin' iin tundo'o' te kua'an siin' a iin xaan' mii' taxin' kaa'. Kii' ni xini ne yivi' kuento ña xa kua'an a ndii, ni kīeē nja ki'in' ñuu te kua'an xa'a' nja mii' kua'an a jaan'. ¹⁴ Kii' keta' a tixin tundo'o' jaan' ndii, ni xini a ne yivi' kua'a' jaan', te ni kuvita ini a xa'a' nja, te ni sanda'a a ne kuni kuvī ndiee' xiin' nja. ¹⁵ Te kii' ni kuaa' kua'an ndii, ni kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, mii' kōo' yoo ndiee' e', te xa ni kuaa' va vitin. Va'a ka sandutía un' ne yivi' te kiku nja ku'un nja ñuu kuali' kaa' te satá' nja ña kuxi nja —ni kachi ra xiin' a.

¹⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Küní a ndutia nja, sakan' ña ndo'ó taxi ña kuxi nja —ni kachi a.

¹⁷ Te ni nakujin ra ndii:

—U'un ta'an so'o xita' va'a xiin' uvi ta'an tiaka' kuiti' kumi' ndu —ni kachi ra.

¹⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' a nda'a' i —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an चुुun a ña kundiee ne yivi' nuu' itia. Te ni k'jin a u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tiaka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxi a ña chindani Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tiaka' jaan', te ni taxi ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a'

a. Te n̄i xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ²⁰ Sakan' te n̄i xixi sakuu' n̄ia ndee n̄i nda'n̄i n̄ia. Ndi'i jaan', te n̄i nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a n̄a'in' xiin' tiaka'. Te n̄i chitu' ux̄i uvi' ta'an ika' na'nu' xiin' n̄a n̄i ndoo ndoso' jaan'. ²¹ Te ne n̄i xixi jaan' n̄a m̄ji' ndi'i' te yivi' kuj̄ti' ndii, u'un' mií n̄i kuu' ra, n̄a k̄uu' kuenta n̄a'a' xiin' ne kuach̄i'.

So'o n̄i xaa a kii' n̄i xika Jesús nuu' tikui min̄i
(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Xa ka'an e', te n̄i ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te n̄i ko'n̄i ra t̄ixin' tundoo' te ki'in' ichi' ra ku'un' ra tuk̄u ta'vi' yu'u' min̄i jaan'. Te kij' kua'an ra ndii, n̄i ndoo a sandutiá a ne yivi' kua'a' jaan'. ²³ Kij' ndi'i' n̄i sandutiá n̄a'a' a ndii, n̄i kaa a iin' xiki' kua'an a te ndatu'un' siin' a xiin' Ndiosí. Te kij' n̄i kuñuu' ndii, iin' ndaa' a sakan' ndu'u' xiki' jaan'. ²⁴ Te xa ma'in' min̄i kua'an te nda'a' xa'a' jaan' xiin' tundoo', te ndi'ee' kani' tikui tun' jaan', sakan' n̄a kuaxi' suma' tach̄i'. ²⁵ Te kij' xa kitú' kua'an ndii, kua'an xa'a' Jesús nuu' tikui min̄i jaan' ndee mii' ñu'u' te jaan'. ²⁶ Te kij' n̄i xini' ra n̄a kuaxi' xa'a' a nuu' tikui jaan' ndii, n̄i yi'vi' koo' chukuu' ra ka'an ra ndii:
—i'na' kuaxi'! —n̄i kach̄i' ra.

Kuaa' ra yi'vi' ra. ²⁷ Ndisu' numi' te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—iSandien̄i xiin' mii' ndo' te kuán yi'vi' ndo', sakan' n̄a yu'u' nduu' i'! —n̄i kach̄i' a.

²⁸ Te n̄i ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákuie, naa' yo'ó xna'a' nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' te xaa xa'a' i' nuu' tikui ndee mii' iin' un' ñaa' —n̄i kach̄i' ra.

29 Te nĭ ka'ʼan a xiin' rā ndii:

—Nĭa'a —nĭ kachi a.

Sakan' te nĭ keta Pedro tixin tundoo', te nĭ xa'a' kua'an xa'a' rā nuu' tĭkui miĭ' iin' Jesús. 30 Ndisu kii' nĭ xini rā ña ndĭee' xika' tachi' ndii, nĭ yi'vi rā, te nĭ xa'a' ndeka'nú rā, te nĭ ka'ʼan ti'e' rā ndii:

—Tákui'e, sakakú un' yu'u! —nĭ kachi rā.

31 Numĭ' te nĭ sanakaá Jesús nda'a' a, te nĭ natĭin ña'a' a, te nĭ ka'ʼan a xiin' rā ndii:

—Īin te sie va ĭni xini yu'u nduu' un'. ¿Ndichun na nĭ ĭni kua'a' un' xini un' yu'u? —nĭ kachi a.

32 Kii' nĭ sko'nu' a xiin' rā tixin tundoo' jaan' ndii, nĭ xikuiĭn tachi'. 33 Te nĭ xikuita xiti' rā nuu' a ka'ʼan rā xiin' a ndii:

—Ndixa xna'a ndii, si'e Ndiosí nduu' un' —nĭ kachi rā.

So'o nĭ xaa a kii' nĭ sanda'a Jesús ne kuni kuvĭ nuu' ñu'u' Genesaret

(Mr: 6:53-56)

34 Te kii' nĭ xka'ndia Jesús xiin' te jaan' minĭ jaan' ndii, nĭ xaa a ĭin ñu'u' ña nani' Genesaret.

35 Te kii' nĭ nakuni te ndĭee' jaan' Jesús ndii, nĭ ti'vi' rā kuento kanĭi' nuu' ñu'u' jaan', te nĭ kixin ndiakā ne yivi' sakuu' ne kuni kuvĭ nuu' a. 36 Te nĭ ka'ʼan nda'vi nĭa ña taxi a tondia nda'a' kuiti' ne kuni kuvĭ jaan' yu'u' toto a. Te nĭ nda'a sakuu' ne nĭ tondia nda'a' yu'u' toto a jaan'.

15

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka saa e' ña kuni Ndiosí, te saa e' ña kuni te yivi'

(Mr: 7:1-23)

1 Sakan' te n̄i kuyat̄in sava te fariseo xiin' sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te n̄i kiee ñuu Jerusalén, te n̄i ka'an ra xiin' Jesús ndii:

2 —Te nda'a' xa'a' yo'ó ndii, säxinú ra ña xi xaá e', ña n̄i nakoo te xij' yata' e'. Kuach̄i ndii n̄atia' ra nda'a' ra ki'in' ichi' ña kuní ka kux̄i ra naa n̄i xaá te xixa jaan' —n̄i kach̄i ra xiin' a.

3 Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Te, ¿ndichun na xa'nú tu ndo'ó ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mij' ndo'? 4 Kuach̄i ndii ka'an chuun' Ndiosí ndii: “Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo'.” Te ka'an tu a ndii: “Yoo ka kan̄a'a xiin' yuva' si'i' n̄ia ndii, kuní a ña kuv̄i n̄ia”, kachi a. 5 Ndisu ndo'ó ka'an ndii, kuv̄i ka'an iin ne yiv̄i' xiin' yuva' si'i' n̄ia ndii: “Kuv̄i ch̄ind̄iee' i ndo'ó, sakan' ña sakuu' ña'a i ndii, xa n̄i tax̄i kuento i ña ndit̄ia Ndiosí kunduu a.” 6 Te ndo'ó ka'an ndii, naa' ka'an iin ne yiv̄i' sakan' ndii, kuní a ña ch̄ind̄iee' ka n̄ia yuva' si'i' n̄ia xiin' ña'a n̄ia. Te xiin' ña jaan' xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mij' ndo'. 7 Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mij' ndii, ndaku va n̄i ka'an Isaías xa'a' ndo' kij' n̄i ka'an tiakú ra tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

8 Ne yiv̄i' yo'o' ndii, xiin' yu'u' kuit̄i' n̄ia xito' ka'nu' n̄ia yu'u.

Ndisu nimá n̄ia ndii, xika' yoo a nuu' i.

9 Tiin' ka'nu' saka n̄ia yu'u,

kuach̄i ndii ka'an chuun' n̄ia ña xini tuní ne yiv̄i' kuit̄i'.

Te ka'an n̄ia ña tu'un ndei' yu'u nduu' a, kachi a.

—n̄i kach̄i Jesús.

10 Sakan' te n̄i kaṇa n̄i tukuu a ne yivi' kua'a' jaan', te n̄i kuyatin n̄ia nuu' a, te n̄i ka'an a xiin' n̄ia ndii:

—Kun̄i so'o va sakuu' ndo' te kundani ndo' n̄a ka'an i xiin' ndo'. 11 Ndee jin n̄a xaxi' ne yivi' sativi' nimá n̄ia nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii kuento n̄a kieve' yu'u' n̄ia nduu' n̄a sativi' nimá n̄ia nuu' a —n̄i kachi a.

12 Sakan' te n̄i kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te n̄i ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, te fariseo ndii, n̄i xtani ra n̄a n̄i ka'an un' jaan' —n̄i kachi ra.

13 Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakuu' n̄a tata, n̄a n̄i ch̄i'j yuva' i Ndiosí, n̄a ndu'u' ndivi' ndii, tu'un a ndee t̄o'o a. 14 Saa ndo' kuenta kuu' ra. Sakan' n̄a ndee naa te kui'e nuu' ndiaka' ne kui'e nuu' nduu' te jaan'. Te naa' jin ne kui'e nuu' ndiaka' inga ne kui'e nuu' ndii, koyo uvi saa' n̄ia ta'vi' —n̄i kachi a.

15 Te n̄i ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Saa un' n̄a va'a te sanakuachi' un' nuu' ndu ndee n̄a kuni kachi n̄a n̄i ka'an ndiaa un' jaan' —n̄i kachi ra.

16 Sakan' te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Na sakan' ndii, n̄i ndee ndo'ó n̄i kundani n̄a n̄i ka'an i jaan', un? 17 ¿Náa xini ndo' n̄a sakuu' n̄a xaxi' e' jaan' ndii, xiti e' ko'ni' a, te xitía a kii' kua'an e' nuu' ku'u? 18 Ndisu n̄a ka'an ne yivi' ndii, t̄ixin nimá n̄ia kuaxi a, te n̄a jaan' nduu' n̄a sativi' nimá n̄ia nuu' Ndiosí. 19 Sakan' n̄a nimá n̄ia kuaxi n̄a n̄ia'a, n̄a xanini n̄ia, naa kuu' n̄a xa'n̄i' n̄ia ne yivi', xiin' n̄a kumi' n̄ia musa n̄ia, xiin' n̄a xín n̄ia, xiin' n̄a xakui'na' n̄ia, xiin' n̄a ndee' yu'u' siki' n̄ia xa'a' ne yivi', xiin' n̄a

kanjā'a nja xa'a' a ne yivi'. ²⁰ Ña jaan' sativi' ña'a' nuu' Ndiosí. Ndisu ña nätia' ne yivi' nda'a' nja ki'in' ichi' ña kuní ka kuxi nja ndii, sätivi' ña'a' ña jaan' nuu' Ndiosí —ñi kachj a xiin' ra.

Sō'ō nī xaa a kiī nī sanda'a Jesús ña' si'e iin ña' tuku'
(Mr: 7:24-30)

²¹ Te nī ketā Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñu'u' yaṭin ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. ²² Ikan' te iin ña'a', ña' ndu'u' ñu'u' jaan', ña' nduu' kuenta ne Canaán ndii, nī xaa a' mii' kua'an Jesús, te nī ka'an ti'e' a' xiin' a ndii:

—Tákuie, ña nduu' sjaní' xika' David, kuvita iní un' xa'a' i! Ña' si'e i ndii, ña ndiva'a naá nimá a', te sando'o' va ña'a' a —ñi kachj a'.

²³ Ndisu nī nakujin Jesús ndee iin yu'u'. Sakan' te nī kuyatín te nda'a' xa'a' a, te nī ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Tákuie, saa un' ña va'a te nativi' ña'a' un', sakan' ña ti'e' va ka'an a' ndikún a' xata' e' —ñi kachj ra.

²⁴ Te nī nakujin a ndii:

—Nī tjanu' Ndiosí yu'u' nuu' ne ta'an' e', ne Israel kuṭi', ne nduu' ndee naa mbee, ti' nī xitja i'nu —ñi kachj a.

²⁵ Sakan' te nī kuyatín ña' jaan', te nī xikujin xiti' a' nuu' a, te nī ka'an a' xiin' a ndii:

—Saa va un' ña va'a te chindiee' un' yu'u, tákuie —ñi kachj a'.

²⁶ Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Vä'a na'in e' ña xaxi' nuu' ne kualí' te ko'ni e' ña jaan' nuu' naya' —ñi kachj a.

²⁷ Te nī ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Ñā ndaku ka'án un', tákui'e, ndisu ndee naya' ndii, xaxi' ri' xi'e ñā koyó tixin mesa yu'u' xto'o ri' —ni kachi a'.

²⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Nakui'e kua'a, yo'ó ndii, inji kua'a' va un' xini un' yu'u. Na saa Ndiosí ñā kuní nimá un' jaan' —ni kachi a'.

Sakan' te numi' te ni nda'a ña'a' si'e a' jaan'.

Sō'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'
(Mr. 1:32-34)

²⁹ Te ni ketā Jesús ikan' te kua'an a yu'u' miji Galilea. Ikan' te ni kaa a iin xiki', te ni xikundu'u' a ikan'. ³⁰ Te ni ndekuje kua'a' koo' chukuu' ne yivi' nuu' a ndiaka' nja ne kuni kuvī, naa kuu' ne kuvī kaka, xiin' ne kui'e nduchi' nuu', xiin' ne i'in', xiin' ne kui'e nda'a' uun xa'a', xiin' ne kumi' kua'a' nuu' tuku kui'e. Te ni tandiee nja ne jaan' nuu' a. Te ni sanda'a ña'a' a. ³¹ Te kij' ni xini ne kua'a' jaan' ñā ni yoo ikan' ndii, ni nandanī va nja, sakan' ñā ni naka'an ne i'in', te ni nda'a ne kui'e nda'a' uun xa'a', te ni nakaka ne kuvī kaka, te ni nakoto'ni tu ne kui'e nduchi' nuu'. Te ni xaka'nu' sakuu' ne jaan' Ndiosí, ñā xaka'nu' yoo', ne Israel, kij' ni xini nja ñā jaan'.

Sō'o ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús kumi' mií ne yivi'

(Mr. 8:1-10)

³² Sakan' te ni kana a te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuvita va inji i xa'a' ne yivi' kua'a' kaa', sakan' ñā xa kua'an unī kivi' ndiee' nja xiin' e', te kōo' a kumi' nja kuxi nja. Kūnī i nativi' soko

ñá'a' i, sakan' ña iyo kuníaa' nja ichi' —ni kachi a.

³³ Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mii' taxin' kaa' ndiee' e', tákui'e. Saa kuví taxí e' ña kuxí ne yivi' kua'a' kaa' te nda'ni nja —ni kachi ra.

³⁴ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin ra ndii:

—Uxa ta'an a xiin' ndia'vi' tiaka' kualí' —ni kachi ra.

³⁵ Sakan' te ni ka'an chuun' a nuu' ne yivi' kua'a' jaan', te kundiee nja nuu' ñu'u' jaan'. ³⁶ Te ni ki'in a uxá saa' xita' va'a xiin' tiaka' jaan', te ni taxí a ña chindani Ndiosí. Te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxí ña'a' a nda'a' te jaan', te ni xaxa' ra ña jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'. ³⁷ Ni xixi sakuu' ne yivi' jaan' ndee ni nda'ni nja, te ni sakutu' ra uxá ta'an íka' na'nu' va xiin' ña xaxí', ña ni ndoo ndoso'. ³⁸ Te ne ni xixi jaan' ña mji' ndi'i' te yivi' kujti' ndii, kumi' mií ni kuu ra ña küu kuenta ña'a' xiin' ne kuachi'. ³⁹ Ndi'i' jaan' te ni sandutía a ne yivi' kua'a' jaan'. Te ni sko'nu' a tixin iin tundo', te kua'an a xiin' ra ndee ñu'u' ña kandu'u' yatín ñuu Magdala.

16

Xikán ne yivi' ña saa Jesús iin chuun ka'nu' koo' chukuu'

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Sakan' te ni ndekuie te fariseo xiin' te saduceo mii' iin' Jesús te kotó kua'a' ña'a' ra. Sakan' na

kuii' n̄i ka'an ra xiin' a ña saa a iin chuun ka'nu' ña taxi' Ndiosí. ² Ndisu n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' ketá ñu'u te kua'a xa'a' ndivi' ndii, ka'an ndo'ó ndii: “Kivi' va'a kunduu a tiaan, sakan' ña kua'a xa'a' ndivi'”, kachi ndo'. ³ Te kij' kuaxi kitú' te ka'an ndo' ndii: “Kun kui'e savi' nunu', sakan' ña kua'a xa'a' ndivi', te viko' tuun' va'”, kachi ndo'. Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, kundani' ndo' saa kuni kachi ña yoo ndivi', ndisu küni kundani' ndo' saa kuni kachi chuun ka'nu' ña xini ndo' kivi' vitin. ⁴ Ndo'ó, ne ña'a, ne xa'ní ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, kuni kunj' ndo' iin chuun ka'nu' ña xaa' Ndiosí. Ndisu taxí ka Ndiosí kunj' ndo' inga chuun ka'nu', süu' jaan' ndii ña n̄i xaa a xiin' Jonás, te n̄i ka'an tiakú tu'un a, kuiti' nia'a i nuu' ndo' —n̄i kachi a.

Te kij' ndi'i n̄i ka'an a ña jaan', te n̄i nakoo ña'a' a, te n̄i ketá a kua'an a.

*Ka'an Jesús xa'a' ña vä'a ña sania'á te fariseo
(Mr. 8:14-21)*

⁵ Te n̄i xaa a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' tuku ta'vi' yu'u minj' jaan', ndisu n̄i nandosó' ra koni'i ra xita' va'a. ⁶ Sakan' te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto na xito' xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura, ña tiin' te fariseo xiin' te saduceo —n̄i kachi a.

⁷ Te n̄i xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—Ka'an a sakan' xiin' e' sakan' ña kōo' xita' va'a ndiso' e' —kachi ra.

⁸ Te n̄i xinj' Jesús ña ndatu'un' xiin' ta'an' ra, te n̄i ka'an a ndii:

—Sie va iní ndo' xini ndo' yu'u. ¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' ña kōo' xita' va'a ni'i' ndo'? ⁹ ¿Ñáá kusaa' küvi nakuní ndo' ña ka'án i te kundani ndo' a? ¿Ñáá naka'an' ndo' ña ni xaa i kii' ni sakuachi' i u'un ta'an xita' va'a, te ni xixi u'un mií ne yivi'? ¿Saa ta'an íka' na'nu' va ni saku' ndo'? ¹⁰ ¿Ñáá naka'an' tu ndo' saa ta'an íka' ni saku' ndo' ki' ni sakuxi' i kumi' mií te yivi' xiin' uxá ta'an xita' va'a? ¹¹ ¿Saa tu na kusaa' küvi kundani ndo' ña süu' xa'a' xita' va'a ni ka'an i? Süu' jaan' ndii ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' kuni kachi a ña kuni a koto xiin' mií ndo' nuu' yuchi' levadura ña tiin' te fariseo xiin' te saduceo —ni kachi a.

¹² Sakan' vi' te ni kundani ra ña ni ka'an Jesús xiin' ra ña koto xiin' mií' ra nuu' yuchi' levadura, ña saki'vi pachi xita' va'a. Süu' jaan' ndii kuni a ña koto xiin' mií' ra nuu' ña sania'á te fariseo xiin' nuu' ña sania'á te saduceo.

Ka'án Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakakú yoo'

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³ Kij' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ñuu ña nduu' nda'a' ñuu Cesarea Filipino, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kachi ne yivi'? —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'án ña Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, nduu' un'. Te sava tukú ña ka'án ña Elías nduu' un'. Te sava tukú ña ka'án ña Jeremías nduu' un', uun inga te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' un' —ni kachi ra.

15 Sakan' te n̄i ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó ndii, ¿yoó nduu' yu'u, kachi ndo'?
—n̄i kach̄i a.

16 Te n̄i ka'an Simón Pedro xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí tiaku, ña n̄i t̄ianu' a sakakú ne yivi' —n̄i kach̄i ra.

17 Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Simón, si'e Jonás, sañu'u' va Ndiosí yo'ó, sakan' ña süu' ne yivi' n̄i satuví ña jaan' nuu' un'. Süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', n̄i satuví a nuu' un'. 18 Te ka'an tu yu'u xiin' un' ña yo'ó nduu' Pedro, te ña jaan' kuni kach̄i a yuu', te yuu' jaan' kunduu' kuej, ne nduu' kuenta i. Te n̄i ndee ndiee' yavi ndii küvi sandoñu'u' ña'a'. 19 Te nda'a' yo'ó tax̄i i nda'a', te ka'ndia chuun' un' nuu' ne xa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. Te ndee ka ña katun' un' iin yivi' yo'o' ndii, xa n̄i katun' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi'. Te ndee ka ña ndaxin' un' iin yivi' yo'o' ndii, xa n̄i ndaxin' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi' —n̄i kach̄i a.

20 Sakan' te ndiee' n̄i ka'an chuun' a xiin' sakuu' te nda'a' xa'a' a jaan' ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña Cristo, ña n̄i t̄ianu' Ndiosí sakakú ne yivi', nduu' a.

Ka'an Jesús ndee ña kundō'o a te küvi a

(Mr. 8:31—9:1; Lc. 9:22-27)

21 Ndee kij' sakan' te n̄i xa'a' Jesús ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ña kuni a ku'un a ñuu Jerusalén te kundō'o u'vi a saa te xixa nuu' ñuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te ka'ni' ña'a' ra, ndisu nat̄iakū a kivi' ña uni. 22 Sakan' te n̄i xta'ni' siin' ña'a' Pedro,

te n̄i xa'a' kani' kuento ña'a' ra ka'án ra xiin' a ndii:

—M̄ii' Ndiosí na s̄akakú na yo'ó nuu' ña jaan', tákui'e. Te k̄o'o' kivi' kundo'o' un' sakan' —n̄i kachi ra.

²³ Te n̄i n̄andiko' kuiín a, te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndia'a ñaa'. Ka'án un' ndee naa ña ndiva'a, te kuni sanama' un' yu'u nuu' kuachi, sakan' ña xanini un' saa kuni Ndiosí. Süu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kuiti' —n̄i kachi a.

²⁴ Te n̄i ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a ña nako n̄ia ña kuni m̄ii' n̄ia, te na koo tu'va tu' n̄ia te kundo'o' n̄ia ndee naa kundo'o' i nuu' krusin, te kundikun n̄ia yu'u. ²⁵ Kuachi ndii, yoo ka kuni s̄akakú xiin' m̄ii' m̄ii' ndii, kuv̄i n̄ia. Ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu xa'a' ichi' yu'u ndii, nat̄iin n̄ia kivi' ñuu ña k̄o'o' kivi' ndi'i'. ²⁶ Te kuasa' kuni tu' kivi' ñuu iin ne yivi' naa' kanando n̄ia sakuu' ña'a ña yoo iin yivi', te kuv̄i n̄ia nuu' Ndiosí. Sakan' ña k̄o'o' ndee iin ña'a iin yivi' ña kuv̄i chikandia n̄ia xa'a' kivi' ñuu ña k̄o'o' kivi' ndi'i'. ²⁷ Kuachi ndii kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi', xiin' ña ndiee' yuva' i Ndiosí xiin' ña ndiee' sakuu' ángele ña xika' nuu' nuu' a, te cha'vi i i'in ne yivi' xa'a' saa n̄i xika n̄ia iin yivi'. ²⁸ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ka'n̄i sava ne yivi' tein ndo'ó yo'o' vit̄in ndii, kuv̄i n̄ia ndee kuni n̄ia kuaxi yu'u, ña nduu' tu te yivi', te ka'ndia chuun' i —n̄i kachi a.

17

*Sò'ò nì xàà à kii' nì nànduú ndátun' va nuu'
Jesús, tẹ nì yì'e tẹ toto à*

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

¹ Iñu ta'an kivi' nì xka'ndià, tẹ nì nàkà Jesús Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñàni rā, tẹ kua'an siin' à xiin' rā iin tindu' sukun. ² Tẹ nì xini tẹ jaan' ñà nì nànduú ndátun' va à. Tẹ nuu' à ndii nì yì'e à ndee naa ñu'u, tẹ toto à ndii, nì nànduú yaa à ndee yì'é vi' à. ³ Ikan' tẹ nì xini rā ñà nì tui Elías xiin' Moisés, tẹ ndatu'un' rā xiin' à. ⁴ Ikan' tẹ nì ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Va'a ñà kuaxi ndu yo'o', tákuie. Naa' kuni un' ndii, kasa'a ndu unì ta'an tía'va' yo'o'. Iin à kundu'u' yo'ó, tẹ iin à kundu'u' Moisés, tẹ iin à kundu'u' Elías —nì kachi rā.

⁵ Ka'án kà Pedro ñà jaan' iin' rā, tẹ iin nì tisa'vi tjo' iin viko' yì'é va sakuu' rā. Tẹ tein viko' jaan' nì ka'an iin tachi' yu'u' ndii:

—Ñà ñaa' nduu' si'e manì i, tẹ va'a va kuni i xini ñà'a' i. Kuni sò'ò ndo' ñà ka'án à xiin' ndo' —nì kachi à.

⁶ Kii' nì xini sò'ò tẹ nda'a' xa'a' à jaan' ñà jaan' ndii, iin nì xikundiee ndiee' rā ndee nuu' ñu'u', tẹ nì yì'vi xava'a rā. ⁷ Tẹ nì kuyatin Jesús mi' ndiee' rā, tẹ nì tondia nda'a' ñà'a' à ka'án à xiin' rā ndii:

—Kuän yì'vi ndo', ndokoò ndo' —nì kachi à.

⁸ Tẹ kii' nì ndani'i rā nuu' rā ndii, nì xini kà rā ndee iin tẹ yivi'. Ndee iin ndaa' mi' Jesús kui'i nì xini rā.

⁹ Tẹ kii' nì nakaà' à xiin' rā tindu' jaan' ndii, nì ka'an chuun' à xiin' rā ndii:

—Kä'an ndo' xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' ña ni satuví Ndiosí nuu' ndo' kaa'. Ndee kii' nañiakü tüküu yu'u, ña nduu' tu te yivi', te sakan' vi' kuví ka'an ndo' xa'a' a —ni kachi a.

¹⁰ Te ni ndatu'un' ra Jesús ndii:

—¿Ndichun na ka'an te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña xi'na ka Elías kixin, te sakan' vi' kixin ña sakakü ne yivi'? —ni kachi ra xiin' a.

¹¹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, xi'na ka Elías kixin te sakoo' tu'va ra sakuu' ña yoo. ¹² Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña xa ni kixin Elías jaan', te ni nakuni ña'a' nja, te ni xaa nja saa ka ni kuni nja xiin' ra. Te nii' sakan' sando'o' tu nja yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachi a xiin' ra.

¹³ Ikan' te ni kundani te nda'a' xa'a' a jaan' ña xa'a' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, ka'an a.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te sava, te naá ña ndiva'a nimá

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Te kii' ni xaa Jesús xiin' te jaan' mii' ndiee' ne yivi' kua'a' ya'a ndii, ni kuyatin iin te yivi', te ni xikuiin xiti' ra nuu' a ka'an ra ndii:

¹⁵ —Tákuie, saa un' ña va'a te kuvita ini un' xa'a' tiaa si'e i, sakan' ña ña ndiva'a naá nimá ra, te xa'ni' i'i' ña'a' a, te sando'o' xava'a ña'a' a. Te ki'in' ichi' nduva ra nuu' ñu'u, te ki'in' tu ichi' nama' ra nuu' tikui. ¹⁶ Te xa ni kixin ndjaka ña'a' i nuu' te nda'a' xa'a' un', ndisu ni kuví sanda'a ña'a' ra —ni kachi ra.

¹⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—İNe ĩnĭ xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' ĩin yivi' vitĭn, te ne nĭa'a nduu' tu ndo'! ¿Saa ka vi' ta'an ka kivi' koo ĩ xiin' ndo'? Te, ¿saa ka vi' ta'an ka kivi' kundĭeni ĩ ña xaa' ndo'? Nĭa'a ndo' yo'o' xiin' te sava ñaa' —nĭ kachi a.

18 İkan' te nĭ ka'an ndiee' Jesús xiin' ña ndiva'a jaan' te nĭ keta a nimá te sava jaan'. Te ndee kii' sakan' ndii, nĭ nda'a xachi' ra. 19 Te nĭ kuyatĭn siin' te nda'a' xa'a' a nuu' a, te nĭ ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndichun na nĭ kuvĭ xta'ni' ndu ña ndiva'a jaan'? —nĭ kachi ra.

20 Te nĭ ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa'a' ka sie va ĩnĭ ndo' xini ndo' Ndiosí. Sakan' na ña ndaku ka'an ĩ xiin' ndo' ña naa' sakan' te ĩnĭ ndo' xini ndo' Ndiosí tee' lulu ma'á kuĭti', ndee naa lulu ĩin ndĭkin' mostaza ndii, kuvĭ ka'an ndo' xiin' ĩku' kaa' ndii: “Kuan keta mii' iin' un' ñaa', te ku'un un' kuĭin un' kaa'”, te nama a mii' iin' a. Te koo' ndee ĩin ña kuvĭ saa ndo'. 21 Ndisu ña ndiva'a naa ña kaa' ndii, kuní a ña ka'an va e' xiin' Ndiosí, te kuní tu a ña koo ndĭtia e', te kuvĭ xta'ni' e' ña kaa' —nĭ kachi a.

Tuku nĭ ka'an Jesús xa'a' ña kundo'o a te kuvĭ a

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

22 Te kii' xika' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea ndii, nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a ne yivi' yu'u nda'a' te yivi', 23 te ka'ni' ra yu'u. Ndisu kivi' ña unĭ te natĭaku ĩ —nĭ kachi a.

Te nĭ kusuchi' xava'a ĩni sakuu' te jaan'.

Ka'án Jesús xa'a' xū'un' xani' xa'a' yūkun' ka'nu'

²⁴ Te kij' nī xaa Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' a ñuu Capernaum ndii, nī kuyatīn tē kendiaa' ya'vi' xū'un' xani' xa'a' yūkun' ka'nu' nuu' Pedro, tē nī ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá cha'vi' tē sania'á ndo'ó xū'un' xani' xa'a' yūkun'? —nī kachī ra.

²⁵ Te nī nakujin Pedro ndii:

—Uun, cha'vi' ra —nī kachī ra.

Te kij' nī nda'nī Pedro vi'e ndii, xī'nā kā Jesús nī ndatu'un' ña'a' ka'án a ndii:

—¿Saa tuu yo'ó, Simón? Sakuu' rey iin yivi' ndii, ¿yoo nduu' ne cha'vi' ña'a' xū'un' xani'? ¿Ñáá ne ñuu ra, uun ne tuku', ne ndiee' ñuu ra? —nī kachī a.

²⁶ Te nī nakujin Pedro ndii:

—Ne tuku', ne ndiee' ñuu ra —nī kachī ra.

Te nī ka'an kā Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' na kuii' ne ñuu ra jaan' ndii, ndee sie cha'vi' ña'a' nīa. ²⁷ Ndisu xa'a' ña küní sanasaá' e' tē kendiaa' ya'vi' jaan' ndii, kua'an minī, tē skō'ni' un' tiku un', tē tīaka' nuu' ti' xta'ni' un' ndii, kunī un' naá iin xū'un' yu'u' ri' kiī' nunia' un' un. Na'in un', tē cha'vi' un' tē kendiaa' ya'vi' xū'un' xani' xa'a' yūkun' jaan' xa'a' yo'ó xiin' xa'a' yu'u' —nī kachī a xiin' ra.

18

Ka'án Jesús yoo nduu' ne ka'nu'
(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Kij' sakan' ndii, ni ndekuie te nda'a' xa'a' Jesús nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—¿Yoo nduu' te ka'nu' ka nuu' ne xa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá? —ni kachi ra xiin' a.

² Sakan' te ni kana a jin te lulu, te ni xani ña'a' a ma'in' ra. ³ Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, naa' nãma ndo' nimá ndo' te kunduu ndo' ndee naa ne kualí ndii, küvi kunduu ndo' kuenta ne xa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. ⁴ Sakan' ña ne maso nimá ndee naa te lulu yo'o' nduu' ne ka'nu' ka tein ne xa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. ⁵ Te yoo ka natiin' jin te lulu ndee naa te yo'o' xa'a' a ña nduu' nã kuenta i ndii, yu'u natiin' nã.

Ka'an Jesús ña iyo va kundo'o ne kaviko' ne xa ini xini Ndiosí te saa nã kuachi
(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ 'Te ne yivi', ne kaviko' jin ne lulu, ne ini xini yu'u ndee naa te yo'o', te saa nã kuachi ndii, ndee chaa' ka na kotiin jin yuu' molino sukun' ne kaviko' ña'a' jaan', te sko'ni' nã ndee maa' tixin miní. ⁷ Iyo va ndo'o' ne yivi' jin yivi', sakan' ña yoo va ña kaviko' ña'a' te saa nã kuachi, te kuni a ña xka'ndia ña jaan' nuu' kivi' ñuu nã. Ndisu iyo ka kundo'o' ne kaviko' ne yivi' jaan' te saa nã kuachi jaan'.

⁸ 'Sakan' na kuii', naa' nda'a' un' uun xa'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachi ndii, va'a ka kendoso' un' un te skana' un' un. Kuachi ndii ndee chaa' ka kunduu un' te tikundu' jin ndaa' nda'a' uun jin xa'a', te natiin un' kivi' ñuu ña

kōo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvi saa' nda'a' un' uun xiin' uvi saa' xa'a' un' vi'e ndiaya' mii' kōo' kivi' nda'va ñu'u. ⁹ Te naa' nduchi' nuu' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachi' ndii, va'a ka xta'ni' un' un' te skana' un' un'. Kuachi' ndii ndee chaa' ka kunduu un' te kui'e iin ndaa' nduchi' nuu', te natiin un' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvi saa' nduchi' nuu' un' vi'e ndiaya' mii' xixi ñu'u.

Ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' iin mbee, ti' ni xita

(Lc. 15:3-7)

¹⁰ 'Koto va ndo' te mii' kuu ndo' xiin' ndee iin ne kualí' naa te yo'o. Sakan' ña ka'án i xiin' ndo' ndii, yoo ángele ña xito' ña'a' nuu' Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi'. ¹¹ Kuachi' ndii yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ni xaa i iin yivi' te sakakú i ne ni kuxioo nuu' Ndiosí. ¹² ¿Saa tuu ndo'ó? Naa' sakan' te kumi' iin te yivi' ciento mbee, te ni xita iin ri' ndii, ¿ñáa nakoó ra ti' kumi' xiko xa'un kumi' jaan' xini' iin iku', te ku'un nanduku' ra ti' ni xita jaan' ndee na'in ra ri'? ¹³ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, naa' na'in ra ri' ndii, nakuatia' ka nimá ra xa'a' ti' jaan' te sakan' xa'a' ti' kumi' xiko xa'un kumi' ti' ni xita jaan'. ¹⁴ Te iin kachi tu nduu' a xiin' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, kuni' a ña ndoñu'u' ndee iin ne kualí' ndee naa te yo'o' nuu' a.

Yo'o' sania'a Jesús ña kuni' a koq ka'nu' ini' e' xa'a' ne yivi'

(Lc. 17:3)

¹⁵ 'Te naa' ni xaa iin ñani ta'an' ndo' iin kuachi' xiin' ndo' ndii, ku'un ndo' te saki'in' ña'a' ndo'

kuento kundiee uvi saa' mii' ndo'. Naa' taxí so'ó ra ña ka'an ndo' ndii, xa ñi nduiin tukuu ndo' xiin' te jaan'. ¹⁶ Te naa' taxí so'ó ra ña ñi ka'an ndo' ndii, ku'un naka ndo' iin ndaa' uun uvi ta'an te ndiee yu'u' xa'a' tu'un kui'e jaan', te sakan' kuniani sakuu' tu'un kui'e nuu' uvi ta'an uun uní ta'an te ndiee' yu'u'. ¹⁷ Te naa' taxí so'ó tu ra ña ka'an te uvi ta'an jaan' ndii, ka'an ndo' xiin' ne nduu' kuenta i xiin' ndo'. Te naa' ñi ndee taxí so'ó tu ra ña ka'an ne jaan' ndii, na kunduu ra ndee naa iin te xini yoo Ndiosí nuu' ndo' uun ndee naa iin te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma. ¹⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndee ka ña katun' ndo' iin yivi' yo'o' ndii, xa ñi katun' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi'. Te ndee ka ña ndaxin' ndo' iin yivi' yo'o' ndii, xa ñi ndaxin' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi'.

¹⁹ 'Te ka'an tu i xiin' ndo' ña naa' nakata uvi ta'an ndo'ó kuento ndo' iin yivi' yo'o' xa'a' ndee ka ña'a, te kakan ndo' a nuu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, taxí ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁰ Kuachí ndii, mii' ka nakayá uvi ta'an uun uní ta'an ne yivi' kuenta yu'u ndii, ikan' yoo i xiin' ña —ñi kachi Jesús.

²¹ Sakan' te ñi kuyatin Pedro nuu' Jesús, te ñi ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tákuie, ¿saa vi' ta'an ichi' kuní a koq ka'nu' iní i xa'a' ñani ta'an' i, ne xaa' kuachí xiin' i? ¿Ñáa ndee uxá ta'an ichi' vi'? —ñi kachi ra.

²² Sakan' te ñi nakuiin a nuu' ra ndii:

—Süu' ka'an i xiin' un' ña koq ka'nu' iní un' xa'a' ña ndee uxá ta'an ichi' kuití, süu' jaan' ndii ka'an i ña ndee uní xiko uxi ichi', te uxá ichi' saa un' sakan'.

Yo'o' ka'án Jesús xa'a' iin te nī xiin koq ka'nu' ini xa'a' te ndiso' ika' ña'a'

²³ 'Xa'a' a jaan' na ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin rey, te kuni nakan kuenta nuu' te xika' nuu' nuu' ra. ²⁴ Kij' nī xa'a' natava' ra kuenta ndii, nī kixin ndiaka nda'a' xa'a' ra iin te xika' nuu' nuu' ra, te ndiso' ika' ña'a' uxī mií xu'un' yuu' oro nuu' ra. ²⁵ Te xa'a' a ña nī kuvī cha'vi ra ndii, nī ka'an chuun' xto'o ra jaan' ña ke'vi ra xiin' ña' si'i ra, xiin' sakuu' si'e ra, xiin' sakuu' ña kumi' ra, te nacha'vi ra ña ndiso' ika' ra jaan'. ²⁶ Sakan' na kuu' nī xikuijn xiti' te xika' nuu' nuu' ra jaan', te nī ka'an nda'vi ra xiin' xto'o ra ndii: "Táku'e, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi yo'ó sakuu' a", nī kachi ra. ²⁷ Te xa'a' a ña nī kuvīta ini xto'o ra jaan' xa'a' ra ndii, nī sandoyo' ra ña ndiso' ika' te jaan', te nī saña' ra te jaan'.

²⁸ 'Ndisu kij' nī keta te jaan' kua'an ra ndii, nī nata'an' ra xiin' iin te xika' nuu' inga' xiin' ra nuu' xto'o ra jaan'. Te ndiso' ika' ña'a' te jaan' ciento xu'un' yuu' plata. Te nī natijn ña'a' ra, te nī xa'a' ku'ni' ra sukun' te jaan' ka'an ra xiin' ra ndii: "Nacha'vi ki'i' un' ña ndiso' ika' un' yu'u", nī kachi ra. ²⁹ Sakan' te nī xikuijn xiti' te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' nuu' ra ka'an nda'vi ra ndii: "Táku'e, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi yo'ó sakuu' a", nī kachi ra. ³⁰ Ndisu nī xiin te jaan' kundiatu ra, süu' jaan' ndii nī xa'an chinaá ña'a' ra vi'e kaa ndee nacha'vi ña'a' te jaan' ña ndiso' ika' ña'a' ra. ³¹ Te kij' nī xini inga ka te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' ña nī yoq ikan' ndii, nī kusuchi' va

in̄i ra, te n̄i xan ka'an ra xiin' xto'o ra sakuu' ña n̄i yoo ikan'. ³² Sakan' te n̄i kana ña'a' xto'o ra jaan', te n̄i ka'an ra xiin' ra ndii: “Te xika' nuu' n̄ia'a va nduu' yo'ó, sakuu' ña n̄i ndiso ika' un' yu'u jaan' n̄i yoo ka'nu' in̄i i xa'a' un' xa'a' a ña n̄i ka'an nda'vi un' xiin' i. ³³ Sakan' tu n̄i kun̄i a kuv̄ita in̄i yo'ó xa'a' te xika' nuu' inga' xiin' un' jaan' naa n̄i kuv̄ita in̄i yu'u xa'a' un'”, n̄i kachi xto'o jaan'. ³⁴ Te xa'a' a ña n̄i xi'e va xto'o ra jaan' ndii, n̄i sanakua'a ña'a' ra nda'a' te x̄in' te sando'o' ña'a' ra ndee skachi' ndi'i cha'vi ra sakuu' ña ndiso' ika' ra xto'o ra jaan' —n̄i kachi a.

³⁵ Te n̄i ka'an ka a ndii:

—In̄i kachi saa tu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', xiin' i'in ndo'ó naa' koo' ka'nu' in̄i ndo' xiin' in̄i kani' nimá ndo' xa'a' ñani ta'an' ndo' —n̄i kachi Jesús.

19

Ka'an Jesús ña v̄a' a nata'vi' ta'an' ne yivi'
(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

¹ Te kij' ndi'i n̄i ka'an Jesús ña jaan' ndii, n̄i ket̄a a xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea, te kua'an a tuk̄u ta'vi' it̄ia Jordán, te n̄i xaa a nuu' ñu'u' Judea. ² Te kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikun̄ ña'a' kua'an n̄ia, te n̄i sanda'a a ne kuni kuv̄i ikan'. ³ Sakan' te n̄i kuyat̄in sava te fariseo nuu' a te koto kua'a ña'a' ra ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, ¿ñáá kande'i' ña nata'vi' ta'an' in̄i te yivi' xiin' ña' si'i ra ndee ka xa'a'? —n̄i kachi ra.

⁴ Sakan' te n̄i nakuiin a nuu' ra ndii:

—Xa xini ndo' ña ka'an tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii, ndee ña nuu' kij' ni xa'a Ndiosí ne yivi' ndii, iin tiaa xiin' iin ña'a' ni xa'a a. ⁵ Te ni ka'an a ndii: “Sakan' na kuii' nakoo tiaa yuva' si'i' ra te nduujin ra xiin' ña' si'i' ra, te uvi' saa' nja ndii, iin ndaa' nandu u nja”, kachi a. ⁶ Xa'a' a jaan' na süu' uvi' ta'an ka kuu' ne jaan', süu' jaan' ndii iin ndaa' nduu' nja. Sakan' na kuii' ne ni ndasaiin Ndiosí ndii, vä'a nata'vi' ña'a' ndee iin ne yivi' —ni kachi Jesús.

⁷ Sakan' te ni ndatu'un' ka ña'a' ra ndii:

—Naa' sakan' nduu' a ndii, ndichun na ni taxí Moisés ña ke'i' iin te yivi' iin tutu mii' ka'an a ña nakoo' ra ña' si'i' ra, te xiin' ña jaan' kuvi' nata'vi' ta'an' nja? —ni kachi ra xiin' a.

⁸ Sakan' te ni nakuiin a nuu' ra ndii:

—Xa'a' ña xii va nimá ndo' na ni taxí Moisés ña nata'vi' ta'an' ndo' xiin' ña' si'i' ndo', ndisu ña nuu' ndii, süu' sakan' ni yoo a. ⁹ Te yu'u ka'an xiin' ndo' ña naa' ni kandu'u' ña' si'i' iin te yivi' xiin' inga tiaa, te nata'vi' ta'an' ra xiin' a' te tunda'a' ra xiin' tuku ña'a' ndii, xaa' ra kuachi xiin' a' nuu' Ndiosí. Te naa' tunda'a' iin te yivi' xiin' ña' ni nakoo ra jaan' ndii, xaa' tu te jaan' kuachi xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosí —ni kachi a.

¹⁰ Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Naa' sakan' nduu' a xiin' te yivi' xiin' ña' si'i' ra ndii, ndee chaa' ka kaka iin ndaa' e' iin yivi' —ni kachi ra xiin' a.

¹¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Süu' sakuu' ne yivi' kuvi' natiiin ña ka'a', süu' jaan' ndii ne ni nakaxin Ndiosí kuiti' kuvi' natiiin a. ¹² Sakan' ña sava te yivi' ndii, tunda'a' mi' ra,

kuach̄i ndii xa sakan' yoo mji' ra ndeē ni tuvi ra, te sava tuku ra ndii, te yivi' ni xaña'ma ña'a', te sava tuku ra ndii, xa'a' ña kuni sachuun' ra xa'a' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá kua'a' ka ne yivi' tũnda'a' ra. Ne kuv̄i naṭīin ña kaa' ndii, na naṭīin n̄ia —ni kach̄i a.

S̄o'q ni xaa a kii' ni sañu'u' Jesús ne kuali'
(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ Ni ndekuie ne yivi' xiin' ne kuali' nuu' Jesús te tondia nda'a' a xini' n̄ia, te ka'an tu a xiin' Ndiosí xa'a' n̄ia. Ndisu te nda'a' xa'a' a ndii, ni xa'a' xi'é ra nuu' ne kuaxi xiin' ne kuali' jaan'.

¹⁴ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' na kixin ne kuali' nuu' i te nãkasi ña'a' ndo'. Kuach̄i ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne ini xini ña'a' ndeē naa ini ne kuali' kaa' xini n̄ia yuva' si'i' n̄ia —ni kach̄i a xiin' ra.

¹⁵ Te kii' ndi'i ni tondia nda'a' a xini' i'in ne kuali' jaan' ndii, ni ket̄a a ikan' te kua'an a.

S̄o'q ni ka'an Jesús xiin' iin te vika'
(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ Te kii' kua'an a ndii, ni kuyat̄in iin te sava nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tãkui'e, ña va'a nimá, ¿ndee ña va'a kuni a saa i te naṭīin i kivi' ñuu ña k̄o'o' kivi' ndi'i? —ni kach̄i ra xiin' a.

¹⁷ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—Kii' ka'an un' ña ña va'a nimá nduu' yu'u ndii, ¿ndichun ka'an un' ña jaan'? Kuach̄i ndii iin ndaa' Ndiosí kuiṭi' nduu' ña va'a nimá. Ndisu naa' kuni naṭīin un' kivi' ñuu ña k̄o'o' kivi' ndi'i' ndii, saxinu un' ña ka'an chuun' Ndiosí —ni kach̄i a.

18 Te n̄i ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee ña kuni a saxinú i? —n̄i kachi ra.

Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Kã'n̄i un' ne yivi'. Kumi' un' musa un'. Sãkui'na' un'. Kã'an un' tun vixi. ¹⁹ Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'. Te kundani un' sakuu' ne yivi' xiin' un' ndee naa kundani xiin' mii' m̄i' un' —n̄i kachi a. ²⁰ Sakan' te n̄i ka'an te sava jaan' ndii:

—Sakuu' ña ka'an tu'un ndei' jaan' xa saxinú i ndee kii' lulu vi' i. ¿Ndee ña kuni ka saa i? —n̄i kachi ra xiin' a.

²¹ Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' kuni kunduun' un' te ndoo ndi'i nimá nuu' Ndiosí ndii, kua'an te xiko' un' sakuu' ña kumi' un', te taxi un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu'. Sakan' te kixin un', te kundikun un' yu'u. Sakan' vi' te kumi' un' ña vika' ndivi' —n̄i kachi a xiin' ra.

²² Te kii' n̄i xini so'o te sava jaan' ña jaan' ndii, n̄i kusuchi' va ini ra, te n̄i keta ra kua'an ra, sakan' ña te vika' xava'a nduu' ra. ²³ Sakan' te n̄i ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, vixi xava'a nuu' ne vika' te taxi n̄i ka'ndia chuun' Ndiosí nimá n̄i. ²⁴ Tuku n̄i ka'an i xiin' ndo' ña vixi ka nuu' ne vika' te taxi n̄i ka'ndia chuun' Ndiosí nimá n̄i, ndee naa ña küvi tu xka'ndia ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —n̄i kachi a.

²⁵ Te kii' n̄i xini so'o te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, so'o ndiie' ka n̄i nandan̄i ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tu küvi kaku nuu' kuachi n̄i? —kachi ra.

26 Sakan' te ni nakoto ndiaa ña'a' Jesús, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ne yivi' ndii, küvi saa ña ña jaan', ndisu Ndiosí ndii, küvi saa ña'a' a, sakan' ña ña jaan' ndii, sakuu' ña'a' küvi xaa' a —ni kachi a xiin' ra.

27 Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákuie, koto un', ndu'u ndii, ni nakoo ndu sakuu' ña kumi' ndu, te ndikún ndu yo'ó. ¿Yoo nduu' a kanando ndu xa'a' ña jaan'? —ni kachi ra.

28 Te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kij' nduxaa' iin yivi' kij' kundu'u' yu'u, ña nduu' tu te yivi', tei ka'nu' ndatun' koo' chukuu' mii' ka'ndia chuun' i ndii, kundiee tu ndo'ó, ne ndikún yu'u, nuu' uxí uvi tei ka'nu' ikan', te ka'ndia chuun' ndo' nuu' i'in ti'vi ne ta'an' e', ne Israel, ne nduu' ne uxí uvi ti'vi. 29 Te yoo ka' nduu' ne ni nakoo vi'e ña, uun tiaa ta'an' ña, uun ña'a' ta'an' ña, uun yuva' si'i ña, uun si'e ña, uun ñu'u' ña xa'a' ña ndikún ña yu'u ndii, sañu'u' kua'a' va ña'a' Ndiosí vitin iin yivi' yo'o', te taxí tu a kivi' ñuu ña ña koo' kivi' ndi'i'. 30 Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so'o' ndi'i' nanduú ña nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitin ndii, ne nuu' nanduú ña nuu' ku'un e' —ni kachi a xiin' ra.

20

Sania'á Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin te chi'i' uva

¹ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te chi'i' yo'o' uva, te ni keta nia'a nduku' ra te tatú, te sachuun' xa'a' yo'o' uva jaan'. ² Te kii' ni xini ta'an' ra xiin' te tatú ndii, ni ndoo ra kuento xiin' te jaan' ña cha'vi ña'a' ra saa xiku'un ya'vi' te yivi' xa'a' iin kivi', te ni ti'vi' ña'a' ra xa'a' uva ra. ³ Te kuyatin' ka iin nia'a ni keta ra kua'an ra ma'in' ya'vi, te ni xini ra ndiee' so'o inga te kuni sachuun'. ⁴ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: “Kua'an tu ndo'ó, te sachuun' ndo' xa'a' yo'o' uva i. Te cha'vi i ndo'ó ña xata'an ki'in ndo'”, ni kachi ra. Sakan' te ni kiee te jaan' kua'an ra. ⁵ Te iin ke'in' xiin' ka uni ndii, ni xa'an ni tukuu ra, te iin kachi ni xaa ra. ⁶ Te kii' xa kuyatin' ka u'un, te ni keta ni tukuu ra, te ni xini ni tukuu ra ndiee' so'o inga ka te kuni sachuun', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii: “¿Ndichun na ndiee' so'o ndo' yo'o' nduvi' te koo' a xaa' ndo'?” ni kachi ra. ⁷ Te ni nakuiin te jaan' ndii: “Sakan' ña koo' ndee iin te yivi' ni ka'an xiin' ndu te sachuun' ndu xiin' ra”, ni kachi ra. Sakan' te ni ka'an te xiin' ña'a uva jaan' xiin' ra ndii: “Kua'an tu ndo'ó, te sachuun' ndo' xa'a' uva i”, ni kachi ra. ⁸ Te kii' xa kuu' ñuu kua'an ndii, ni ka'an te xiin' ña'a jaan' xiin' te xito' te tatú ra jaan' ndii: “Kana un' te tatú te cha'vi un' ra. Xi'na ka te ni ko'ni ndee so'o' ndi'i' xa'a' un' cha'vi un', te sakan' vi' cha'vi un' te ni ko'ni nuu'”, ni kachi ra. ⁹ Sakan' te ni kuyatin te ni ko'ni ka u'un jaan', te ni cha'vi xinu ña'a' ra saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'. ¹⁰ Te kii' ni kuyatin te ni ko'ni nuu' jaan' ndii, ni xanini ra ña kua'a' ka xu'un' ki'in ra, ndisu iin kachi ni cha'vi ña'a'

ra saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi' kuṭi'. 11 Ikan' te ni ka'an kui'e ra xa'a' te xiin' ña'a uva jaan' ndii: 12 “Te ni ko'ni ndee so'o' ndi'i' kaa' ndii, iin ndaa' hora so'o' ni xachuun' ra, te iin kachi ni cha'vi un' ra xiin' ndu'u, ndu'u te ni xandieni xiin' mii' nuu' chuun nduvi' ka'ni' ti'e”, ni kachi ra. 13 Te ni ka'an te xiin' ña'a jaan' xiin' iin te tatu jaan' ndii: “Chie kua'a, koo' ndee iin ña va'a ni xaa i xiin' yo'ó. ¿Ñáá náka'an' un' ña ni ndoo e' kuento ña cha'vi' i yo'ó saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'? 14 Sakan' na kuii', na'in un' xu'un', ña ni xiku'un ya'vi' un' te ku'un un'. Koo' a ndi'ni yo'ó naa' kuní yu'u cha'vi' i te so'o' ndi'i' kaa' ndee naa ni cha'vi' i yo'ó. 15 ¿Ñáá tuu un' ña kivi' saa i xiin' ña'a mii' i ndee ka ña kuní i? Uun, ¿tee' te ndasi' nuu' nduu' un' xa'a' a ña nduu' i va'a te yivi' xiin' inga ne yivi'?”, ni kachi ra. 16 Sakan' na kuii' kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so'o' ndi'i' nandu'u nia nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitin ndii, ne nuu' nandu'u nia nuu' ku'un e', sakan' ña kua'a' va ne yivi' kana' Ndiosí, ndisu xaku' kuṭi' nia natiin' ña kaku nia saa a —ni kachi a.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' ña kundo'o a te kivi a

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

17 Te ki' kua'an kaa Jesús ichi' ñuu Jerusalén ndii, ni naká siin' a te uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

18 —Xini ndo' ña ichi' ñuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vitin. Te ikan' sanakua'a te yivi' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' nda'a' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te

katun' rā yu'u, tē nākuitā kuento rā ñā kuní a kuví j, ¹⁹ tē sanākua'a rā yu'u nda'a' tē tuku', tē sandiee kui'e tē jaan' yu'u, tē sūku' yo'o' u'vī tū rā yu'u, tē ka'ni' rā yu'u nuu' krusín. Ndisu kivi' ñā unī tē naṭiaku j —ñi kachi Jesús xiin' rā.

Sō'o ni ka'an Jesús xiin' Juan xiin' Jacobo, ñani rā

(Mr. 10:35-45)

²⁰ Sakan' tē ni kuyatīn sī'i' Jacobo xiin' Juan nuu' Jesús ndiaka' a' uvī saa' tē jaan'. Tē ni xīkuijn xiti' a' nuu' a, tē ni xikan a' iin ñā va'a nuu' a. ²¹ Tē ni ndatu'un' ñā'a' Jesús ndii:

—¿Yoo nduu' a kuní un'? —ñi kachi a xiin' a'.
Tē ni nakuijn a' ndii:

—Saa un' ñā va'a, tákui'e, tē ka'an chuun' un' tē kundiee uvī saa' tiaa si'e j yo'o' xiin' un' mi' ka'ndia chuun' un'. Iin rā kundu'u' nda'a' kua'a un', tē inga rā kundu'u' nda'a' itin un' —ñi kachi a'.

²² Sakan' tē ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Kündani ndo'ó ndee ñā xikán ndo' nuu' j. ¿Ñáá kundieni ndo'ó ko'o' tundo'o' chie koo' chukuu' ñā kundo'o' yu'u? ¿Ñáá kundieni ndo' ñā sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa nia xiin' yu'u? —ñi kachi a xiin' rā.

Tē ni nakuijn tē jaan' ndii:

—Uun ndo', kundieni ndu —ñi kachi rā.

²³ Sakan' tē ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Ndixa nduu' a ndii, kundieni ndo'ó ko'o' tundo'o' chie koo' chukuu' ñā kundo'o' yu'u, tē kundieni tū ndo' ñā sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa nia xiin' yu'u. Ndisu ñā kundiee ndo' nda'a' kua'a j, uun nda'a' itin j ndii, süu' yu'u

kuní a taxi' ña jaan', süu' jaan' ndii ne xa yoo tu'va ña jaan' xa'a' ni xaa yuva' i Ndiosí kuiti' natjin a —ni kachi a xiin' ra.

²⁴ Te kij' ni xini so'o inga te uxi ta'an ña jaan' ndii, ni nasaa' ra ni xini ra uvi saa' te ñani jaan'.

²⁵ Ikan' te ni kana Jesús sakuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' ña kua'a' te kuu' nuu' nuu' ne yivi' jin yivi' ndii, sananduu' ña'a' ra ndee naa ña'a' ra, te te kuu' ka'nu' ka tein nia ndii, xiko' ni'i' ña'a' ra te ña ka'an mi' ra yoo. ²⁶ Ndisu süu' sakan' kunduü a tein ndo'ó, süu' jaan' ndii yoo ka kuni kunduü te ka'nu' ka tein ndo'ó ndii, kuní a kunduü ra te kaka nuu' nuu' ndo'. ²⁷ Te yoo ka kuni kunduü te nuu' tein ndo'ó ndii, kuní a ña kunduü ra te kaka nuu' nuu' ndo'. ²⁸ Sakan' tu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuaxi i te kaka nuu' ne yivi' nuu' i. Süu' jaan' ndii kuaxi i te kaka nuu' i nuu' nia, te cha'vi i xiin' kivi' ñuu i xa'a' kuachi kua'a' ne yivi' —ni kachi Jesús xiin' ra.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yatın ñuu Jericó

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Kij' keta' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jericó kua'an a ndii, kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikún xata' a kua'an nia. ³⁰ Te ndee' uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yu'u' ichi' mi' xka'ndía a kua'an a jaan'. Te kij' ni xini so'o ra ña Jesús nduu' ña xka'ndía kua'an ndii, ni kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—iTákuie, yo'ó ña nduu' siani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

³¹ Te ne yivi' ndii, ni xi'e nja nuu' ra, te koo taxin' yu'u' ra, ndisu so'o ti'e' ka ka'an ra ndii:

—i Tákui'e, yo'ó ña nduu' sjani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

³² Sakan' te ni xikuijn Jesús, te ni kana ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee ña kuní ndo' saa i xa'a' ndo'? —ni kachi a.

³³ Te ni nakuijn uvi saa' te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákui'e, kuní ndu ndii, nakoto'ni ndu saa un' —ni kachi ra xiin' a.

³⁴ Sakan' te ni kuvita ini a xa'a' ra, te ni tondja nda'a' a nduchi' nuu' uvi saa' ra. Te jin ni nunja' tjo' nduchi' nuu' ra jaan'. Te ni xikundikun ña'a' ra.

21

*So'o ni xaa a kii' nda'ni' Jesús ñuu Jerusalén
(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)*

¹ Kii' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén ndii, ni xaa nja ñuu Betfagé, ña naá yatın xa'a' xiki' ña nani' Olivos. Ikan' te ni ti'vi' a uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, ² ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu lulu, ña tuvi' kandu'u' tuku ta'vi' kaa'. Te kii' ko'ni ndo' kua'an ndo' ñuu kaa' ndii, kuni ndo' tiin jin mburra xiin' jin mburru sie. Ndaxin' ndo' ri' te kixin ndo' xiin' ri' yo'o'.

³ Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' ndee ka ña'a' ndii, ka'an ndo' xiin' nja ndii: “Nuu' xto'o e' kuní ri' jin xa'a', ndi'i jaan' te kixin ndiaka tuku a ri' yo'o'”, kachi ndo' —ni kachi a xiin' ra.

⁴ Sakan' nĭ xka'ndĭa a, tĕ xinu ña nĭ ka'an tĕ nĭ ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' kij' nĭ ka'an ra ndii:

⁵ Ka'an ndo' xiin' ne ndiee' ñuu Sión ndii:

“Koto ndo' kaa' kuaxi rey ndo'.

Ña maso va nduu' a,

tĕ ndu'u' a xata' ĩin mburru sie kuaxi a,

tĕ si'e ĩin kiti', ti' ndiso' ña'a, nduu' ri'.”

Nĭ kachi ra.

⁶ Sakan' tĕ nĭ kiee tĕ nda'a' xa'a' jaan' kua'an ra, tĕ nĭ xaa ra saa nii' nĭ ka'an chuun' a xiin' ra. ⁷ Tĕ nĭ naka ra ri' tĕ kua'an ra xiin' ri' mii' ĩin' Jesús, tĕ nĭ tandiee ra toto ña tití ra xata' uvi saa' ri', tĕ nĭ xikundu'u' a xata' ti' sie. ⁸ Tĕ ne yivi' kua'a' ya'a jaan' ndii, nĭ xakin nĭa toto ña ndiso' nĭa ĩchi'. Tĕ sava tuku nĭa nĭ xa'nu nda'a' ni' itun', tĕ nĭ xakin nĭa ĩchi' mii' xka'ndía Jesús kua'an a jaan'. ⁹ Tĕ ne yivi', ne ni'i' ĩchi' kua'an nuu' a xiin' ne ndikún xata' a ndii, ti'e' va nĭ kuaa' nĭa ka'an nĭa ndii:

—¡Na natĭin ña nduu' sĭani' xika' David ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va xto' o e' ña kuaxi kuenta a kaa'! ¡Na natĭin Ndiosí, ña ndu'u' ndienü, ña xaka'nu' ña'a' e'! —nĭ kachi nĭa.

¹⁰ Tĕ kij' ndi'vi' a ñuu Jerusalén kua'an a ndii, nĭ ndi'ni' va nimá sakuu' ne ñuu jaan' ndatu'un' ta'an' nĭa ndii:

—¿Yoo nduu' tu tĕ kaa'? —kachi nĭa.

¹¹ Tĕ ne yivi' kua'a', ne kuaxi xiin' Jesús jaan', ka'an ndii:

—Tĕ kaa' nduu' tĕ ka'an tiakú tu'un Ndiosí, tĕ nani' Jesús, tĕ ñuu Nazaret, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea —kachi nĭa.

Sò'ò nì xaa a kii' nì xa'an Jesús nuu' kì'e yùkun' ka'nu', tẹ nì taxi' a nẹ xiko' xiin' nẹ sata' (Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Tẹ nì nda'nì Jesús nuu' kì'e yùkun' ka'nu', tẹ nì taxi' u'vi a sakuu' nẹ xiko' ña'a xiin' nẹ sata' nuu' kì'e jaan'. Tẹ nì sandiko kava tu a mesa tẹ nama' xù'un' xiin' tei tẹ xiko' paloma, ¹³ tẹ nì ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Vi'e i ndii, jin xaan' mii' ndatu'un' nẹ yivi' xjin' i nduu' a”, kachi a. Ndisu ndo'ó ndii, xa nì ndasandu u ndo' a vi'e nẹ kui'na' —nì kachi Jesús.

¹⁴ Tẹ nì ndekuie nẹ kui'e nduchi' nuu' xiin' nẹ kui'e xa'a' nuu' a nuu' kì'e jaan', tẹ nì sanda'a ña'a' a. ¹⁵ Ndisu nì nasaa' sutu kuu' nuu' xiin' tẹ sania'a' tu'un' ndei' Ndiosí kii' nì xini ra ña ka'nu' ña nì xaa Jesús ikan'. Tẹ nì nasaa' tu ra kii' nì xini sò'ò ra ña kuaa' nẹ sava nuu' kì'e jaan' xaka'nu' nja Ndiosí ka'an nja ndii: “Na natjin ña nduu' sjani' xika' David ña xaka'nu' ña'a' e'”, kachi nja. ¹⁶ Tẹ nì ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—¿Ñáá xini sò'ò un' ña ka'an nẹ kaa'? —nì kachi ra.

Tẹ nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Uun, xini sò'ò i. ¿Ñáá tia'an ka'vi ndo'ó ña yoso' nuu' tutu Ndiosí? Ña jaan' ka'an ndii: “Nẹ sava xiin' nẹ kuañu'u, nẹ chichin' ka, kata yaa nuu' un' xaka'nu' nja yo'ó”, kachi a —nì kachi a.

¹⁷ Sakan' tẹ nì nakoo ña'a' a, tẹ nì keta a nuu' ñuu jaan', tẹ kua'an a ñuu Betania, tẹ ikan' nì kixin' a.

Sò'ò nì xaa a kii' nì saichí Jesús iin tun' ndoko' higuera

(Mr. 11:12-14,20-26)

¹⁸ Níà'a ya'a tuku kivi' kii' kua'an tukuu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén ndii, nì xi'i a soko. ¹⁹ Ikan' te nì xini a iin' iin' itun' ndoko' higuera ya'in yu'u' ichi' jaan', te nì xa'an a mii' iin' nu'. Ndisu koo' ndoko' nu' iin', süu' jaan' ndii yuku kuiti' nu' yoo. Sakan' te nì ka'an Jesús xiin' nu' ndii:

—Koo' kivi' xachi' ka kuun ndoko' yo'ó —nì kachi a.

Xa ka'an e' te iin nì ichi ti'o' nu'. ²⁰ Te kii' nì xini te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, nì nandanì va ra ka'an ra ndii:

—¿Saa tu na iin nì ichi kuiti' tun' kaa'? —nì kachi ra.

²¹ Sakan' te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, naa' ini ndo' xini ndo' Ndiosí, te saxii ndo' nimá ndo' ndee sie ndii, süu' naa ña kaa' kuiti' kuvi saa ndo'. Süu' jaan' ndii kuvi tu ka'an ndo' ndee xiin' iku' kaa' ndii: “Kua'an ketá mii' iin' un' ñaa', te ku'un skoni' xiin' mii' un' ndee miji ka'nu'”, kachi ndo', te sakan' xna'a xka'ndia a. ²² Te sakuu' ña kakan ndo' nuu' Ndiosí kii' ini ndo' xini ña'a' ndo' ndii, taxì ña'a' a nda'a' ndo' —nì kachi a.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndiee' a

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Te kii' nì ndi'vi a nuu' ki'e yukun' ka'nu', te nì sania'á a ne yivi' ndii, nì kuyatin ki'in' sutu

kuu' nuu' xiin' ki'in' te xixa nuu' ñuu jaan' nuu' a. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo ni taxi ndiee' nuu' un' te xaa' un' ña xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachi ra.

²⁴ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó iin ña'a. Te naa' nakuiin ndo' a ndii, nakuiin tu yu'u yoo ni taxi ndiee' i, te xaa' i ña jaan'. ²⁵ ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí? ¿Ñáá Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a' uun ñáá te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a'? —ni kachi a.

Sakan' te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ndee ña kivi ka'an e'? Naa' ka'an e' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an ra xiin' e' ndii: “¿Ndichun na ni kandixa' ña'a' ndo'?” ²⁶ Te kivi ka'an tu e' ña te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a', sakan' ña yi'vi e' ne yivi' kua'a' kaa'. Kuachi ndii sakuu' ña kandixa' ña iin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ni nduu Juan jaan' —ni kachi xiin' ta'an' ra.

²⁷ Sakan' na kuii' ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Xini ndu yoo —ni kachi ra.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, ka'an i xiin' ndo' yoo ni taxi ndiee' i te xaa' i ña kaa'.

Sania'á Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' uvi ta'an tiaa si'e iin te yivi'

²⁸ ¿Saa tuu ndo' xa'a' ña yo'o? Iin te yivi' ndii, ni yoo uvi ta'an si'e ra, te unta' ni ka'an ra xiin' te xkua'a' ndii: “Kua'an, yuva' i, te sachuun' un' xa'a' yo'o' uva i vitin”, ni kachi ra. ²⁹ Te ni

nakujin te jaan' ka'an ra ndii: "Kuni ku'un i", ni kachi ra. Ndisu jin kani' te ni nama ra nimá ra, te kua'an sachuun' ra. ³⁰ Sakan' te jin kachi ni ka'an tu yuva' jaan' xiin' inga si'e ra. Te ni nakujin te jaan' ndii: "Va'a, tákui'e ku'un i", ni kachi ra. Ndisu ni xa'an ra nuu' chuun jaan'. ³¹ ¿Ndee te uvi ta'an jaan' ni saxinú ña kuni yuva' ra, tuu ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin ra ndii:

—Te nuu' —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, kanuu' ka te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma, xiin' ña'a' ne xiin taxi ka'ndia chuun' Ndiosí nimá te sakan' nimá ndo'ó. ³² Kuachi ndii ni kixin Juan te sania'a ra ndo'ó ichi' ña xachuun' ndaku. Te ndii ni kandixa' ña'a' ndo', ndisu te kendiaa' ya'vi' xiin' ña'a' ne xiin jaan' ndii, ni kandixa' ña'a' nia. Te ndo'ó ndii, tee' ndee ni xini ndo' ña ni xaa ne jaan' ndii, ni nama ndo' nimá ndo' te kandixa' ndo' ña ni ka'an Juan jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' te tatú nia'a

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Kuni so'o ndo' inga ña ka'an ndiaa yo'o. Ni yo'o jin te xiin' ñu'u', te nduu' yuva' si'i', te ni chi'i' ra kua'a' yo'o' uva, te ni ndasi i'nu ra a, te ni xatia tu ra mii' kuein ra uva jaan' te kasa'a ra vino xiin' a. Te ni xa'a' ni tu ra jin vi'e sukun mii' kuvj koto ndoso' ra kanii' nuu' ñu'u' jaan'. Sakan' te ni nduku' ra te tatú, te koto ña jaan', te ni keta ra kua'an ra tuku ñu'u'. ³⁴ Te kii' xa kuyatin' xaa kivi' ña nakuixa nduu' uva jaan'

ndii, n̄i t̄i'vi' r̄a ki'in' t̄e xika' nuu' nuu' r̄a t̄e kun nas̄o t̄e jaan' chaa' uva ñ̄a ndoo nda'a' t̄e xiin' ñ̄u'u' jaan'. ³⁵ Ndisu kij' n̄i ndekuje t̄e xika' nuu' jaan' ndii, n̄i t̄iin t̄e tatú, t̄e xito' uva jaan', s̄akuu' t̄e xika' nuu' jaan'. Sava t̄e jaan' ndii, n̄i kan̄i u'vi ñ̄a'a' r̄a, t̄e sava r̄a ndii, n̄i xa'ni' ñ̄a'a' r̄a, t̄e sava tuku r̄a ndii, n̄i kuun yuu' xava'a ñ̄a'a' r̄a. ³⁶ T̄e n̄i t̄i'vi' ka t̄e xiin' ñ̄u'u' jaan' kua'a' ka t̄e xika' nuu' nuu' r̄a t̄e sakan' ñ̄a nuu', t̄e nii' sakan' tu n̄i xaa t̄e tatú jaan' xiin' t̄e jaan'. ³⁷ T̄e so'o' ndi'i' ndii, n̄i t̄i'vi' r̄a tiaa si'e r̄a mii' ñ̄u'u' t̄e tatú jaan', ka'an r̄a xiin' nimá r̄a ndii: “Koto ka'nu' r̄a tiaa si'e e'”, kachi r̄a.

³⁸ Ndisu n̄i ka'an xiin' ta'an t̄e tatú jaan' kij' n̄i xini r̄a kuaxi tiaa si'e t̄e xiin' ñ̄u'u' jaan' ndii: “T̄e kaa' nanduū t̄e xiin' ñ̄u'u' yo'o' kij' kuv̄i yuva' r̄a. To'o' ndo' t̄e ka'ni' e' r̄a, t̄e sakan' nanduū yoo' t̄e xiin' ñ̄u'u' yo'o'”, n̄i kachi r̄a. ³⁹ Sakan' t̄e n̄i t̄iin ñ̄a'a' r̄a xta'ni' r̄a xa'a' uva jaan', t̄e n̄i xa'ni' ñ̄a'a' r̄a. ⁴⁰ T̄e kij' nandiko' t̄e xiin' ñ̄u'u' mii' yoo yo'o' uva jaan' ndii, ¿ndee ñ̄a tuu ndo'ó saa r̄a xiin' t̄e tatú jaan'? —n̄i kachi Jesús.

⁴¹ Sakan' t̄e n̄i nakujin r̄a nuu' a ndii:

—Ka'ni' saa n̄i kuū r̄a t̄e ñ̄a'a jaan', t̄e taxi r̄a yo'o' uva jaan' nda'a' tuku t̄e yivi', t̄e sanakua'a nduu' uva jaan' nda'a' t̄e xiin' ñ̄a'a a kij' nakuxa so'o a —n̄i kachi r̄a.

⁴² Ikan' t̄e n̄i ka'an a xiin' t̄e jaan' ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi' ndo'ó ñ̄a yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ñ̄a n̄i xtani t̄e xa'a vi'e ndii,

ñ̄a jaan' n̄i nanduū yuu' kuu' nuu' xa'a xiki' vi'e.

Ñã jaan' ni xaa xto'o e' Ndiosí, te nandaní xava'a e'.

Sakan' yoso' a. ⁴³ Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ñã tãxi ka Ndiosí ñã ka'ndia chuun' a nimá ndo', süu' jaan' ndii ka'ndia chuun' a nimá ne saxinú ñã ka'án a. ⁴⁴ Te yoo ka nama xata' yuu' jaan' ndii, ka'nu ñã'a' a. Ndisu yoo ka xata' nama yuu' jaan' ndii, sakuachi' xi'e xachi' ñã'a' a —ni kachi Jesús.

⁴⁵ Te sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni kundaní ra ñã ni tiin kuachi ñã'a' Jesús xiin' ñã ka'án ndiaa jaan'. ⁴⁶ Te ni xika te kuu' ka'nu' jaan' tiin ra Jesús, ndisu ni kuví saa ra ñã jaan' xa'a' a ñã yi'vi ra ne yivi', sakan' ñã kandixa' ne jaan' ñã te ka'án tiakú tu'un Ndiosí nduu' a.

22

*Yo'o' ka'án Jesús xa'a' te ni tatú kua'a' ne yivi',
ne ku'un viko' ñã tunda'á' ví'e ra
(Lc. 14:15-24)*

¹ Te tukú ichi' ni ka'an Jesús inga ka ñã ka'án ndiaa nuu' te kuu' nuu' jaan' ndii:

² —Ñã xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nakuitá a xiin' ndee naa iin rey, te ni xa'a viko' chie xa'a' ñã ni tunda'a' tiaa si'e ra. ³ Te ni ti'vi' ra te xika' nuu' nuu' ra te ku'un naka te jaan' ne ni tatú ra jaan', ndisu ni xiin' ñã kixin' ñã. ⁴ Te ni ti'vi' ni tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra ka'án ra ndii: “Ka'an ndo' xiin' ne ni tatú i jaan' ndii, xa yoo tu'va ñã xaxi' xa'a' viko', sakan' ñã xa ni xa'ni' i toro, te ni xa'ni' tu i sindiki' kuachi' xa'an koo' chukuu'. Te sakuu' a xa yoo tu'va. Ñia'a ki'i' ndo' viko', kachi ndo'", ni kachi rey

jaan'. ⁵ Ndisu ne ni tatū rā jaan' ndii, ni xaa nīa kuenta vī'. Iin nīa kua'an mii' xika' nīa, te inga tuku nīa kua'an mii' xiko' nīa ñā'a. ⁶ Te inga ka nīa ndii, ni tīn nīa te xika' nuu' jaan', te ni kuun ñā'a' nīa ndee ni xa'ni' ñā'a' nīa. ⁷ Sakan' te ni nasaa' va rey jaan', te ni tīanu' rā te xīn' rā, te ni xa'ni' rā ne ni xa'ni' te xika' nuu' nuu' rā jaan', te ni xa'mi' tū rā ñuu nīa. ⁸ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xīn' te xika' nuu' nuu' rā ndii: "Xa yoo tū'va ña tunda'á', ndisu ne ni tatū i jaan' ndii, süu' ne xata'an kixin' nduu' nīa. ⁹ Xa'a' a jaan' na kua'an ndo' mii' ta'ví' ichi' te naka' ndo' saa ka ta'an ne yivi' kunī' ndo' te kixin' nīa viko' xa'a' ña tunda'á'", ni kachi' rā. ¹⁰ Sakan' te ni kiee te jaan' kua'an rā mii' ta'ví' ichi', te ni naka' rā sakuu' ne ni xini' rā, ne nīa'a xīn' ne yivi' va'a. Te ni chītu' vī'e mii' yoo ña tunda'á' jaan'.

¹¹ 'Te kij' ni nda'ni' rey jaan' tein ne ni tatū rā ndii, ni xini' rā ndu'u' iin te kōo' toto naa ña ni'nu' te kua'an mii' yoo ña tunda'á' ni'nu' rā. ¹² Te ni ka'an rā xīn' rā ndii: "Chie kua'a, ¿saa ni xaa un' te ni xka'ndia un' yo'o', ña kōo' toto naa ña ni'nu' ne kua'an mii' yoo ña tunda'á' ni'nu' un'?", ni kachi' rā. Te te yivi' jaan' ndii, kōo' a ni kuvī' nakuiin rā. ¹³ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xīn' te xika' nuu' jaan' ndii: "Satiin' ndo' uvi' saa' xa'a' rā xīn' uvi' saa' nda'a' rā, te skana' ñā'a' ndo' ki'e mii' iin yavi', te ikan' kuaku' u'vi' rā ndee ke'i vī' nakaxi' nu'u' rā", ni kachi' rā. ¹⁴ Sakan' ña kua'a' va ne yivi' kana' Ndiosí kaka' ichi' a, ndisu chaa' kuiti' nīa nakaxin a —ni kachi' Jesús.

So'o ni nakuiin Jesús nuu' te fariseo xa'a'

xu'un' yoo'

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Sakan' te ni kije te fariseo jaan' kua'an ra, te ni ndatu'un' tuni ra saa saa ra te koto kua'a ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a. ¹⁶ Te ni ti'vi' ra sava te ndikun ichi' ra xiin' sava te nda'a' xa'a' Herodes. Te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Takuie, xini ndu na na ndaku kuiti' ka'an un'. Te sania'a un' ichi' Ndiosi xiin' na ndixa kuiti'. Te kuan yi'vi un' na ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' na nakaxin un' ne yivi'. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an un' xiin' ndu saa tuu un' xa'a' xu'un' yoo'. ¿Naá va'a yoo a na cha'vi e' César, te xa'ndia chuun' nuu Roma, xu'un' yoo' uun naa va'a yoo a? —ni kachi ra.

¹⁸ Ndisu Jesús ndii, ni xini a na nia'a, na chituni te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, kuni koto kua'a ndo' yu'u xiin' tu'un yu'u' i. ¹⁹ Taxi ndo' na koto i iin xu'un' yoo' jaan' —ni kachi a xiin' ra.

Te ni taxi ra iin xu'un' jaan' nda'a' a. ²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' na ni niana xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachi a.

²¹ Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' nuu Roma xiin' kivi' ra, nduu' a —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuu' taxi e' nda'a' César na nduu' na'a César, te nda'a' Ndiosi na taxi e' na nduu' na'a Ndiosi —ni kachi a.

²² Te kii' ni xini so'o ra na ni ka'an a jaan' ndii, ni nandan ra, te ni nako na'a' ra te kua'an ra.

Sọ'ọ nì nàkuiìn Jesús nuu' tẹ saduceo xa'a' ña natiaku nẹ xí'í

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

23 Tẹ kivi' jaan' nì kuyatìn tẹ saduceo nuu' Jesús, tẹ jaan' ndii, ka'án ra ña kọọ' ña natiaku nẹ yivi' kij' xi'í nia, sakan' na kuii' nì ndatu'un' ña'a' ra ndii:

24 —Tákuie, yoso' ña nì ke'ì Moisés mii' ka'án ra xiin' e', ña naa' nì xi'ì iin tẹ yivi' tẹ kọọ' si'e ra nì yoo xiin' ña' si'i' ra ndii, ñanì ra kuní a tunda'a' xiin' ña' jaan', tẹ kọọ si'e ra xiin' a'. Tẹ si'e ra jaan' nanduu ndee naa si'e ñanì ra, tẹ nì xi'ì jaan'. 25 Va'a, unta' ndii nì yoo uxà ta'an ñanì ñuu mii' ndiee' ndu yo'o'. Tẹ nì tunda'a' tẹ nuu' xiin' iin ña'a', ndisu nì xi'ì ra ña kuní ka kọọ si'e ra xiin' ña' jaan', tẹ nì ndoo a' nda'a' ñanì ra, tẹ uvi. 26 Tẹ iin kachi nì ndo'ọ tẹ ñanì ra tẹ uvi, xiin' tẹ unì. Tẹ iin sakan' nì ndo'ọ sakuu' tẹ uxà ta'an jaan' xiin' ña' jaan', kọọ' si'e ra nì yoo xiin' a' ndee ndi'ì ra nì xi'ì. 27 Tẹ so'ọ' ndi'i' tẹ nì xi'ì tẹ ña'a' jaan'. 28 Sakan' na kuii' kij' natiaaku nia ndii, ọyoo ña' si'i' kunduuy tẹ ña' jaan', kuachi ndii uxà saa' tẹ jaan' nì tunda'a' xiin' a'? —nì kachi ra xiin' Jesús.

29 Sakan' tẹ nì nàkuiìn Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, kundangì ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, tẹ nì ndee xini tẹ ndo' saa xachuun' ña ndiee' a. 30 Kuachi ndii, kij' natiaaku nẹ nì xi'ì ndii, tunda'a' ka ndee iin nẹ yivi' ikan'. Süu' jaan' ndii kunduuy nia ndee naa ángele ña ndiee' ndivi', ña xika' nuu' nuu' Ndiosí. 31 Ndisu xa'a' ña naa' natiaku nẹ xí'í ndii, kuyi ka'vi ndo' tutu mii' yoso' ña nì ka'an Ndiosí ndii: 32 “Yu'u nduu'

Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachj a. Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne ni xi'i nduu' a, süu' jaan' ndii, Ndiosí ne tiaku nduu' a —ni kachj Jesús.

³³ Te kij' ni xinj so'o ne yivi' kua'a' jaan' ña ni ka'an a xiin' te jaan' ndii, ni nandanj va ña xa'a' ña sania'á a.

*Yo'o' ka'an Jesús ndee ña nduu' tu'un ndei'
ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí
(Mr. 12:28-34)*

³⁴ Te kij' ni xinj so'o te fariseo jaan' ña köo' a ni kuvj ka'an te saduceo xiin' Jesús ndii, ni nakaya sakuu' ra. ³⁵ Te ni ndatu'un' ña'a' iin te fariseo jaan', te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí, te koto kua'a' ña'a' ra ka'an ra ndii:

³⁶ —Tákui'e, ¿ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí? —ni kachj ra.

³⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—“Kundanj un' xto'o e' Ndiosí xiin' kanii' nimá un', xiin' kanii' te nduu' un', xiin' sakuu' ña xanini un'.” ³⁸ Ña kaa' nduu' ña kuu' nuu', te ña ka'nu' ka tu ña ka'an chuun' a. ³⁹ Te ña uvj ndii, yatin' iin kachi ka'nu' a xiin' ña kaa' ka'an a ndii: “Kundanj un' sakuu' ne yivi' xiin' un' ndee naa kundanj xiin' mii' mii' un'”, kachi a. ⁴⁰ Te ña uvj ta'an kaa' nduu' xa'ndu sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí xiin' sakuu' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí —ni kachj Jesús.

*Sania'á Jesús, yoo siani' xika' nduu' Cristo, ña
sakakú yoo'
(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)*

41 Te kij' ita' ka te fariseo jaan', te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

42 —¿Saa tuu ndo'ó xa'a' Cristo, ña tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi'? ¿Yoo siani' xika' nduu' a? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni nakuiin ra ndii:

—Siani' xika' David nduu' a —ni kachi ra.

43 Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ka'an David ña xto'o ra nduu' ña jaan' naa' sakan'? Sakan' ña ni saka'an ña'a' Espíritu Santo ndii:

44 Ni ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' xto'o i ndii:

“Kundu'u' nda'a' kua'a i na sandoó kui'e xachi' i te ndasi' yo'ó.”

Ni kachi a, ni kachi ra. 45 Sakan' na kuii' naa' mii' David jaan' ka'an ña xto'o ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿saa kuví ka'an ña ña nduu' a siani' xika' ra? —ni kachi Jesús.

46 Te ndee iin te jaan' ni kuví nakuiin ndee iin yu'u' sie. Te ndee kivi' jaan' ndii, ndee iin ra ni kundieni ndatu'un' ka tu ña'a' ndee iin yu'u'.

23

Ka'an Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' te fariseo xiin' xa'a' ña vā'a ña xaa' te sania'á tu'un' ndei' Ndiosí

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

1 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

2 —Te sania'á tu'un' ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii, ndiso' chuun' ra te sanakuachi' ra ña ni ke'i Moisés. 3 Sakan' na kuii' kuní a kandixa' ña'a' ndo' te saa tu ndo' ña ka'an ra. Ndisu saa ndo'

ñā xaa' rā, kuāchī ndii sania'á rā iin ñā'a, ndisu siin' ndoo' ñā xaa' mji' rā. ⁴ Sakan' ñā chituní rā ñā ndei' vie xava'a nuu' ne yivi', te ka'an chuun' rā xiin' nja ñā saxinú nja ñā jaan', ndisu mji' rā ndii, ni ndee xiin' iin ndaa' nuu' nda'a' rā kuni chindjee' ñā'a' rā. ⁵ Te sakuu' ñā xaa' rā ndii, xaa' kuu' tjo' rā, ndianj te kunj ñā'a' ne yivi', te nandanj nja xa'a' ñā jaan' kujti'. Sakan' ñā chindikún rā iin xatun' chie ka' ti'e' rā mii' ñu'u' tutu, ñā yoso' ñā ka'an Ndiosí, te ni'nu' rā toto ñā taa' yo'o' yu'va nanj' va yu'u'. ⁶ Te xtanj va rā ñā kundjee rā nuu' tej, tun' kuu' nuu', mii' yoo viko' xiin' tej ka'nu', tun' ita' tixin vi'e mii' nakayá e'. ⁷ Te xtanj tu rā ñā nakuatu va'a ñā'a' ne yivi' ma'in' ya'vi mii' chitu' kaa'. Te xtanj tu rā ñā ka'an ne yivi' xiin' rā maestro.

⁸ Ndisu ndo'ó ndii, tāxi ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' maestro, sakan' ñā Cristo, ñā sakakú ne yivi', kujti' nduu' Maestro nuu' ndo'. Te sakuu' ndo'ó ndii, ñanj ndo' kunj ta'an' ndo'. ⁹ Ni ndee kā'an ndo' tata yuva' i xiin' ndee iin te yivi' iin yivi', sakan' ñā yoo iin ndaa' kujti' Yuva' e', ñā ndu'u' ndivi'. ¹⁰ Te ni ndee tāxi tu ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' xto'o' i, sakan' ñā yoo iin ndaa' kujti' Xto'o' ndo', ñā jaan' nduu' Cristo. ¹¹ Te nduu' te ka'nu' ka tejn ndo'ó ndii, kuní a kunduu rā te xika' nuu' nuu' ndo'. ¹² Sakan' ñā yoo ka xachie xiin' mii' mji' ndii, saka'an' ñā'a' Ndiosí. Te yoo ka sanuu' xiin' mii' mji' ndii, sachie ñā'a' a.

¹³ Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saā Ndiosí, sakan' ñā xikuita'nú ndo' nuu' ne yivi' te tāxi'

n̄iã n̄ã ka'ndiã chuun' Ndiosí nimá n̄iã. Te ndee m̄ji' ndo' tãxi' n̄ã ka'ndiã chuun' a nimá ndo', te n̄i ndee tãxi' t̄u ndo' n̄ã taxi ne jaan' n̄ã ka'ndiã chuun' a nimá n̄iã. ¹⁴ Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á t̄u'un ndei' Ndiosí ndii, chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' n̄ã xaku'na' ndo' vi'e ne kuaan'. Te na'a' va ka'an ndo' xiin' Ndiosí, ndian̄i te nandan̄i ne yivi'.

¹⁵ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á t̄u'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' m̄ji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' n̄ã saa kanii' iin yivi' xika' nduku' ndo' iin ne kundikun n̄ã kandixa' ndo', te kii' xikundikun ne jaan' n̄ã jaan' ndii, uvi' ichi' ka xata'an ku'un n̄iã vi'e ndiãya' te sakan' m̄ji' ndo'.

¹⁶ 'Chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' n̄ã nduu' ndo' ndee naa te sania'á nianí. Sakan' n̄ã ka'an ndo' ndii: "Naa t̄ijn ndiãã iin ne yivi' yukun' ka'nu' e' kii' taxi' n̄iã kuento n̄iã ndii, kōo' a xaa' a tee' ndee s̄axinú n̄iã n̄ã jaan'", kachi ndo'. Ndisu ka'an t̄u ndo' n̄ã naa' yoo ka tiin' ndiãã oro, n̄ã yoo t̄ix̄in yukun' jaan' kii' taxi' n̄iã kuento n̄iã ndii, kuní a s̄axinú n̄iã n̄ã jaan', kachi ndo'. ¹⁷ Ndo'ó ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' t̄u ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¿N̄ãã x̄iní ndo' n̄ã n̄ã ka'nu' ka nduu' yukun' jaan' te sakan' oro jaan'? Kuachi ndii suvi' a sañu'u' oro jaan'. ¹⁸ Te ka'an t̄u ndo' ndii: "Naa t̄ijn ndiãã iin ne yivi' mii' nasoko' ne yivi' n̄ã'a nuu' Ndiosí kii' taxi' n̄iã kuento n̄iã ndii, kōo' a xaa' a tee' ndee s̄axinú n̄iã n̄ã jaan'", kachi ndo'. Te ka'an t̄u ndo' n̄ã naa' yoo ka tiin' ndiãã t̄uman̄i', n̄ã ndiee' ikan' ndii, kuní a s̄axinú n̄iã kuento jaan', kachi ndo'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kiii' ndo'ó ndii,

te küu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' tu ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¿Ñáá xini ndo' ña ña ka'nu' ka nduu' mii' nasoko' ne yivi' jaan' te sakan' tumaní', ña ndiee' ikan'? Kuachí ndii suvi a sañu'u' tumaní' jaan'. ²⁰ Kuachí ndii, yoo ka tiin' ndiaa mii' nasoko' jaan', te taxi' nja kuento nja ndii, tiin' ndiaa nja ña jaan' xiin' sakuu' ña ndiee' nuu' a. ²¹ Te yoo ka tiin' ndiaa yukun' ka'nu' e' ndii, tiin' ndiaa nja ña jaan' xiin' sakuu' ña su'un, ña yoo tixin a. ²² Te yoo ka tiin' ndiaa ndivi' ndii, tiin' ndiaa nja tei ka'nu' mii' ndu'u' Ndiosí, te tiin' ndiaa tu nja ndee mii' Ndiosí, ña ndu'u' nuu' tun' jaan'.

²³ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña cha'vi ndo' uxí ta'an nu'ni xata' jin ciento nu'ni ña nduu' minu' menta, xiin' minu' anís, xiin' comino. Ndisu nakoo' ndo' ña ka'nu' ka, ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí, naa kuu' ña xachuun' ndaku, xiin' ña kuvita ini, xiin' ña ini ndo' xini ndo' Ndiosí. Ña ka'á ni kuni a saxinú ndo', te saa na xaa' tu ndo' ña jaan'. ²⁴ Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa te sania'á nianí, sakan' ña saxinú ndo' ña kualí' kuu' so'o ña ka'an ña jaan', ndisu saxinú ndo' ña ka'nu' ka, te xaa' ndo' ndee naa ne saxixin tikun' te koko' nja jin camello ki' xi'i' nja tikui.

²⁵ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña natia' ndo' xata' yaxin' xiin' xata' ko'o' kuiti'. Ndisu tixin a ndii, ni sakutu' ndo' a xiin' mii' ndi'i' ña ni xakui'na' ndo' xiin' ña xachuun'

ndaku ndo'. ²⁶ Ndo'ó, te fariseo ndii, ndee naa te yoo nianí nduu' ndo'. Kuní a ña natia ndo' xi'na ka tixin yaxin' jaan' xiin' ko'o' jaan', te sakan' ndundoq tu xata' a.

²⁷ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa ñaña', ña ni nake'i yaa ra. Ña jaan' ndii, ndatun' xata' a, ndisu tixin a ndii, chitu' vi' ñu'u' iki' ne ndii xiin' sakuu' nuu' ña kinj. ²⁸ Sakan' tu ndo'ó ndii, ndee naa te xachuun' ndaku nduu' ndo' nuu' ne yivi'. Ndisu chitu' vi' nimá ndo' ñu'u' ña xasuvi' xiin' mji' ndo' xiin' ña kinj.

²⁹ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundo'o' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña xa'a ndo' ñaña' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an jin yivi', te ndasandatun' tu ndo' mii' ita' ñaña' te ni xachuun' ndaku nuu' Ndiosí.

³⁰ Te ka'an tu ndo' ndii: "Naa' ni xika e' jin yivi' kij' ni tiaku te ichi' yata' e' ndii, chindiee' ña'a' e' te ka'ni' ra te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí", kachi ndo'. ³¹ Sakan' na kuii' xa mji' ndo' nduu' ndo' te ka'an ndo' ña xij' yata' ndo' nduu' te ni xa'ni' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí jaan'. ³² Sakan' na kuii' saxinú ndi' ndo' ña ni taxí xa'a' te jaan'.

³³ 'Ndo'ó ndii, koq' nduu' ndo', sakan' ña si'e koq' nduu' ndo'. ¿Saa tu xanini ndo' ña kuví kakú ndo' nuu' ña kundo'o' ndo' vi'e ndiaya'?

³⁴ 'Sakan' na kuii' ti'vi' i nuu' ndo' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, xiin' te xini tuní xa'a' ichi' a, xiin' te sania'á tu'un ndei' a. Te sava te jaan' ndii, ka'ni' ña'a' ndo' nuu' krusín. Te sava ra

ndii, sukū' yō'o' ña'a' ndo' tixin vj'e mii' nakayá e', te kundikun u'vi ndo' taxí' ña'a' ndo' saā ñuu.
³⁵ Xa'a' a jaan' na kuii' ndo'ó nduu' ne nacha'vi xa'a' níi' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, ne nì xa'ni' ne xij' yata' ndo'. Xa'a' ndee níi' Abel, te ndaku nimá nuu' Ndiosí, te ndee níi' Zacarías, te nì nduu' si'e Berequías. Zacarías jaan' ndii, nì xa'ni' ña'a' te xij' yata' ndo' yi'e' yukun' ka'nu' e' yatın mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. ³⁶ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vjtin, nacha'vi xa'a' sakuu' ña jaan'.

*Xaku' Jesús xa'a' ñuu Jerusalén
 (Lc. 13:34-35)*

³⁷ 'iNdo'ó kua'a, ndo'ó kua'a, ne ndiee' ñuu Jerusalén, ne xa'ni' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te kuun' yuu' ndo' te tianu' a nuu' ndo' ndee kuví ra! iKi'in' va ichi' nì kunì i ndasaiin i ndo'ó ndee naa xaa' iin nduxi' ña ndasaiin' ri' nduxi' kualí si'e ri' tixin ndixin ri', ndisu nì xiin ndo'! ³⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, nduxin ñuu ndo'.
³⁹ Te ka'an tu i xiin' ndo' ña künì ka ndo' yu'u ndee xaa kivi' ña ka'an ndo' xa'a' i ndii: "Sañu'u' va xto'o e' Ndiosí ña kuaxi kuenta a", kachi ndo' —nì kachi Jesús.

24

Ka'an Jesús xa'a' ña nduxin xachi' yukun' ka'nu'

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Kij' keta' Jesús nuu' kije yukun' ka'nu' kua'an a ndii, nì kuyatın te nda'a' xa'a' a nuu' a, te nì xa'a' nia'á ña'a' ra saā kaa' yukun' jaan'. ² Te nì nakuin Jesús nuu' ra ka'an a ndii:

—¿Xa'a' vi'e na'nu' nia kaa' ka'án ndo' nu'?'
 Suu ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña sakuu' ña kaa'
 nduxin xachi', te ndee iin yuu' kütoto ta'an' ka
 —ni kachi a.

*Ka'án Jesús ndee ña xka'ndia kii' xa kuyatin'
 ndi'i iin yivi'*

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ndi'i jaan' te kua'an Jesús xiki' ña nani'
 Olivos xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni xikundu'u' a
 xiki' jaan'. Ikan' te ni kuyatin siin' te nda'a' xa'a'
 a jaan' nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ama koq ña ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te
 ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia te kundani
 ndu ña xa kuyatin' nandiko' un', te xakuyatin'
 tu ku'un ndiko' iin yivi'? —ni kachi ra xiin' a.

⁴ Te ni nakujin a nuu' ra ndii:

—Koto xiin' mji' va ndo', taxí ndo' kunj xa'an'
 ndee iin ne yivi' ndo'ó. ⁵ Sakan' ña kixin kua'a'
 te yivi', te tijn ndiaa kivi' i, te ka'an ra ña mii' ra
 nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi',
 te kunj xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ⁶ Te kii' kunj
 ndo' kuento ña yoo ñu'u mii' ka iin yivi', te kunj
 tu ndo' ña yoo a xika' iin yivi' ndii, koto xiin' mii'
 ndo' te kundi'ni ndo'. Kuachi ndii, kuni a ña koq
 ña jaan', ndisu tia'an kundi'i iin yivi' kii' sakan'.

⁷ 'Kuachi ndii kunta'an' ne ndiee' iin ñuu xiin'
 ne ndiee' tuky ñuu, te kunta'an' tu iin te xa'ndia
 chuun' nuu' iin ñuu xiin' inga te xa'ndia chuun'
 nuu' inga ñuu. Te kani' xaan' taan iin yivi', te
 koq tu kui'e, te koq va tu soko. ⁸ Te sakuu' ña
 jaan' ndii, sakan' xa'ndu ña xito' koq kuiti' nduu'
 a.

9 'Sakan' te sanakua'a ne yivi' ndo'ó nda'a' te yivi', te sando'o' u'vi ra ndo'ó, te ka'ni' ra ndo'ó. Te kundasi' sakuu' ne yivi' iin yivi' ndo'ó xa'a' a ña ndikún ndo' yu'u. 10 Kij' sakan' ndii, kua'a' ne yivi' nakoo ichi' Ndiosí, te sanakua'a ta'an' nja, te kundasi' ta'an' tu nja. 11 Te kua'a' va tu te ka'an tiakú tun vixi nakoo kivi' jaan'. Te kunj xa'an' ra kua'a' ne yivi'. 12 Te xa'a' a ña xa mii' ndi'i' ña nja'a yoo iin yivi' ndii, kua'a' va ne yivi' nakoo ña kundani ta'an' nja. 13 Ndisu yoo ka kundieni naa kundieni nuu' tundo'o' jaan' ndee so'o' ndi'i' ndii, natjin nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. 14 Te ña nuu' ndii, kuní a ña ka'an ndoso' ne yivi' kanii' iin yivi' tu'un va'a xa'a' sa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kuvj kunj so'o sakuu' ne yivi' iin yivi' xa'a' i, sakan' vi' te kundij iin yivi'.

15 'Sakan' na kuui' kij' kunj ndo' iin' ña kinj kaa' mii' su'un naa ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtá'an', te ni nani' Daniel ndii, ndo'ó, ne ka'vi' ña yo'o' ndii, kuní a kundani ndo' a. 16 Ne ndiee' ñu'u' Judea kij' sakan' ndii, na kunu nja ku'un nja tein iku'. 17 Te yoo ka ndiee' xini' vi'e nja kij' sakan' ndii, na nda'ni nja vi'e nja nachij' nja ña'a nja. 18 Te yoo ka xachuun' nuu' ñu'u' nja kij' sakan' ndii, na nandiko' nja vi'e nja xa'a' toto nja. 19 Kivi' jaan' ndii, kundoo' va ne ñu'u' si'e, te kundoo' va tu ne sachichin' si'e kuañu'u. 20 Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí te na tãxi a ña xa kivi' jaan' yoo' vixin uun kivi' sábado, ña xinandiee' e'.

21 'Kuachj ndii, kivi' jaan' ndii, koo tundo'o' ña ndee iin kivi' tia'an koo ndee kij' ni xa'a Ndiosí

iin yiví' te ndee vītīn, te nī ndee kōo' ka tū a koo.
²² Te naa' nī xakuiti xto'o e' Ndiosí kivi' jaan' ndii, ndee iin ne yiví' kaku. Ndisu sakuiti ña'a' a xa'a' ña kundani a ne nī nakaxin a ndikún ichi' a.

²³ 'Sakan' na kuii' naa' yoo ka ka'an xiin' ndo' kivi' jaan' ndii: "Aan', koto ndo', yo'o' yoo ña nduu' Cristo, ña sakakú yoo'", uun ka'an ña ndii: "Aan', koto ndo', kaa' yoo ña nduu' Cristo", kachi ña ndii, kändixa' ña'a' ndo'. ²⁴ Kuachi ndii kixin te kuní xa'an', te ka'an ña Cristo nduu' ra. Te sakan' tū kixin te ka'an tiakú tun vixi. Te yiví' jaan' ndii, saa ra chuun' ka'nu' xini xa'an' xiin' chuun' ka'nu' ña nandaní ne yiví'. Te naa' nī kuví ndii, ndee ne nī nakaxin Ndiosí ndikún ichi' a kuní xa'an' ra. ²⁵ Te naka'an' ndo' ña nī ka'an i ña kaa' xiin' ndo' ña kuní ka koo a. ²⁶ Sakan' na kuii', kij' ka'an ña xiin' ndo' ndii: "Aan', koto ndo', mii' taxin' kaa' xika' Cristo" ndii, kü'un ndo'. Uun kij' ka'an ña xiin' ndo' ndii: "Aan', koto ndo', tixin ví'e jaan' yoo sí'e a" ndii, kändixa' ña'a' ndo'. ²⁷ Kuachi ndii, kij' nandiko' tukuu' yu'u, ña nduu' tū te yiví' ndii, kuní sakuu' ne yiví' yu'u ndee naa xaa' a kij' xini ña yí'é ñu'u savi' kanii' ndivi'. ²⁸ Sakan' tū sakuu' e' xini ña mii' kandu'u' ña te'i ndii, ikan' kaku kua'a' tikoxíí.

So'o saa a kij' nandiko' Jesús iin yivi'

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

²⁹ Te xa numí' tío' kij' ndi'i xka'ndia tundo'o' kivi' jaan' ndii, nda'va' ñu'u, te sakan' tū yoo' ndii, nātuun ka a, te koyo tū tiuun', te taan ndiee' sakuu' ña ndiee', ña yoo ndivi'. ³⁰ Sakan' te tuví iin ña nia'á ndivi' ña xa kuaxi yu'u, ña nduu'

tū te yivī'. İkan' te kuąku suchi' inī sakuu' nuu' ti'vi' ne yivī' iin yivī'. Te kunī nīa kuaxi yu'u, nā nduu' tu te yivī' jaan', nuu' viko' xiin' kua'a' ya'a nā ndiee' xiin' nā yi'é ndatun' koo' chukuu'.

³¹ Te kij' nde'i ti'e' iin ndachuun' tun' nichī', te ti'vi' i kua'a' ángele, te nakaya a ne ni nakaxin Ndiosí. Te ndasaiin a sakuu' ne jaan', ne ndiee' kumi' saa' xaan' iin yivī' miī' kuaxi tachī', ndee miī' xa'a' iin yivī', te ndee miī' xa'a' ndivi'.

³² 'Kundanī ndo' nā ka'án ndiaa yo'o' xa'a' saa xaa' tun' higuera kij' nduitia' nda'a' nu', te naka'ndi yukū nu' ndii, xiní ndo' nā xa kuyatin' kuii kuun savī'. ³³ Te iin kachi tu saa a xiin' ndo'ó kij' kunī ndo' koo nā ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundanī ndo' nā xa kuyatin' kuii kixin tukū yu'u, nā nduu' tu te yivī'.

³⁴ 'Nā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, nā kunī ka kuvī sakuu' ne ndiee' iin yivī' vitin te xka'ndia sakuu' nā jaan'. ³⁵ Ndivi' xiin' nu'u' iin yivī' ndii, ndoñu'u' a, ndisu tu'un yu'u' yu'u' ndii, koo' kivi' ndoñu'u' a.

³⁶ 'Ndisu ndee kivi' xiin' ndee hora xka'ndia nā jaan' ndii, ndee iin ne yivī' xiní a, ni ndee ángele nā ndiee' ndivi'. Süu' jaan' ndii miī' yuva' i kuiti' xiní amaā xaa' kivi' jaan'.

³⁷ 'Kuachī ndii, saa niī' ni kuū ne yivī' kij' ni xika Noé xta'an' iin yivī' ndii, niī' sakan' kuū tu ne ndiee' iin yivī' kij' kixin tukū yu'u, nā nduu' tu te yivī'. ³⁸ Kuachī ndii saa nīa naa ni xaa ne jaan' kij' tia'an ndoñu'u' iin yivī' xiin' savī'. Kivi' jaan' ndii, xaxī' ne yivī' nā'a, te xi'i' nīa, te tunda'á' nīa ndee ni xaa kivi' nā ni ndi'vi' Noé tixin tundoo' chie. ³⁹ Te koo' a naá nimá nīa

ndee kij' nī xaa ña nī kañuū ña'a' tīkui savi', te nī ndoñu'u' iin yivi'. Sakan' tu saa ne yivi' kij' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

⁴⁰ 'Kivi' jaan' ndii, naa' xachuun' inga' uvi ta'an te yivi' ndii, iin ndaa' ra na'in i te inga ra ndii, ndoo ra. ⁴¹ Te naa' ndiko' inga' uvi ta'an ña'a' ndii, iin ndaa' a' na'in i, te inga a' ndoo. ⁴² Xa'a' a jaan' na koō tu'va naa yoo tu'va ndo', sakan' ña xini ndo' ndee kivi' kixin tukuu yu'u, ña nduu' xto'o ndo'.

⁴³ 'Ndisu kundani ndo' ña ka'an i xiin' ndo', kuachi ndii, naa' xini te xiin' vi'e ndee hora ñuu kixin te kui'na' vi'e ra ndii, koō tu'va ra te taxī ra ki'vi te jaan' vi'e ra. ⁴⁴ Sakan' na kuii' kuni a koō tu'va tu ndo'ó, kuachi ndii xini ndo' ndee kivi' kuiti' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

Yo'o' sania'á Jesús saa xaa' iin te xika' nuu' te yoo tu'va kij' nandiko' xto'o ra

(Lc. 12:41-48)

⁴⁵ 'Naa' yoo iin te xika' nuu', te nduu' te xachuun' ndaku, te kuu' kaxi' tu ra ndii, te jaan' sakuiso' chuun' xto'o ra te ka'ndia chuun' ra nuu' inga te xachuun' nuu' xto'o ra jaan', te taxī ra ña kuxi te jaan' sava nī hora ña kuni a. ⁴⁶ Va'a va ketā te xika' nuu' jaan' naa' kij' nandiko' xto'o jaan' te kuni ra ña xaa' te jaan' chuun jaan'. ⁴⁷ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, taxī xto'o jaan' ña ka'ndia chuun' te jaan' nuu' sakuu' ña kumi' ra. ⁴⁸ Ndisu naa' ka'an te xika' nuu' jaan' xiin' nimá ra ndii: "Kuu kuachi va xto'o e' te nandiko' a", kachi ra. ⁴⁹ Te xa'a' ra kutun' ra inga ne xika' nuu' nuu' xto'o jaan', te xa'a' ra kuxi saka ra, te ko'o ra xiin' te xini. ⁵⁰ Te nandiko' xto'o jaan'

kivi' ña kōo' a naá nimá ra xiin' hora ña xini' ra, ⁵¹ te sando'o' u'vi xava'a ña'a' xto'o jaan', te sko'ni' ña'a' a mii' ñu'u' ne xasuvi' xiin' mii', te ikan' kuaku u'vi ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u ra.

25

Yo'o' ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' uxi ta'an ña'a' sava

¹ 'Kij' sakan' ndii, kunduu ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndee naa ni ndo'o uxi ta'an ña'a' sava, ne ni ki'in kaa tuún te ni kiee nja kua'an nata'an' nja xiin' te tunda'á'. ² U'un ta'an nja ndii, ne naa' kuu' nduu' nja, te inga u'un ta'an nja ndii, ne kuu' kaxi' nduu' nja. ³ Ne naa' kuu' jaan' ndii, ni ki'in nja kaa tuún nja, ndisu ni ni'i' ka nja xa'an oliva ña taan nja tixin a. ⁴ Ndisu ne kuu' kaxi' jaan' ndii, ni'i' siin' ka nja xa'an oliva xiin' kaa tuún nja. ⁵ Te xa'a' a ña kuachi xika' te tunda'á' jaan' ndii, ni ko'ni ma'na nuu' sakuu' nja, te ni kixin ndi'i nja. ⁶ Te na ñuu jaan' ni tiaku ka'án ti'e' ne yivi' ndii: "Xa kuaxi te tunda'á', kuan kiee ndo' te natiin ña'a' ndo'", ni kachi nja. ⁷ Sakan' te sakuu' ne sava jaan' ndii, ni ndoko'o nja, te ni ndasava'a nja kaa tuún nja. ⁸ Ikan' te ni ka'an ne naa' kuu' jaan' xiin' ne kuu' kaxi' ndii: "Saa ndo' ña va'a te taxí ndo' sie xa'an ndo' nda'a' ndu, sakan' ña xa kuni nda'va kaa tuún nuu' ndu", ni kachi nja. ⁹ Ndisu ni ka'an ne kuu' kaxi' jaan' xiin' nja ndii: "Küvi taxí ndu a, kuachi ndii njaní a ko'o tuún nuu' sakuu' e'. Va'a ka ku'un ki'in ndo' a mii' ndiee' ne xiko' a, te sata' ndo' a xa'a' mii' ndo'", ni kachi nja. ¹⁰ Te kij' kuan sata' nja xa'an jaan' ndii, ni xaa te tunda'á' jaan'. Te ni ko'ni ne kuu' kaxi' jaan'

xiin' ra v̄i'e mii' yoo v̄iko' jaan', te n̄i ndasi ra vitu' yi'e' v̄i'e. ¹¹ Te n̄i k̄una'a' te n̄i ndekuie ne naa' kuu' jaan', te n̄i ka'an n̄ia ndii: "Tákuie, saa un' ña va'a, te n̄unia' un' yi'e' nuu' ndu. Tákuie, saa va un' ña va'a te n̄unia' un' yi'e' nuu' ndu", n̄i kachi n̄ia. ¹² Ndisu n̄i ka'an te jaan' xiin' n̄ia ndii: "Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, x̄iní i ndo'ó", n̄i kachi ra. ¹³ Xa'a' a jaan' na kuii' koḡ tu'va va ndo', sakan' ña x̄iní ndo' ndee kivi' uun amaḡ kuḡti' kix̄in tukuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' uni ta'an te xika' nuu'

(Lc. 19:11-27)

¹⁴ 'Sakan' ña, ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te yivi', te n̄i ket̄a kua'an xika'. Kij' kuní ka ku'un ra ndii, n̄i kana ra te xika' nuu' nuu' ra, te n̄i sakuiso' chuun' ña'a' ra nuu' ña'a' ra. ¹⁵ Te yivi' jaan' ndii, x̄iní ra saa xito' kuv̄i sachuun' i'in te xika' nuu' nuu' ra jaan', sakan' na kuii' n̄i tax̄i ra u'un mií xu'un' oro nda'a' iin ra, te nda'a' inga ra n̄i tax̄i ra uvi mií xu'un' oro, te nda'a' inga ka ra n̄i tax̄i ra iin mií xu'un' oro. Sakan' te n̄i ket̄a xto'o jaan' kua'an ra. ¹⁶ Te te n̄i ki'in u'un mií xu'un' oro jaan' ndii, numi' te n̄i xa'a' xachuun' ra xiin' a, te n̄i kanando ra inga u'un mií xu'un' oro xiin' a. ¹⁷ Te sakan' tu, te n̄i ki'in uvi mií xu'un' oro jaan' ndii, iin kachi n̄i xaḡ ra, te n̄i kanando ra inga uvi mií xu'un' oro xiin' a. ¹⁸ Ndisu te n̄i ki'in iin mií kuḡti' ndii, n̄i ket̄a ra kua'an ra, te n̄i xaḡia ra ñu'u, te n̄i t̄is̄i'e ra xu'un' xto'o ra jaan'.

¹⁹ 'Te kij' n̄i xka'ndia kua'a' kuiya ndii, n̄i nandiko' xto'o jaan', te n̄i xa'a nakán ra kuenta

nuu' sakuu' te xika' nuu' jaan' xa'a' xu'un' jaan'.
²⁰ Te ni xaa xi'na te ni ki'in u'un mií xu'un' oro
 jaan' ni'i' ra inga u'un mií ka a ka'an ra xiin' xto'o
 ra jaan' ndii: "Tákuie, ni taxí un' u'un mií xu'un'
 oro nda'a' i, i kan a ni'i' i yo'o', te ni kanando
 a inga u'un mií ka", ni kachi ra. ²¹ Sakan' te
 ni ka'an xto'o ra xiin' ra ndii: "Va'a va ni xaa
 un'. Yo'ó ndii, iin te xika' nuu' va'a nduu' un'.
 Xa'a' a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie
 ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó nuu' kua'a' ka ña'a.
 Nja'a, te nduiin un' xiin' ña kuatia' nimá yu'u, ña
 nduu' xto'o un'", ni kachi ra. ²² Te ni xaa tu te ni
 ki'in uvi mií xu'un' oro jaan', te ni ka'an ra ndii:
 "Tákuie, ni taxí un' uvi mií xu'un' oro nda'a' i,
 te yo'o' ni'i' i inga uvi mií ka ña ni kanando a",
 ni kachi ra. ²³ Sakan' te ni ka'an xto'o ra xiin'
 ra ndii: "Va'a va ni xaa un'. Yo'ó ndii, iin te
 xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña ni xachuun'
 ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó
 nuu' kua'a' ka ña'a. Nja'a, te nduiin un' xiin' ña
 kuatia' nimá yu'u, ña nduu' xto'o un'", ni kachi
 ra. ²⁴ Te ni xaa tu te ni ki'in iin mií xu'un' oro
 jaan', te ni ka'an ra ndii: "Tákuie, xini yu'u ña
 iin te kui'e va nduu' yo'ó, te kendiaa' un' ña'a
 mii' köo' a ni chi'i un', te nakaya tu un' ña'a
 mii' ni kiku' un' ndikin'. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ni
 yi'vi i, te ni xa'an i, te ni tisi'e i xu'un' yo'o'
 tixin ñu'u'. Sakan' na kuii' yo'o' ni'i' i xu'un'
 ña nduu' ña'a un'", ni kachi ra xiin' xto'o jaan'.
²⁶ Ndisu ni ka'an xto'o ra jaan' xiin' ra ndii: "Yo'ó
 ndii, te xika' nuu' nja'a nduu' un', te suxan' tu
 un'. Sakan' ña naa' xini un' ña kendiaa' i ña'a
 mii' ni chi'i i, te nakaya tu i ña'a mii' ni kiku' i
 ndikin' ndii, ²⁷ va'a ka naa' ni chinaa' un' xu'un'

i jaan' mii' kanando a xata' a, te na'in i a kij' nandiko' i", ni kachj ra xiin' te xika' nuu' nja'a jaan'. ²⁸ Sakan' te ni ka'an xto'o jaan' xiin' inga te ita' jaan' ndii: "Tu'un ndo' xu'un' oro jaan' nda'a' te kaa', te nataxi ndo' a nda'a' te xa kumi' uxj ta'an xu'un' oro. ²⁹ Kuachj ndii, yoo ka kumi' ña'a ndii, natijn ka nja a, te yoo ka koo' a kumi' ndii, ndee ña sie ña kumi' nja kiee nda'a' nja. ³⁰ Te te xika' nuu' te kuasa' kuní kaa' ndii, xita' ndo' nda'a' ra skana' ndo' ndee ki'e mii' iin yavi, te ikan' kuaku ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u ra", kachj xto'o jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús saq saq a kij' sana'má a ne yivi'

³¹ 'Kij' kixin yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kixin i xiin' ndiee' ndatun' koo' chukuu', te saa xinundu'u xijn' i kixin sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' i. Te kundu'u' i nuu' tej ka'nu' ndatun' koo' chukuu' mii' ka'ndia chuun' i. ³² Te sakuu' nuu' ne yivi' iin yivi' nakaya nuu' i. Te nakaxin siin' ña'a' i ndee naa xaa' te paxto kij' natava' siin' ra mbee tein tixu'u'. ³³ Te tandiee i ne nduu' ndee naa mbee jaan' nda'a' kua'a i, te ne nduu' ndee naa tixu'u' jaan' nda'a' itin i. ³⁴ Sakan' te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' kua'a i ndii: "Ndo'ó, ne ni sañu'u' yuva' i ndii, nja'a ndo' te ndi'vi ndo' mii' xa'ndia chuun' a, mii' ni sakoo' tu'va a xa'a' ndo' ndee kij' kuní ka kua'a iin yivi'. ³⁵ Kuachj ndii ni taxj ndo' ña ni xixj i kij' ni xi'i i soko, te ni taxj tu ndo' tikui ni xi'i i kij' ni ichi ini i, te ni natijn ndo' yu'u vi'e ndo' kij' ni nduu i te kua'an ichi', ³⁶ te ni taxj ndo' toto kui'nu i kij' ni xika iin' vichi' i, te ni

xa'an koto ndo' yu'u kij' ni kuni kuvu i, te ni xa'an koto tu ndo' yu'u kij' ni naa i vi'e kaa", kachi i xiin' nja. ³⁷ Sakan' te ka'an ne ndaku nimá nuu' Ndiosí ndii: "Tákuie, ¿ama ni xini ndu ni xi'i un' soko, te ni taxi ndu ña ni xixi un'? Uun, ¿ama ni ichi un' tikui, te ni taxi ndu ra' ni xi'i un'? ³⁸ Te, ¿ama ni xini ndu kua'an un' ichi', te ni natijn ndu yo'ó vi'e ndu? Uun, ¿ama ni xini ndu xika' jin' vichi' un' te ni taxi ndu toto kui'nu un'? ³⁹ Uun, ¿ama ni xini ndu kuni kuvu un', te ni xa'an koto ndu yo'ó? Uun, ¿ama ni xini ndu naá un' vi'e kaa, te ni xan koto tu ndu yo'ó?", kachi i nja. ⁴⁰ Te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' ña va'a ña ni xaa ndo' xa'a' ne ta'an' i, ne kualí' kuu' so'ó yo'ó' ndii, ndee naa xiin' mi' i ni xaa ndo' a", kachi i xiin' nja.

⁴¹ Sakan' te ka'an tu yu'u, te nduu' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' itin i ndii: "Ndo'ó, ne ni nacha'an ni xaa Ndiosí ndii, kuan ndia'a ndo' nuu' i te ku'un ndo' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u, ña ni xa'a Ndiosí xa'a' ña ndiva'a xiin' xa'a' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' ña jaan'. ⁴² Kuachi ndii ni taxi ndo' ña kuxi i kij' ni xi'i i soko, te ni taxi tu ndo' tikui ko'ó i kij' ni ichi in' i, ⁴³ te ni natijn tu ndo' yu'u vi'e ndo' kij' ni nduu i te kua'an ichi', te ni taxi tu ndo' toto kui'nu i kij' ni xika jin' vichi' i, te ni xa'an koto tu ndo' yu'u kij' ni kuni kuvu i, ni ndee kij' ni naa i vi'e kaa", kachi i xiin' nja. ⁴⁴ Sakan' te ndatu'un' tu ne jaan' yu'u ndii: "Tákuie, ¿ama ni xini ndu ni xi'i un' soko, uun ni ichi un' tikui, uun amaa ni xini ndu kua'an un' ichi', uun ni xini ndu xika' jin' vichi' un', uun amaa ni xini ndu kuni kuvu un', uun ni naa un'

vī'e kaā, tē nī xa'an koto tū ndu yo'ó?", kachī nīa. ⁴⁵ Tē ka'an yu'u, tē nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' ñā va'a, ñā nī xaa ndo' xa'a' ne ta'an' i, ne kualī' kuu' so'o yo'o' ndii, ndee naa xiin' mii' i nī xaa ndo' a", kachī i xiin' nīa. ⁴⁶ Tē sakuu' ne jaan' ku'un mii' koo nīa tundo'o' ndee ndi'i' nī kivi'. Tē ne ndaku nimá nuu' Ndiosí jaan' natīin kivi' ñuu ñā kōo' kivi' ndi'i' —nī kachī Jesús.

26

Sō'o nī xaa a kii' nī ndatu'un' tuni tē kuu' ka'nu' saa kuvī ka'ni' ra Jesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Kii' ndi'i nī ka'an Jesús sakuu' ñā jaan', tē nī ka'an a xiin' tē nda'a' xa'a' a ndii:

² —Xini' ndo' ndii, ndee uvi' ta'an kivi' kuní tē koo viko' pascua, tē yu'u, ñā nduu' tū tē yivi' ndii, sanakua'a tē yivi' yu'u nda'a' tē kuu' nuu' tē ka'ni' ra yu'u nuu' krusín —nī kachī a.

³ Tē kivi' jaan' nī nakaya ki'in' sutu kuu' nuu' xiin', tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí, xiin' tē xixa nuu' ñuu vī'e sutu ka'nu', tē nī nani' Caifás. ⁴ Tē nī ndatu'un' tuni ra saa saa ra tē tiin ra Jesús xiin' ñā maña tē ka'ni' ña'a' ra. ⁵ Tē ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Saa e' ñā jaan' kii' yoo viko' koto ka nakuchi ne ndiee' ñuu yo'o' —nī kachī ra.

Sō'o nī xaa a kii' nī sakaa' iin ña'a' xa'an xavixín' xini' Jesús ñuu Betania

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Te kij' ndu'u' Jesús ñuu Betania vi'e Simón, te ni kunj kuvj kui'e te'i ndii, ⁷ ni kuyatın jin ña'a' nuu' a xiin' jin limita yuu' ña ni kua'a xiin' alabastro. Te chitu' vi' ña jaan' ñu'u' xa'an xavixín' koo' chukuu' ña ndiaa ya'vi' xava'a. Te ni ta'vi' a' limita jaan', te ni sakaan' a' xa'an jaan' xini' Jesús kij' ndu'u' a xixi' a nuu' mesa. ⁸ Te kij' ni xinj te nda'a' xa'a' Jesús ña jaan' ndii, ni nasaa' ra te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Vā'a xachi' xitía saka xa'an xavixín' kaa'.
⁹ Sakan' ña, va'a ka naa' ni ke'vi' a te kondia ya'vi' a kua'a' xu'un', te xiin' ña jaan' kuvj chindiee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachj ra.

¹⁰ Te kij' ni xinj so'o Jesús ña ni ka'an ra jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Na ko'o a' sakan', kuachi ndii jin chuun va'a ni xaa a' xa'a' i. ¿Ndichun na sataña'a' ña'a' ndo'? ¹¹ Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, ndee ndi'i ni kivi' ko'o nja xiin' ndo' te kuvj chindiee' ña'a' ndo' ama'a ka kuní ndo', ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi'i ni kivi' kaka i tejn ndo'. ¹² Sakan' ña ni sakaan' a' xa'an xavixín' ñu'u' nde'i i te ko'o tu'va i te ndiee i kij' kuvj i. ¹³ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña mii' ka jin yivi' mii' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' i ndii, ka'an tu nja xa'a' ña ni xaa ña'a' yo'o' xiin' i, te naka'an' ña'a' ne yivi' —ni kachj Jesús.

So'o ni xaa a kij' ni taxj Judas kuento ra ña sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'
 (Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Sakan' te, jin te uxj uvj, te ni nani' Judas Iscariote ndii, ni xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu',
¹⁵ te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—¿Saa chá'vi ndo' yu'u te sanakua'a i Jesús nda'a' ndo'? —ni kachi ra.

Te ni taxi te jaan' oko uxi ta'an xu'un' plata nda'a' ra. ¹⁶ Te ndee kii' sakan', te ni xa'a' ra nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'.

So' o ni xaa a kii' ni xixi Jesús ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Te kivi' nuu' ña yoo' viko', ña xixi' nia xita' va'a ña koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, ni kuyatin te nda'a' xa'a' Jesús nuu' a. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Mii' kuni un' ku'un sava'a ndu ña kuxi e' xa'a' viko' pascua? —ni kachi ra.

¹⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu mii' ndu'u' iin te yivi' te ka'an ndo' xiin' ra ndii: “Ka'an xto'o e' ndii: Nã'a' ka te kuyi i, te kuni kuxi i ña xaxi' xa'a' viko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' i vi'e un'”, kachi ndo' —ni kachi a.

¹⁹ Te ni saxinu te nda'a' xa'a' a jaan' saa nii' ni ka'an chuun' a xiin' ra, te ni xava'a ra ña xaxi' xa'a' viko' pascua jaan'.

²⁰ Te kii' ni kuñuu nuu' ndii, ni xaa Jesús ikan', te ni xikundu'u' a xiin' te uxi uvi ta'an jaan' nuu' mesa. ²¹ Te kii' ndu'u' a xixi' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña iin ndo'ó sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' nuu' —ni kachi a.

²² Sakan' te ni xa'a' kusuchi' ini sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ña'a' i'in ra ndii:

—¿Te'e' yu'u kachi un' ni, tákui'e? —ni kachi i'in ra xiin' a.

²³ Sakan' te ni nakujin a ka'án a ndii:

—Iin ndo'ó, te sé'vi inga' xita' va'a xiin' i tixin ko'o' i vitin, nduu' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan'. ²⁴ Ndee saa kan' ndii, yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo i kua'an i naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án xa'a' i. Ndisu chie va tundo'o' kundo'o' te sanakua'a yu'u. Ndee va'a ka nduu' a nuu' te jaan' naa' ni tui ra —ni kachi a.

²⁵ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Judas, te xito' sanakua'a ña'a' jaan' nda'a' te kuu' nuu' ndii:

—¿Te'e' yu'u kachi un' ni, maestro? —ni kachi ra xiin' a.

Te ni nakujin a nuu' ra ndii:

—Uun, suvi un' —ni kachi a.

²⁶ Te kii' ndu'u' Jesús xixi' a xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te ni taxi a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxi ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'án a ndii:

—Ki'in ndo' a te kuxi ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'i i —ni kachi a.

²⁷ Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxi a ña chindani Ndiosí, te ni taxi ña'a' a nda'a' te jaan' ka'án a ndii:

—Ko'o' sakuu' ndo' te' yo'o'. ²⁸ Kuachi ndii te' naá tixin ña yo'o' nduu' níi' i ña kuitia xa'a' kuachi kua'a' ne yivi', te xiin' ña ka' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' nia te sandoyo' a kuachi nia. ²⁹ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña ndee vitin ndii, kö'o' ka i vino, te kuv'a' xiin' uva, ndee kii' xaa' kivi' ña ko'o' tukuu' i vino xaa' xiin' ndo' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachi Jesús.

³⁰ Te kii' ndi'i ni xita ra yaa, nuu' Ndiosí, te ni kiee ra kua'an ra xiki' ña nani' Olivos.

*Yo'o' ka'an Pedro ña ñakoo iin ndaa' ra Jesús
(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)*

³¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'ó ñakoo iin ndaa' yu'u ñuu nunu' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Taxi i ka'ni' te yivi' te paxto, te kiku mbee sana ra”, kachi a. ³² Ndisu kii' natiaaku i ndii, xi'na yu'u ku'un ñu'u' Galilea te sakan' ndo'ó —ni kachi a.

³³ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tee' ndee ñakoo sakuu' te kaa' yo'ó ndii, kōo' kivi' saa yu'u sakan' —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña ñuu vitin, kii' kuni ka kaná nduchié ndii, xa un' ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u —ni kachi a.

³⁵ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tee' ndee xata'an kuvi i xiin' un' ndii, ka'an i ña xini i yo'ó —ni kachi ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ra xiin' a.

*Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani'
Getsemani*

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin xaan' mii' nani' Getsemani, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundiee ndo' yo'o'. Na ku'un i kaa' te ka'an i xiin' Ndiosí —ni kachi a.

³⁷ Te ni naka a Pedro xiin' uvi saa' tiaa si'e Zebedeo. Te ni xa'a' ndi'ni nimá a, te suchi' ya'a tu ini a. ³⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a in̄i i ndeē xa yoo' i kuv̄i i. Ndōo ndo' yo'o', te kund̄ito ndo' xiin' i —n̄i kachī a.

³⁹ Sakan' te n̄i xa'an̄ a ndoso' jaan', te n̄i xikūijn xiti' a, te n̄i ka'an̄ a xiin' Ndiosí ndii:

—Tata yuva' i, naa' kuní un' ndii, tāxi un' kund̄o'ō i tundo'ō' chiē yo'o' ña nduu' ndeē naa tikui uva. Ndisū s̄aa un' ña kuní yu'u, süu' jaan' ndii ña kuní m̄ji' un' —n̄i kachī a.

⁴⁰ Ikan' te n̄i n̄and̄iko' a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a, te n̄i x̄inj̄ a ndiee' rā kixín rā. Te n̄i ka'an̄ a xiin' Pedro ndii:

—Saā kā vi' tu n̄i kuv̄i kund̄ito ndo' ndeē iin ndaa' hora xiin' i. ⁴¹ Kōō ñu'u' in̄i vā ndo' te ka'an̄ ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te köyō ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kin̄j̄ ndo'ó. Kuní nimá ndo' saā ndo' ña kuní Ndiosí, ndisū ñu'u' nde'i ndo' ndii, kund̄ieni a —n̄i kachī a xiin' rā.

⁴² Te n̄i xa'an̄ n̄i tukūu a, te n̄i ka'an̄ a xiin' Ndiosí īchi' ña uvī ndii:

—Tata yuva' i, naa' küvī kātan̄i nda'a' un' te kund̄o'ō i tundo'ō' chiē yo'o' ndii, na xinū ña kuní m̄ji' un' —n̄i kachī a.

⁴³ Te k̄ij̄ n̄i n̄and̄iko' tukūu a mii' ndiee' rā jaan' ndii, n̄i x̄inj̄ a ndiee' rā kixín tukūu rā. Sakan' ña chitu' vi' nduchi' nuu' te jaan' ñu'u' ma'na.

⁴⁴ Te n̄i nākōō ña'a' a, te kua'an̄ n̄i tukūu a te ka'an̄ a xiin' Ndiosí naa ña xā n̄i ka'an̄ a ña nuu'.

⁴⁵ Sakan' te n̄i n̄and̄iko' n̄i tukūu a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a jaan', te n̄i ka'an̄ a xiin' rā ndii:

—Xā kuv̄i kusun̄ ndo' vit̄in̄ te n̄and̄iee' ndo'. Kōtō ndo', xā n̄i x̄aā hora ña san̄akua'a rā yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachī.

⁴⁶ Ndond̄ich̄i ndo' te ku'un̄ e', xā kuyatin' te san̄akua'a yu'u nda'a' te jaan' —n̄i kachī a.

So' o ni xaa a kij' ni tiin te yivi' Jesús
(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Te kij' iin' ka Jesús ka'án a, te ni xaa Judas, te ni nduu' iin' te uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va ne yivi' ndiso' nia ichi xiin' karoti. Te ne jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu ni tjanu' ña'a'. ⁴⁸ Te te sanakua'a ña'a' ndii, xa ni ka'an ra saa nia'a ra yoo nduu' Jesús ka'án ra ndii:

—Te chito i nuu' kij' nakuatu ña'a' i nduu' te jaan', te jaan' tiin ndo' —ni kachi ra.

⁴⁹ Sakan' te ni kuyatin ra mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndee ka' tuku' uun, maestro —ni kachi ra.

Te ni chito ra nuu' a. ⁵⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Chie kua'a, ¿ndichun kuaxi un'? —ni kachi a.

Sakan' te ni kuyatin te yivi' kua'a' jaan', te ni tiin ra Jesús. ⁵¹ Ndisu iin' te iin' xiin' a ikan' ndii, ni xta'ni' ra ichi ra, te ni xa'ndia ra so' o te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ⁵² Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Taxa'a un' ichi un' mii' naa a. Sakan' ña yoo ka xa'ni' xiin' ichi ndii, xiin' ña jaan' tu kuví mii' ra. ⁵³ ¿Ñaa xini un' ña kuví ka'an nda'vi i xiin' yuva' i vitin, te ti'vi' a ya'a uxí uvi ti'vi' ángele te chindíee' a yu'u? ⁵⁴ Ndisu naa' saa a sakan' ndii, kuví xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' i mii' ka'án a ña kuní a kundo'o i —ni kachi a.

⁵⁵ Xaka'án e' te ni ndatu'un' Jesús ne jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxi ndo' te tiin ndo' yu'u xiin' ichi xiin' itun' ndee naa iin' te kui'na' vi'? Kua'a' kivi' ni iin' i tein ndo' sanía'á i nuu' ki'e

yukun', te nī tiin' ndo' yu'u. ⁵⁶ Ndisu kuní a xka'ndia ña yo'o' te xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an ña nī ke'i te nī ka'an tiakú tu'un a xta'an' —nī kachī Jesús.

Sakan' te nī naqoo ña'a' sakuu' te nda'a' xa'a' a, te nī xinu ra.

So'o nī xaa a kii' nī sana'má te kuu' ka'nu' Jesús

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

⁵⁷ Te yivi', te nī tiin Jesús ndii, nī xan ndiaka ña'a' ra vi'e sutu ka'nu', te nani' Caifás. Te ikan' nī nakaya te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu jaan'. ⁵⁸ Ndisu Pedro ndii, xika' xika' ndikún ra kua'an ra xata' te yivi' jaan' ndee nī nda'nī ra nuu' ki'e sutu ka'nu' jaan'. Te nī xikundu'u' ra xiin' te xín', te xito' yukun', te kunī ra saa kun ndiko' sakuu' ña jaan'. ⁵⁹ Te sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu xiin' sakuu' te kuu' ka'nu', te nī nakaya ikan' ndii, nanduku' ra te ka'an tun vixi xa'a' Jesús te kuvī ka'an ra ña xata'an kuvī a xa'a' ña jaan'. ⁶⁰ Ndisu koo' ndee iin a nī na'in ra, tee' ndee kua'a' ne yivi' nī tiin kuachī ndii' ña'a'. Te ndii, ndee ndi'i' ndoso' te nī ndekuje uvi ta'an te yivi', te nī tiin' kuachī ndii' ña'a' ra ⁶¹ ka'an ra ndii:

—Nī ka'an Jesús yo'o' ndii: “Kuvī tani i yukun' Ndiosí, te unī kivi' kuiti', te xa nī nakani i inga a”, nī kachī ra —nī kachī te jaan'.

⁶² Sakan' te nī ndondichi sutu ka'nu' jaan', te nī ndatu'un' ra Jesús ndii:

—¿Ndichun na kōo' a kuv̄i ka'ān xachi' un'?
 ¿Ndee xa'a' na tiin' kuachi ne yivi' kaa' yo'ó?
 —n̄i kachi ra.

⁶³ Ndisu Jesús ndii, n̄i nakujin xachi' a. Sakan' te n̄i ka'ān sutu jaan' xiin' a ndii:

—Xiin' ndiee' Ndiosí tiaku ka'ān chuun' i xiin' un' ña ka'ān un' xiin' ndu naa' yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí —n̄i kachi ra.

⁶⁴ Te n̄i ka'ān Jesús xiin' ra ndii:

—M̄ii' yo'ó ka'ān ña suvi i. Te ka'ān ka i xiin' ndo' ña ndee v̄it̄in kun̄i ndo' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi', ki' kundu'u' i nda'a' ku'a' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', te kun̄i tu ndo' ki' kixin i nuu' viko' ndivi' —n̄i kachi a xiin' ra.

⁶⁵ Sakan' te n̄i ndata' sutu jaan' toto ra xa'a' a ña n̄i nasaa' ra, te n̄i ka'ān ra ndii:

—N̄i kani'a' ra xa'a' Ndiosí, sakan' na kuii' k̄un̄i ka ne yivi' ndiee yu'u' nuu' e' xa'a' ra. Sakuu' ndo' n̄i xini so'o ña kani'a' ra xa'a' Ndiosí. ⁶⁶ ¿Saa tuu ndo'? —n̄i kachi sutu jaan'.

Te n̄i nakujin ne jaan' ka'ān n̄i ndii:

—Xata'an kuv̄i ra —n̄i kachi n̄i.

⁶⁷ Sakan' te n̄i kondia tiasi'i te yivi' nuu' a, te n̄i kuun̄i iki' tu ña'a' ra. Te sava tuk̄u ra n̄i sa'ndia' nuu' a ⁶⁸ te ka'ān ra xiin' a ndii:

—Yo'ó, te ka'ān ña nduu' un' Cristo, nakun̄i un' yoo n̄i kani yo'ó —kachi ra.

Ka'ān Pedro ña xini ra Jesús

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Te ki' ndu'u' Pedro nuu' ki'e ndii, n̄i kuyat̄in jin ña' xika' nuu', te n̄i ka'ān a' xiin' ra ndii:

—N̄i xika tu yo'ó xiin' Jesús, te n̄i kiee ñu'u' Galilea, kaa' —n̄i kachi a'.

70 Ndisu n̄i k̄iee yu'u' r̄a ka'án r̄a xiin' a' nuu' s̄akuu' ne ndiee' jaan' ndii:

—Xiní i ndee xa'a' ka'án un' —n̄i kach̄i r̄a.

71 Te kij̄i' kua'an̄ ket̄a r̄a yi'e' jaan' ndii, n̄i x̄in̄i ñ̄a'a' inḡa k̄a ñ̄a' xika' nuu'. Te n̄i ka'an̄ a' xiin' ne ita' yat̄in̄ jaan' ndii:

—N̄i xika' t̄u te yo'o' xiin' Jesús, te n̄i k̄iee ñ̄uu Nazaret, kāa' —n̄i kach̄i a'.

72 Ndisu t̄uku n̄i n̄i ka'an̄ r̄a ñ̄a x̄in̄i ñ̄a'a' r̄a naka'an' r̄a ndee kivi' Ndiosí ka'án r̄a ndii:

—Xiní yu'u' te yivi' kāa' —n̄i kach̄i r̄a.

73 Te nuu' va n̄i xka'nd̄ia, te n̄i kuyat̄in̄ ne ita' jaan', te n̄i ka'an̄ n̄ia xiin' r̄a ndii:

—Ñ̄a nd̄aku xna'a' nduu' a' ndii, n̄i xika' t̄u yo'ó xiin' te kāa', s̄akan' ñ̄a iin̄ kachi ndatu'un' un' naa ndatu'un' ne Galilea —n̄i kach̄i n̄ia.

74 Sakan' te n̄i xa'a' r̄a kanīa'a xiin' mii' m̄ii' r̄a, te ka'án t̄u r̄a kivi' Ndiosí ndii:

—Xiní yu'u' te yivi' kāa' —n̄i kach̄i r̄a.

Te na n̄i ñ̄a jaan' ka'án r̄a, te n̄i kana nduch̄ié.

75 Sakan' te n̄i n̄aka'an' Pedro ñ̄a xa n̄i ka'an̄ Jesús xiin' r̄a ndii: “Ñ̄a kuní k̄a kana nduch̄ié ndii, xa un̄i ta'an̄ ichi' n̄i ka'an̄ un' ñ̄a x̄in̄i un' yu'u'”, n̄i kach̄i a' xiin' r̄a. Te kij̄i' n̄i ket̄a r̄a ikan' ndii, n̄i x̄aku suchi' in̄i va r̄a.

27

S̄o'o n̄i x̄aa a' k̄ii' n̄i san̄akua'a te yivi' Jesús nd̄a'a' Pilato

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

1 N̄i kitu' s̄o'o, te n̄i nakaya s̄akuu' sutu kuu' nuu' xiin' te x̄ixa nuu' ñ̄uu, te n̄i nakata r̄a kuento r̄a te san̄akua'a r̄a Jesús nd̄a'a' te romano te

ka'ni' ña'a' ra. ² Ndi'i jaan', te ni satiín ña'a' ra, te ni naka ña'a' ra, te ni xa'an sanakua'a ña'a' ra nda'a' Poncio Pilato, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' jaan'.

Yo'ó ka'án a saq ni xq'ni' xiin' mii' mii' Judas

³ Kii' ni xini Judas, te ni sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu', ña xa ni katun' te jaan' Jesús te kuvi a ndii, ni natuvi' ini va ra. Te ni sanandiko' ra oko uxi ta'an xu'un' plata jaan' nda'a' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu jaan'. ⁴ Te ni ka'an ra ndii:

—Ni xaa i kuachi, sakan' ña ni sanakua'a i iin te koo' kuachi —ni kachi ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Koo' cuenta kumi' ndu xa'a' ña jaan', kuachi mii' un' nduu' a —ni kachi ra.

⁵ Sakan' te ni xatja ra xu'un' jaan' tixin yukun' ka'nu', te kua'an ra, te ni chu'un ra yo'o' sukun' ra, ni kataxko' xiin' mii' ra, te ni xi'i ra.

⁶ Te sutu jaan' ndii, ni nakaya ra xu'un' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Va'a yoo a ña taan' e' xu'un' yo'o' tixin xatun' xu'un' yukun', sakan' ña xu'un' ña ni cha'vi e' te ka'ni' e' iin te yivi' nduu' a —ni kachi ra.

⁷ Te ni nakata ra kuento ra, te xiin' xu'un' jaan' ni sata' ra ñu'u' mii' ni tava' te yivi' ñu'u' kixin', te kundu a mii' ndiee ne kuaxi tuku xaan'.

⁸ Sakan' na kiii' ndee vitin nani' a ñu'u' nii'.

⁹ Sakan', te ni xinu ña ni ka'an Jeremías, te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosi xta'an', kii' ni ka'an ra ndii:

Te ni nachii' ra oko uxi ta'an xu'un' plata, ña nduu' ya'vi kivi' ñuu a,

ñā nī ch̄indu'u' ne Israel,
 10 te xiin' ñā jaan' nī sata' ra ñu'u' te tava' ñu'u'
 kixin',
 saa nii' nī ka'an chuun' xto'o e' xiin' i.
 Nī kachi' ra.

*Sō'o nī xaa a kij' nī iin Jesús nuu' Pilato
 (Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)*

11 Te kij' iin' Jesús nuu' te xa'ndia chuun' jaan',
 te nī ndatu'un' ñā'a' ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —nī
 kachi' ra.

Te nī nakuijn a ndii:

—Uun, mji' un' nī ka'an sakan' —nī kachi' a.

12 Te kij' tiin' kuachi' ñā'a' sutu kuu' nuu' jaan'
 xiin' te xixa nuu' ñuu' jaan' ndii, nī nakuijn xachi'
 a. 13 Sakan' te nī ka'an Pilato xiin' a ndii:

—¿Ñáá xini sō'o un' sakuu' ñā tiin' kuachi' te
 kaa' yo'ó? —nī kachi' ra.

14 Ndisu ndee iin yu'u' nī nakuijn xachi' Jesús
 xa'a' ñā jaan', te nī nandanī va Pilato.

*Sō'o nī xaa a kij' ñā xā yoo kuvi nduu' Jesús
 (Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)*

15 Va'a, sakuu' ichi' kij' nasukú viko' jaan' ndii,
 xi saña' te xa'ndia chuun' jaan' iin te ñu'u' vi'e
 kaa naa xi xaá ra, te saña' ra ndee ka te kuní ne
 yivi'. 16 Te naá iin te xiní sakuu' ne yivi' vi'e kaa
 kij' sakan', te nani' Barrabás. 17 Te kij' nī nakaya
 kua'a' ne yivi' ikan', te nī ndatu'un' ñā'a' Pilato
 ndii:

—¿Yoo kuní ndo' saña' i? ¿Ñáá Barrabás, uun
 ñáá Jesús, te ka'an ndo' nduu' Cristo? —nī kachi'
 ra.

18 Nj ka'an ra sakan', kuachj ndii nj kundanj ra ña nj sanakua'a ña'a' te jaan' xa'a' a ña ndasi' nuu' ra xini ña'a' ra kuiti'.

19 Te kij' ndu'u' Pilato mii' xa'nú ra kuachj ndii, nj ti'vi' ña' si'i ra kuento nda'a' ra, ka'an a' ndii: "Chj'nj xiin' mji' un' nuu' ña kuni saa ra xiin' te xachuun' ndaku ñaa'. Sakan' ña nj sando'o' va xanj yu'u' ñuu ndi'e' nj xaa ra", nj kachj a'.

20 Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' xiin' te xixa nuu' ñuu ndii, nj chu'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an njã ña va'a ka na saña' ra Barrabás, te na ka'ni' ra Jesús. 21 Te nj ka'an nj tukuu Pilato xiin' njã ndii:

—¿Ndee te uvi ta'an yo'o' kuní ndo' saña' i? —nj kachj ra.

Te nj ka'an njã ndii:

—Va'a ka Barrabás saña' un' —nj kachj njã.

22 Te nj ka'an Pilato xiin' njã ndii:

—¿Te ndee ña kuní ndo' saa i xiin' Jesús, te ka'an ndo' nduu' Cristo? —nj kachj ra.

Te jin nj nda'a' nj ka'an sakuu' njã ndii:

—Nuu' krusín kuxi un' ra —nj kachj njã.

23 Te nj ka'an nj tukuu Pilato xiin' njã ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña njã'a nj xaa ra? —nj kachj ra.

Ndisu nj kuaa' ti'e' ka ne jaan' ka'an njã ndii:

—Nuu' krusín kuxi un' ra —nj kachj njã.

24 Te nj xini Pilato ña küvi nama ra ña kuní ne yivi' kua'a' jaan', süu' jaan' ndii so'o ndiee' ka nasaá' njã, sakan' na kiii' nj xikan ra tikui, te nj natja ra nda'a' ra nuu' ne jaan' ka'an ra ndii:

—Köo' kuachj kumi' yu'u' xa'a' ña kuvj te xachuun' ndaku yo'o', ndo'ó kuiti' nduu' ne kumi' kuachj —nj kachj ra.

25 Te iin nī nda'a' nī ka'an sakuu' nīa ndii:

—Ndu'u na kuiso kuachi xa'a' ña kuvi ra, te na kuiso tu ña'a' si'e ndu —nī kachi nīa.

26 Sakan' te nī saña' ra Barrabás, te nī ka'an chuun' ra ña suku' yo'o' te xiin' Jesús. Ndi'i jaan' te nī sanakua'a ña'a' ra te kuxi ña'a' ra nuu' krusín.

27 Sakan' te nī xan ndjaka te xiin' nda'a' xa'a' Pilato Jesús tixin vi'e ka'nu', te nī nakaya sakuu' te xiin' ra saa xinundu xiin' Jesús mii' iin' a jaan'. 28 Sakan' te nī tava' ra toto a, te nī sakuu' nú ña'a' ra iin toto kua'a ndukun'. 29 Te nī xa'a' ra iin corona yo'o' iñu', te nī chindu'u' ra a xini' a. Te nī chi'nī ra iin tun' yoo' nda'a' ku'a' a. Te nī xikuita xiti' ra nuu' a xandi'i' ra xiin' a ka'an ra ndii:

—Yoo va'a' yo'ó, te nduu' rey ne judío —nī kachi ra.

30 Te kondia tiasi'i' ña'a' ra, te tu'un' ra tun' yoo' jaan' nda'a' a, te kutun' ra xini' a xiin' tun' jaan'.

31 Te kii' ndi'i nī kundi'i' ra xiin' a ndii, nī xta'ni' ra toto kua'a jaan', te nī sanakuu' nú ña'a' ra toto mii' a. Sakan' te kua'an ra xiin' a te kuxi ña'a' ra nuu' krusín.

Sq'o nī xaa a kii' nī kuxi te xiin' Jesús nuu' krusín

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

32 Kii' nī kīee te xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, nī nata'an' ra xiin' iin te nī kīee ñuu Cirene, te nani' Simón, te nī tijn u'vi ra te jaan' ña kon'i' ra krusín Jesús ku'un ra.

33 Te nī xaa ra iin xaan' mii' nani' a Gólgota, te kivi' jaan' kuni kachi a iki' xini' te nī xi'i. 34 Te

ikan' n̄i xika ra sako'o' ña'a' ra vino, te saká xiin' iin nuu' suxa uva. Ndisu kij' n̄i xito yu'u' a ra' ndii, n̄i xiin a ko'o a ra'.

³⁵ Te kij' ndi'i n̄i kuxi ña'a' ra nuu' krusín jaan' ndii, n̄i kat̄in ra toto a te kun̄i ra yoo nda'a' ndoo i'in a. Sakan' te xinu ña n̄i ka'an te n̄i ka'an tiakú tu'un Ndiosí kij' n̄i ka'an ra ndii: “N̄i kat̄in te yivi' toto i, te n̄i nata'vi' ra a”, n̄i kachi ra. ³⁶ Sakan' te n̄i xikundiee te xiin' ikan' xito' ña'a' ra. ³⁷ Te n̄i ke'i ra iin tu'un' yu'u' nuu' iin vitu', te n̄i ch̄indu'u' ra a xini' krusín jaan' xa'a' ña n̄i t̄ijn kuachi ña'a' ra ka'an a ndii: “Te yo'o' nduu' Jesús, te nduu' rey ne judío”, kachi a.

³⁸ Te kij' sakan' ndii, n̄i kuxi tu ra tata'vi' xiin' a iin te kui'na' nuu' iin krusín. Iin ra nda'a' kua'a a, te inga ra nda'a' it̄in a.

³⁹ Te ne xka'ndiá ikan' ndii, n̄i xandi'i n̄i xiin' a seko' n̄i xini' n̄i ⁴⁰ ka'an n̄i ndii:

—Jan', yo'ó, te ka'an ña tan̄i un' yukun' ka'nu' e', te nakan̄i un' tuku a kivi' ña un̄i ndii, sakakú xiin' mii' un'. Te naa' si'e Ndiosí xna'a nduu' un' ndii, kuan nuu un' nuu' krusín ñaa' —n̄i kachi n̄i.

⁴¹ Te nii' sakan' n̄i xandi'i tu sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te fariseo, xiin' te xixa nuu' ñuu xiin' a ka'an ra ndii:

⁴² —Inga ne yivi' n̄i sakakú ra, te küvi sakakú xiin' mii' mji' ra. Naa' rey yoo' e', ne Israel, xna'a nduu' ra ndii, na nuu ki'i' ra nuu' krusín vit̄in, te kandixa' ña'a' e'. ⁴³ In̄i ra xini ra Ndiosí. Na sakakú ña'a' a vit̄in naa' ndixa kundani ña'a' a, sakan' ña n̄i ka'an ra ndii: “Si'e Ndiosí nduu' i'”, n̄i kachi ra —n̄i kachi sakuu' te jaan'.

44 Te n̄i xandi'i t̄u uvi saa' t̄e kui'na', t̄e ndondia nuu' krusín jaan', xiin' a.

*S̄o'ō n̄i xaa a kii' n̄i xi'i Jesús nuu' krusín
(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)*

45 Te kii' n̄i xaa iin ke'in' ndii, n̄i kuu iin yavi kanii' iin yivi' ndee n̄i xa'an' ndiko' a kaa un̄i xakuaa'. 46 Te kuyatin' kaa un̄i jaan' n̄i ka'an ti'e' Jesús ndii:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —n̄i kachi a. Ña jaan' kuni kachi a ndii: Ndiosí m̄ii' i, Ndiosí m̄ii' i, ¿ndichun na n̄i naqoo un' yu'u?

47 Te n̄i ka'an xiin' ta'an' sava ne ita' ikan' kii' n̄i xini s̄o'ō n̄ia n̄i ka'an a ña jaan' ndii:

—Elías kana' t̄e kaa' —n̄i kachi n̄ia.

48 Xa ka'án e', t̄e n̄i ndava iin t̄e iin' ikan', t̄e n̄i ki'in ra iin pachi, t̄e n̄i se'vi ra a vino iya'. T̄e n̄i satiín ra a nuu' iin tun' yoo', t̄e n̄i katan̄i ra a nuu' Jesús t̄e ko'ō a ra'. 49 Ndisu sava ne yivi' jaan' n̄i ka'an xiin' ra ndii:

—Ndiatu' un', t̄e kuni e' naa' kixin Elías t̄e sakakú ña'a' ra —n̄i kachi n̄ia.

50 Te Jesús ndii, tuku n̄i n̄i nde'i ti'e' a, t̄e n̄i ket̄a nimá a. 51 Sakan' t̄e, toto ña ta'nu' i'nu t̄ixin yukun' ka'nu' ndii, n̄i ndata' a. N̄i xa'a' a ndee ndien̄u, t̄e n̄i kiee nuu a ninu. T̄e n̄i taan iin yivi', t̄e n̄i ndata' t̄u kava'. 52 Te n̄i nunia' t̄u yavi ndii, t̄e kua'a' va ñu'u' nde'i, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne n̄i xi'i ndii, n̄i nat̄iaku n̄ia. 53 Te ne n̄i nat̄iaku jaan' ndii, n̄i kiee n̄ia yavi jaan' ndee kii' n̄i nat̄iaku Jesús, t̄e n̄i ko'ni n̄ia ñuu Jerusalén, ña su'un, t̄e n̄i xini ña'a' kua'a' ne yivi'.

54 Te kii' n̄i xini t̄e xiin' kuu' nuu' xiin' t̄e ita' xiin' ra xito' ra Jesús ña n̄i taan' xiin' sakuu' ña

n̄i xka'ndiã ikan' ndii, n̄i yì'vi xava'a ra ka'án ra ndii:

—Ndixa xna'a nduu' a ndii, si'e Ndiosí n̄i nduu' te kaa' —n̄i kachì ra.

⁵⁵ Te n̄i ita kua'a' ña'a' ndee ndoso' jaan' xito' n̄ia ña yoo jaan'. Ne jaan' ndii, n̄i ndikun n̄ia Jesús, n̄i kixin n̄ia ndee ñu'u' Galilea xika' nuu n̄ia nuu' a. ⁵⁶ Te tein ne jaan' n̄i ka'n̄i María Magdalena, xiin' María s̄i'i' Jacobo xiin' ñan̄i ra José, xiin' s̄i'i' si'e iin te nani' Zebedeo.

*Sq'o n̄i xaa a kii' n̄i ndiee ñu'u' nde'i Jesús
(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)*

⁵⁷ Te xakuaa' nuu' kii' sakan' ndii, n̄i xaa iin te vika', te n̄i kiee ñuu Arimatea, te nani' José. Te n̄i nduu tu te jaan' te ndikún ichi' Jesús. ⁵⁸ Sakan' na n̄i xa'an ra nuu' Pilato, te n̄i xikan ra ñu'u' nde'i Jesús. Sakan' te n̄i ka'an chuun' Pilato ña taxì te xín' ñu'u' nde'i a jaan' nda'a' José. ⁵⁹ Te kii' ndi'i n̄i sanuu' ra a ndii, n̄i t̄isuku' ra a iin toto yaa ndiká. ⁶⁰ Te n̄i xa'an chinaá ra a t̄ixin yavi ndii, ña n̄i xat̄ia ra toko' kava'. Ña jaan' ndii, yavi xaa' ña sakan' n̄i xa'a ra nduu' a. Te n̄i satuv̄i' ra iin yuu' chie, te n̄i ndasi ra yu'u' yavi jaan'. Sakan' te n̄i keta ra kua'an ra. ⁶¹ Te yat̄in jaan' ndu'u' María Magdalena xiin' inga ka María xto'ni' n̄ia yavi jaan'.

Xito' te xín' yavi ndii mii' n̄i naa ñu'u' nde'i Jesús

⁶² Te inga kivi', kii' n̄i xka'ndiã kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' n̄ia xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' n̄ia jaan' ndii, n̄i nakaya sakuu' sutu

kuu' nuu' xiin' te fariseo nuu' Pilato. ⁶³ Te ni ka'an ra ndii:

—Táku'e, naka'an' ndu ña ni ka'an te jaan', te ni xini xa'an' ne yivi', kii' ni tiaku ra ndii: “Kivi' ña uní, te natiaku tukuu i”, ni kachi ra. ⁶⁴ Xa'a' a jaan' na kuii' tianu' un' te xiin' te na koto va'a ra yavi ndii jaan' ndee kivi' ña uní. Saa' iin kii' ku'un te ndikun ichi' ra ñuu te sakui'na' ra ñu'u' nde'i jaan', te ka'an ra xiin' ne yivi' ndii: “Ni natiaku ra tein ne ni xi'i.” Naa' saa ra sakan' ndii, iin tun vixi ndiaa' ka kunduu a te sakan' ña nuu' —ni kachi ra xiin' Pilato.

⁶⁵ Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Ñaa' naka ndo' iin ti'vi te xiin' te ku'un koto ndo' yavi jaan' saa va'a ka tuu mii' ndo' —ni kachi ra.

⁶⁶ Te ni kiae ra kua'an ra, te ni xaa ra ikan', te ni chindu'u' ra iin tuni xata' yuu' ña ndasi yu'u' yavi jaan'. Sakan' te ni nakoo ra te xiin' jaan' te koto ra a.

28

*So'o ni xaa a kii' ni natiaku Jesús
(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)*

¹ Kii' ni xka'ndia kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi' ndii, nia'a va kivi' nuu' xa'a' ximana, te ni xa'an María Magdalena xiin' inga ka María yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Jesús. ² Te ndiee' va ni kanda, sakan' ña ni nuu iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, ndivi', te ni xaa a yavi ndii jaan', te ni satuvi' a yuu' ña ndasi yi'e' jaan', te ni xikundu'u' a xata' yuu' jaan'. ³ Yi'é a ndee naa ñu'u' savi', te toto a ndii, yaa kachi' vi' a. ⁴ Te xa'a'

a ña ñi yí'vi va te xín' ñi xaa ángele jaan' ndii, kisi' vi' ña'a' a ndee ñi kunjaa' xachi' ra. ⁵ Ikan' te ñi ka'an ángele xiin' ña'a' jaan' ndii:

—Kuän yí'vi ndo', xiní i ña Jesús, ña ñi xi'i nuu' krusín, nanduku' ndo'. ⁶ Köo' ka ñu'u' nde'i a naá yo'o', sakan' ña xa ñi nañaku a saa nii' ñi ka'an a. Njā'a ndo' te kuni ndo' mii' ñi naa a. ⁷ Te viñin ndii, kua'an ki'i' ndo' te ka'an ndo' xiin' te nda'a' xa'a' a ña xa ñi nañaku a. Te xi'na mii' a ni'i' ichi' nuu' ndo' kua'an a ñu'u' Galilea, ikan' kuni ña'a' ndo'. Ña kaa' nduu' ña ka'an i xiin' ndo' —ñi kachi' ángele xiin' njā.

⁸ Sakan' te yachi' va ñi kiee ne jaan' yavi jaan' kua'an njā. Yi'vi njā, te va'a tu kuni njā. Taxta'an' njā te ka'an njā ña jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a. ⁹ Xa sakan' ñi, te ñi nata'an' Jesús xiin' njā, te ñi ka'an a ndii:

—Na koq na ña maní' xiin' ndo' —ñi kachi' a.

Te ñi kuyatín njā mii' iin' a, te ñi xikuítā xiti' njā nuu' a, te ñi numi njā xa'a' a tiin' ka'nu' ña'a' njā. ¹⁰ Sakan' te ñi ka'an a xiin' njā ndii:

—Kuän yí'vi ndo'. Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' ñañi i na ku'un ra ñu'u' Galilea, te ikan' kuni ra yu'u' —ñi kachi' a.

Ña yo'o' nduu' tun vixi ña ñi ka'an te xín'

¹¹ Te kii' kua'an ña'a' jaan' ndii, kua'an tu sava te xín' jaan' ñuu, te ñi ka'an ra xiin' sutu kuu' nuu' sakuu' ña ñi yoq jaan'. ¹² Te ñi nakaya sutu jaan' xiin' te xixa nuu' ñuu jaan', te ñi nakata ra kuento ra. Ndí'i jaan' te ñi taxí ra kua'a' xu'un' nda'a' te xín' jaan', ¹³ te ka'an ra ndii:

—Ka'an ndo' ndii: “Kii' kixín ndu ndiee' ndu ñuu, te ñi kixín te ndikún ichi' ra, te ñi xakui'na'

rā ñu'u' nde'ì jaan'”, kachì ndo'. ¹⁴ Te naa' kunì Pilato kuento xa'a' ñā kaa' ndii, ndu'u sakandixa' ña'a' tē kōo' ā saā rā xiin' ndo' —nì kachì rā xiin' tē xíin' jaan'.

¹⁵ Te nì kì'in tē xíin' jaan' xu'un', tē nì xāā rā saā nì ka'an̄ sutū jaan' xiin' rā, tē nì kikū kuento jaan' tein̄ nē ta'an' e', nē judío, ndeē kivi' vitin̄.

Ka'an̄ chuun' Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' ā ñā ka'an̄ ndoso' rā tu'un̄ ā

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ Te uxì jin̄ tē nda'a' xa'a' ā jaan' ndii, nì kīeē rā kua'an̄ rā xiki' ñā kandu'u' ñu'u' Galilea mii' nì ka'an̄ chuun' Jesús xiin' rā. ¹⁷ Te kii' nì xinī ña'a' rā ndii, nì xaka'nu' ña'a' rā. Ndisū savā rā nì kandixa' va'a'. ¹⁸ Te nì kuyatin̄ Jesús nuu' rā ka'an̄ ā xiin' rā ndii:

—Nda'a' yu'u nì taxì Ndiosí sakuu' ñā ndīee', tē ka'ndiā chuun' ì ndivi' xiin' jin̄ yivi'. ¹⁹ Xa'a' ā jaan' nā kuii' kua'an̄ ndo', tē sania'á ndo' sakuu' nē yivi' jin̄ yivi' tē kundikun̄ ñā ichi' ì. Tē sakuchi' ña'a' ndo' xiin' ñā ndīee' yuva' e' Ndiosí, xiin' ñā ndīee' si'ē ā, xiin' ñā ndīee' Espíritu Santo. ²⁰ Tē sania'á tū ña'a' ndo' ñā nā saxinú ñā sakuu' ñā nì ka'an̄ chuun' ì xiin' ndo' kaa'. Tē yu'u ndii, koō ì xiin' ndo' ndeē ndi'i' nì kivi' ndeē ku'un̄ ndiko' jin̄ yivi' —nì kachì ā. Sakan' nā kunduū ā.

**El Nuevo Testamento en el Mixteco de
Ayutla**
**Mixtec, Ayutla: El Nuevo Testamento en el Mixteco
de Ayutla New Testament**

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ayutla Mixtec

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-16

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

7e4f3497-fb83-5234-ac91-e00e1d534904